

Rakkaudesta kulttuuriperintöön

Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:5

Rakkaudesta kulttuuriperintöön

Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:5

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Taitto: Jussi Ekberg / Kopijyvä Oy

ISBN 978-952-263-128-2 (nid.)
ISBN 978-952-263-125-1 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0327 (painettu)
ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/
Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:5

Kuvailulehti

Julkaisija:
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä:
5.3.2012

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri): Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmä Puheenjohtaja: Päivi Salonen Sihteerit: Marianne Koski, Juha Hirvilammi, Ulla Viitanen		Julkaisun laji: Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
		Toimeksiantaja: Opetus- ja kulttuuriministeriö	
		Toimielimen asettamispvm: 14.9.2010	Dnro: 53/040/2010
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen): Rakkaudesta kulttuuriperintöön. Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti			
Julkaisun osat: Muistio + liitteet			
Tiivistelmä: Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 14.9.2010 työryhmän, jonka tehtävänä oli linjata ja tehdä esityksiä ei-ammattillisesti hoidettujen, säätiö- ja yhdistyspohjaisten ja kunnallisten paikallis- ja kotiseutumuseoiden sekä erikoismuseoiden toiminnan kehittämiseksi ja paikallisen kulttuuriperinnön vaalimiseksi. Työryhmän toimikausi päättyi 31.12.2011. Työryhmän loppuraportissa käsitellään paikallismuseokenttää keväällä ja kesällä 2011 tehdyn tilastokyselyn vastausten pohjalta. Kuntien, yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämiä, valtionosuuden ulkopuolella olevia paikallisia kotiseutu- ja erikoismuseoita on työryhmän selvityksen mukaan noin 730. Paikallismuseot muodostavat koko maan kattavan, matalan kynnyksen kulttuuripalveluverkoston, jonka tapahtumiin, näyttelyihin ja muuhun toimintaan osallistuu lähes miljoona kävijää vuosittain. Paikallisen kulttuuriperinnön eteen tekee vapaaehtoistyötä yli 10 000 ihmistä vuosittain. Paikallismuseot toimivat oppimisympäristöinä, työllistäjinä, palveluntarjoajina, kulttuurimatkailukohteina, asiantuntijoina sekä vapaaehtoistyön ja osallistumisen areenoina. Paikallismuseot ylläpitävät paikallisesti ja kansallisesti merkittäviä kokoelmia ja rakennuksia, välittävät tietoa paikallisesta historiasta ja nykypäivästä sekä tarjoavat kulttuurikokemuksia. Paikallismuseoiden kokoelmissa on yhteensä yli 2,4 miljoonaa objektia: esineitä, valokuvia ja arkistoaineistoa. Paikallismuseoiden ylläpidettävänä on yli 3000 rakennusta, joista pääosa on peräisin 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Rakennusperinnön ja kokoelmien hoitoon ja säilyttämiseen käytettävissä olevat resurssit ovat pääosin sivutoimisesti ja vapaaehtoisvoimin hoidetuissa paikallismuseoissa erittäin vähäiset. Julkista rahoitusta paikallismuseoiden toimintaan kohdentuu tällä hetkellä alle euron verran/asukas. Erityisesti paikallismuseot kaipaavat kyselyn perusteella tukea, välineitä ja osaamisresursseja kokoelmatyöhön sekä suunnitelmallisuutta ja tukea rakennusten korjauksiin. Työryhmä korostaa, että paikallismuseot tekevät kokonaisvaltaista kulttuuriperintötyötä ja edistävät toiminnallaan tietoisuutta kulttuuriperinnöstä ja -ympäristöstä sekä niiden merkityksestä yhteiskunnassa. Paikallismuseoiden arvo paikallisena ja alueellisena voimavarana tulisi nähdä nykyistä laajemmin. Työryhmä muistuttaa, ettei paikallismuseotoimintaa pidä arvioida samoilla kriteereillä kuin ammatillista museotoimintaa. Useimmiten kyseessä on vapaaehtoistyö ja harrastus, joka perustuu ihmisten omaan kiinnostukseen ja haluun toimia paikallisen kulttuuriperinnön hyväksi. Työryhmä esittää loppuraportissaan useita toimenpiteitä paikallismuseotoiminnan tukemiseksi ja kehittämiseksi. Toimenpide-ehdotukset keskittyvät paikallismuseotoimijoiden koulutuksen, neuvonnan ja ohjaamisen kehittämiseen, kokoelmanhallinnan järjestämiseen, alueellisten yhteistyömuotojen selvittämiseen, museorakennusten hoidon ja turvallisuuden parantamiseen sekä museotoiminnan suunnitelmallisuuden tukemiseen.			
Avainsanat: paikallismuseot, kulttuuriperintö, rakennusperintö, kokoelmat			
Muut tiedot:			
Sarjan nimi ja numero: Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:5		ISSN-L 1799-0327 1799-0327 (painettu) 1799-0335 (PDF)	ISBN 978-952-263-128-2 (nid.) 978-952-263-125-1 (PDF)
Kokonaissivumäärä: 67	Kieli: suomi	Hinta:	Luottamuksellisuus: julkinen
Jakaja: Kopijyvä Oy		Kustantaja: Opetus- ja kulttuuriministeriö	

Description

Publisher:
Ministry of Education and Culture

Date of publication:
5.3.2012

Authors (If a committee: name, chair, secretary): Local museums committee Chair: Päivi Salonen Secretaries: Marianne Koski, Juha Hirvilammi, Ulla Viitanen	Type of publication: Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland	
	Contracted by: Ministry of Education and Culture	
	Committee appointed on: 14.9.2010	Dno: 53/040/2010
Name of publication: Rakkaudesta kulttuuriperintöön. Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti (For the love of local cultural heritage. Report of the local museums committee)		
Julkaisun osat: Parts Promemoria + attachments		
Abstract: On 14 September 2010 the Ministry of Education and Culture appointed a committee to outline a policy and put forward proposals for the development of non-professionally managed local and home district museums and specialised museums and for ways to uphold local cultural heritage. The committee's term ended on 31 December 2011. The final report examines the local museum field based on a statistical survey conducted during the spring and summer of 2011. According to it, there are 730 local and home district museums managed by local authorities, associations and foundations which do not receive government subsidies. The local museums form a nation-wide network of low-threshold cultural services. The exhibitions, events and other activities arranged by them are attended by nearly one million people annually. There are over 10,000 volunteers working for their local cultural heritage. The local museums offer a learning environment, provide employment and services, are tourist destinations, provide expert knowledge and offer opportunities for both participation and volunteering. The local museums maintain locally and nationally important collections and buildings, disseminate information about local history and present-day life and offer cultural experiences. Their collections contain a total of over 2.4 million objects: artefacts, photographs and archival materials. They keep up over 3000 buildings, the majority of which date from the 19th and early 20th centuries. The resources for maintaining and preserving the collections and the building heritage are often minimal. The public funding annually allocated to them averages under one euro per inhabitant. What the local museums need in particular is support, tools and competence resources for the maintenance of collections and support and planned schedules for the repair of buildings. The committee stresses that local museums do wide-ranging work for cultural heritage and promote awareness of cultural heritage and environments and their importance for society. The value of local museums as a local and regional resource should be seen against a wider backdrop. The committee points out that local museum operations should not be evaluated by the same criteria as professional museums. What it is about in most cases is a hobby and volunteer work inspired by people's own interest and desire to work for the local cultural heritage. In its report, the committee proposes a number of ways of supporting and developing local museums activities. The proposals focus on measures for developing training, advice and steering, arranging collection management, exploring forms of regional cooperation, improving the upkeep and safety of museums buildings, and supporting planned museums management.		
Other information:		
Name and number of series : Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:5		ISSN-L 1799-0327 1799-0327 (Print) 1799-0335 (PDF)
ISBN 978-952-263-128-2 (pbk) 978-952-263-125-1 (PDF)		
Number of pages: 67	Language: Finnish	Price:
Degree of confidentiality: public		
Distributed by: Kopijyvä Oy		Published by: Ministry of Education and Culture

Sisältö

1	Työryhmän toimeksianto ja selvityksen lähtökohta	7
2	Keskeiset johtopäätökset	9
2.1	Paikallismuseotoiminnan merkitys ja vaikuttavuus	11
2.1.1	<i>Paikallismuseot osana suomalaista museokenttää</i>	11
2.1.2	<i>Paikallismuseoiden muuttuva toimintaympäristö</i>	12
2.1.3	<i>Paikallismuseot yhteiskunnallisina vaikuttajina</i>	14
2.2	Vapaaehtoistyön merkitys	15
3	Paikallismuseotyö Suomessa	18
3.1	Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kyselyn tulokset	18
3.1.1	<i>Yhdistysten omistamat paikallismuseot</i>	19
3.1.2	<i>Kuntien omistamat paikallismuseot</i>	20
3.1.3	<i>Säätiöiden omistamat paikallismuseot</i>	21
3.1.4	<i>Paikallismuseotoiminta alueellisesti</i>	21
3.2	Toiminta	22
3.2.1	<i>Yleisötyö: näyttelyt, avoinnaolo, tapahtumat, kävijämäärä</i>	22
3.2.2	<i>Henkilöstö ja vapaaehtoistyö</i>	25
3.3	Rahoitus	27
3.4	Paikallismuseoiden kokoelmat	31
3.4.1	<i>Kokoelmien merkitys ja laajuus</i>	31
3.4.2	<i>Paikallismuseoiden kokoelmanhallinta</i>	35
3.5	Rakennukset ja tilat	36
3.5.1	<i>Rakennusten määrä ja merkitys</i>	36
3.5.2	<i>Rakennusten ylläpito ja hoito</i>	38
3.5.3	<i>Museotilat</i>	39
3.5.4	<i>Turvallisuus</i>	39
3.6	Paikallismuseoiden tarpeet ja tavoitteet	41
3.7	Paikallismuseoiden ideahaku, kehittämishankkeet vuonna 2012	44
4	Toimenpide-ehdotukset	47
4.1	Tietoa, osaamista ja resursseja museotoimintaan	41
4.2	Rakennetun kulttuuriympäristön ja kokoelmien säilyttäminen ja hoito	50
4.3	Toiminnan uudet muodot ja yhteistyömallit	51
5	Lähteet	53
	Liite 1: Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kyselylomake	55
	Liite 2: Paikallismuseotilaston laatiminen ja sen laatuun vaikuttavat tekijät	63
	Liite 3: Toimeksiannon ulkopuoliset museot	66
	Liite 4: Kuntien, yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämät paikallismuseot kunnittain (kartta)	68
	Liite 5: Esimerkkimuseo 1: kotiseutumuseo	69
	Liite 6: Esimerkkimuseo 2: paikallinen erikoismuseo	70

1 Työryhmän toimeksianto ja selvityksen lähtökohta

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 14.9.2010 työryhmän, jonka tehtävänä oli linjata ja tehdä esityksiä ei-ammattillisesti hoidettujen, säätiö- ja yhdistyspohjaisten ja kunnallisten paikallis- ja kotiseutumuseoiden sekä erikoismuseoiden toiminnan kehittämiseksi ja paikallisen kulttuuriperinnön vaalimiseksi. Työryhmän toimikausi kesti 31.12.2011 saakka ja tehtävänä oli:

- 1 Selvittää paikallismuseoiden tilannetta toiminnan, rahoituksen, tilojen ja kokoelmien näkökulmasta
- 2 Kartoittaa hyviä käytäntöjä ja yhteistyömalleja sekä koulutustarpeita
- 3 Tehdä esityksiä paikallismuseoiden toiminnan ja toimintaedellytysten kehittämiseksi, museokentän rakenteen kehittämiseksi sekä julkisen tuen tehokkaaksi kohdentamiseksi ja sen vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Työryhmän puheenjohtajaksi opetus- ja kulttuuriministeriö nimesi kulttuuriasianneuvos Päivi Salosen opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Työryhmän jäseniksi ministeriö nimesi rakennuttaja Olli Cavénin, amanuenssi Risto Hakomäen, kehittämisspällikkö Pirjo Hamarin ja erikoisasiantuntija Marianna Kaukosen Museovirastosta, tutkija Eeva Mikolan Turun museokeskuksesta, museonjohtaja Juhani Ruohosen Satakunnan museosta, museoasiainsihteerin Marja-Liisa Pohjanvirran Suomen museoliitosta, pääsihteerin Lassi Saressalon Suomen Kotiseutuliitosta, puheenjohtaja Peter Sjöstrandin Finlands Svenska Hembygdsförbundista, projektisihteerin Heli Talvitien maaseutupolitiikan yhteistyöryhmästä, professori Janne Vilkun Jyväskylän yliopistosta ja erityisasiantuntija Ditte Winqvistin Kuntaliitosta.

Hankkeen aikana Pirjo Hamarin korvasi osastonjohtaja Elina Anttila Museovirastosta. Pirjo Hamari ja Elina Anttila toimivat työryhmän varapuheenjohtajina. Työryhmän sihteerinä toimi erikoisasiantuntija Marianne Koski Museovirastosta. Työryhmän työskentelyyn osallistuivat tiiviisti ajalla 1.1.-31.12.2011 hankkeen projektitutkijat Juha Hirvilampi Turun museokeskuksesta ja Ulla Viitanen Lapin maakuntamuseosta.

Työryhmä kokoontui toimikauden aikana 12 kertaa. Työryhmän ulkopuolisina asiantuntijoina kuultiin FM Magdalena Laine-Zamojskaa Jyväskylän yliopistosta, järjestöpäällikkö Heikki Saarista Suomen kotiseutuliitosta ja sihteeri Nina Vesteristä maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän (YTR) matkailun teemaryhmästä. Loppuraportin laatimiseen osallistui myös erikoisasiantuntija Eeva Teräsvirta Museovirastosta.

Työryhmä antoi työskentelystään väliraportin 31.3.2011. Väliraportissa kuvattiin paikallismuseotoiminnan nykytilanne ja nostettiin esiin keskeisimmät haasteet ja kehittämistarpeet. Työryhmän tueksi tuli laatia kartoitus paikallismuseoiden tilanteesta, kokoelmista ja museorakennusten tilasta. Kartoitus- ja selvitystyöstä vastasi Museoviraston museoalan kehittämisen ja tiedonhallinnan osasto yhteistyössä Turun museokeskuksen ja Lapin maakuntamuseon kanssa. Kartoitusta varten toteutettiin kevään ja kesän 2011 aikana kysely, jonka avulla saatiin tietoja yli 900 paikallismuseosta. Selvitystyössä merkittävänä apuna toimivat alueellisesta työstä vastaavat maakuntamuseotutkijat ja -amanuenssit kaikista maakuntamuseoista.

Elokuussa 2011 toteutettiin ideahaku kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamille paikallismuseoille työryhmän väliraportissa hahmoteltujen kehittämislinjausten mukaisesti. Ideahaun kautta etsittiin paikallismuseoiden kehittämishankkeita, jotka toteutetaan vuonna 2012. Kehittämishankkeiden kautta pyritään jatkossa tuomaan esiin hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja sekä työvälineitä paikallismuseotoiminnan kehittämiseksi. Hanketta esiteltiin sihteeristön toimesta 12 alueellisessa museo- tai kotiseututapaamisessa sekä valtakunnallisilla kotiseutupäivillä ja museonjohtajapäivillä.

Työryhmä sai työnsä valmiiksi asetettuun päivämäärään 31.12.2011 mennessä. Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa kunnioittaen muistionsa opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Helsingissä 5.3. 2012

Päivi Salonen

Elina Anttila

Olli Cavén

Risto Hakomäki

Marianna Kaukonen

Marianne Koski

Eeva Mikola

Juhani Ruohonen

Marja-Liisa Pohjanvirta

Lassi Saressalo

Peter Sjöstrand

Heli Talvitie

Janne Vilkkuna

Ditte Winqvist

2 Keskeiset johtopäätökset

Työryhmän tehtävänä on ollut selvittää kuntien, yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämien paikallismuseoiden tilannetta toiminnan, rahoituksen, tilojen ja kokoelmien näkökulmasta.

PAIKALLISMUSEOT

- Paikallismuseoilla tarkoitetaan pääosin vapaaehtoisvoimin tai sivutoimisesti ylläpidettyjä kotiseutumuseoita, erikoismuseoita ja muita museoita.
- Paikallismuseoita on Suomessa yli 1 000. Näistä noin 730 on kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistuksessa ja ne ylläpitävät yli 865 museokohdetta.
- Paikallismuseot ovat syntyneet kulttuuriperintöharrastuksen, kotiseuturakkauden ja keräilijöiden aktiivisuuden tuloksena.
- Paikallismuseot tarvitsevat ja ansaitsevat valtakunnallista huomiota ja tukea (raha, neuvonta, koulutus, arvostus).
- Kuntien tulisi tunnistaa paikallismuseotyön arvo ja paikka paikallisena ja alueellisena voimavarana. Kuntien yhdistyessä suuremmiksi kokonaisuuksiksi paikallismuseot tarjoavat erityisen tavan säilyttää suurkunnan pienempien osien historiaa ja yhteisöllisyyttä – ja siten rakentaa luonnollisesti myös uuden kuntakokonaisuuden yhteistä historiaa ja identiteettiä.
- Keräilyharrastus ja kiinnostus historiaan ei ole katoamassa ja uudenlaista museotoimintaakin on syntymässä. Jokainen sukupolvi kirjoittaa oman historiansa ja perustaa omat museonsa. Ehkä tulevaisuudessa myös enenevässä määrin virtuaalimaailmaan.
- Paikallismuseotoiminnan ongelmana on usein jatkuvuuden ja suunnitelmallisuuden puute niin henkilöstön työpanoksessa (vapaaehtoistyö, talkoot, harjoittelijat ja muut lyhyet työsuhteet) kuin taloudellisissa resursseissakin (rahoituksen pirstaloituminen, pienet hankeavustukset, ennakoimattomuus).

TOIMINTA

- Paikallismuseoiden toiminta perustuu vapaaehtoisuudelle. Paikallismuseotyöhön osallistuu vuodessa arviolta 10 000 vapaaehtoista. Talkootyön osuus on paikallismuseoissa yhtä suuri tai suurempi kuin palkkatyön. Myös kuntien omistamissa museoissa tehdään talkootyötä.
- Paikallismuseot muodostavat koko maan kattavan, matalan kynnyksen kulttuuripalveluverkoston. Kirjastojen jälkeen museot ovat alueellisesti kattavin kulttuuripalvelumme.
- Paikallismuseotoimintaa ei pidä arvioida samoilla kriteereillä kuin ammatillista museotoimintaa. Useimmiten kyseessä on vapaaehtoistyö ja harrastus, joka nojautuu ihmisten omaan kiinnostukseen ja haluun toimia.
- Paikallismuseoilla on suuri merkitys paikalliselle identiteetille ja hyvinvoinnille, ne tukevat alueiden omaleimaisuutta ja perinteitä. Osallistuminen vapaaehtoistyöhön parantaa tutkitusti yhteisöllisyyttä ja täten sekä fyysistä että psyykkistä terveyttä.
- Paikallismuseoita voidaan tukea tarjoamalla osaamista, työkaluja ja resursseja toiminnan tueksi. Tätä toimintaa ei voida eikä tule pyrkiä liian voimakkaasti ohjaamaan tai kehittämään ammatillisen museotoiminnan suuntaan. Myös päävastuu toiminnan rahoittamisesta ja tulevaisuuden turvaamisesta on paikallistasolla.
- Paikallismuseot ovat useimmiten avoinna vain kesäisin ja viikonloppuisin. Silti niissä on vuosittain kävijöitä lähes miljoona.
- Paikallismuseot työllistävät vuodessa lähes 600 henkilöä, joista suurin osa on nuoria kesätyöntekijöitä. Monille tuleville museoammattilaisille paikallismuseot ovat portti alalle, ne tarjoavat ensimmäinen harjoittelu- tai työpaikan.
- Paikallismuseoiden toiminta on monipuolista, vaikka aktiivisuus vaihtelee museoittain. Paikallismuseot järjestävät tapahtumia, markkinoita ja myyjäisiä, yhteislaulutilaisuuksia, konsertteja, kursseja ja luentoja, työnäytöksiä, talkoita, ohjelmaa koululaisille, teatteriesityksiä, juhlia ja kokouksia jne.
- Paikallismuseoiden toiminnan mahdollisuus on verkostoitumisessa eri toimijoiden kanssa. Museot kuitenkin kiinnittyvät ympäröivään yhteisöön vaihtelevasti, yhteistyötä ja verkottumista pitäisi tukea ja kannustaa.

TALOUS

- Merkittävä osa paikallismuseoiden tuloista koostuu niiden omasta varainhankinnasta.
- Julkista tukea kohdennetaan paikallismuseoille vain alle euro/asukas vuodessa eli Suomen 730 paikallismuseota saavat kuntien ja valtion tukea sekä alueellista kehittämisrahoitusta yhteensä vuodessa n. 5 miljoonaa euroa.
- Paikallismuseot hoitavat siis suurta kansallista kulttuuriperintövarallisuutta pääosin hyvin pienillä resursseilla. Silti kansalaisten kulttuuritahdon ja vapaaehtoistyön kautta vähälläkin saadaan paljon aikaan.

KOKOELMAT

- Paikallismuseoiden laajoihin ja monipuolisiin kokoelmiin kuuluu ainakin 2,4 miljoonaa objekta. Kokoelmien vahvuus on nimenomaan paikallisuudessa.
- Kokoelmien säilyttämiseen ja hoitoon tarvitaan osaamista ja resursseja.
- Paikallismuseoiden arvokkaita kokoelmia tulisi mahdollisuuksien mukaan nostaa esiin alueellisesti. Alueellisesti kokoelmaohjelmien ja yhteisten säilytysratkaisujen toteuttaminen on tulevaisuudessa keskeinen tavoite.

TILAT JA RAKENNUKSET

- Paikallismuseoiden hallinnassa on yli 3 000 rakennusta, joista vanhimmat ovat 1500 – 1700-luvulta. Rakennuksiin kuuluu useita alkuperäisessä asussa säilytettyjä yksittäisiä rakennuksia ja rakennuskokonaisuuksia, osa alkuperäisessä ympäristössään.
- Paikallismuseoiden rakennusten korjauksiin ja niiden suunnitteluun on tukea saatavissa vähän. Rakennusperinnön hoidon suunnitelmallisuutta tulisi voida tukea enemmän ja neuvonnan saatavuutta kehittää.

2.1 Paikallismuseotoiminnan merkitys ja vaikuttavuus

2.1.1 Paikallismuseot osana suomalaista museokenttää

Suomessa on yli 1 000 museota. Keskeinen jaottelu museolaitoksen osalta on jako ammatillisiin museoihin ja muihin museoihin. Museolaki määrittää ne kriteerit joiden perusteella museota voidaan pitää ammatillisesti hoidettuna ja vain ammatillisesti hoidetut museot voivat saada valtionosuutta. Suomen noin 160 ammatillisesti hoidettua museota ylläpitää yhteensä 330 museokohdetta. Ryhmään muut museot sisältyy noin 730 yhdistysten, säätiöiden ja kuntien ylläpitämiä paikallismuseoita, joiden toimintaa tässä raportissa käsitellään. Niitä ylläpidetään vapaaehtoisvoimin, tai kuntien omistamissa museoissa sivutoimisesti.

Julkisessa keskustelussa keskiössä ovat yleensä ammatillisesti hoidetut museot, joiden toimintaa tilastoidaan, vaikuttavuutta arvioidaan ja joille tarjotaan koulutusta ja edunvalvontaa keskitetysti. Paikallisuuteen, vapaaehtoistyöhön ja kansalaisten kulttuuritahtoon perustuva laaja paikallismuseokenttä jää usein sivulauseeseen, ikään kuin museoilmiön harmaalle alueelle. Paikallismuseoiden moninaisuus, ammatillisesta museolaitoksesta eroavat toimintatavat ja lukumäärä nähdään usein jopa ongelmana, jolloin keskustelu esimerkiksi paikallismuseoiden määrän karsimisesta tai museo -nimen käyttöoikeuden rajaamisesta on aktivoitunut. Paikallismuseoiden toiminnan tarkastelua samoista lähtökohdista ammatillisesti hoidettujen museoiden kanssa voidaan kuitenkin pitää hedelmättömänä ja jopa turhana. Kyseessä on kaksi erilaista toimintamuotoa kulttuuriperinnön vaalimiseksi ja välittämiseksi. Toisesta vastaavat koulutetut museoammattilaiset toimintaan kohdenetulla vuotuisella määrärahalla kun taas toisessa työtä tehdään pääasiassa sivutoimisesti, harrastelijavoimin ja talkootyöllä puhtaasta kiinnostuksesta asiaa kohtaan. Toiminnan

kustannukset katetaan pienellä kunnan määrärahalla sekä pienillä vuosittain jaettavilla harkinnanvaraisilla avustussummilla ja omalla varainhankinnalla.

Suomen ammatillisesti hoidetuista museoista 22 on maakuntamuseoita, 16 aluetaidemuseoita ja 16 valtakunnallisia erikoismuseoita. Niiden tehtävänä on edistää ja ohjata museotoimintaa alueellaan tai erikoisalallaan sekä antaa asiantuntija-apua muille museoille museoasioihin liittyvissä kysymyksissä. Ne saavat tätä tehtävää varten korotettua valtionosuutta. Erityisesti maakuntamuseot ja valtakunnalliset erikoismuseot neuvovat ja tukevat paikallismuseoiden toimintaa sekä järjestävät tapaamisia ja koulutusta. Maakuntamuseot toimivat lisäksi asiantuntijoina valtionavustusprosessissa kun Museovirasto myöntää harkinnanvaraisia avustuksia paikallismuseoiden toimintaan.

2.1.2 Paikallismuseoiden muuttuva toimintaympäristö

Alueiden jatkuvat rakenteelliset muutokset kuten kunta- ja palvelurakenneuudistus sekä sen myötä tuotannon, väestön ja palveluiden keskittyminen ja toisaalta etääntyminen ovat vahvasti läsnä myös paikallismuseoiden arkipäivässä. Tämä asettaa haasteita paikallisen kulttuurin vaalimiselle. Kuntaliitokset luovat paineita myös museoiden yhdistämiseen ja lakkauttamiseenkin, mikä voidaan joissain tapauksissa nähdä perusteltuna. Paikallismuseotoiminnan ytimessä ja sitä ajavana voimana on kuitenkin usein nimenomaan identifioituminen omaan kylään, pitäjään tai kuntaan – omaan lähiympäristöön, kotiseutuun. Se selittää myös paikallismuseoiden suurta määrää. Liittyminen laajempaan alueeseen kuntaliitosten yhteydessä tai muuten suurempien toimintayksiköiden perustaminen eivät ole tuoneet museotoiminnalle lisäresursseja ja pahimmillaan niiden myötä katoaa toiminnassa mukana olevien ihmisten henkilökohtainen side ja motivaatio, mikä puolestaan voi olla uhka toiminnan jatkumiselle.

Julkisen rahoituksen vähentyessä ja sitä kautta julkisten toimijoiden toimintakyvyn kaventuessa kolmannen sektorin toimijoiden merkitys yhteistyökumppaneina kasvaa. Palveluiden tuotannossa etsitään yhä enemmän ratkaisuja, joissa julkishallinto vastaa palvelujärjestelmän laadusta (kattavuus, riittävyys, kohdentuminen ja saatavuus), mutta itse tuottamisessa korostuu yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin yhteistoiminta ja työnjako. Kolmannen sektorin yhteisöille kuten paikallismuseoiden taustayhteisöille tämä on mahdollisuus päästä mukaan laajempiin kumppanuusverkostoihin ja vahvistaa asemaansa yhteisten palveluiden tuottamisessa. Uudet toimintamuodot edellyttävät kuitenkin myös perinteeseen suuntautuneilta toimijoilta halua kehittyä ja uudistaa toimintatapojaan, sillä yleisöjä ja sidosryhmiä täytyy pystyä tavoittamaan ja palvelemaan eri tavalla kuin aiemmin. Paikallismuseoista näihin mahdollisuuksiin pystyvät tarttumaan ne, joilla on aitoa halua avautua ulospäin, verkostoitua ja kehittää omaa toimintaansa ympäristöstä kumpuavia tarpeita luotaamalla.

Kuntien elinvoimaisuuden kannalta yksi keskeisistä kriteereistä on laadukas koulutus- ja kulttuuripalveluiden verkosto. Se on alueellinen vetovoimatekijä, jonka säilyminen ja kehittäminen turvaavat kulttuurin saatavuuden koko väestölle, edistävät asukkaiden hyvinvointia, parantavat alueen houkuttelevuutta asuin- ja työympäristönä ja tukevat matkailun kehittämistä. Sekä toimijoiden itsensä, että kuntapäätäjien tulisi mieltää paikallismuseoiden merkitys osana kulttuuripalveluverkostoa. Maan sisäisen muuttoliikkeen heikentämällä alueilla nousee korostuneesti esiin sosiaalisten haasteiden ohella myös elinympäristön muutoksen hallinta. Kulttuuriympäristön ja museotoiminnan säilyttäminen edellyttää usein tinkimistä tehokkaasta tilan- ja tontinkäytöstä. Arviointimenetelmien kehittymättömyys vaikeuttaa argumentointia museotoiminnan vaikuttavuuden ja kannattavuuden puolesta.

Tieto- ja viestintäteknologian kehitys on mullistanut yhteiskunnan toimintatavat muuttaman kymmenen vuoden sisällä. Internet, langaton viestintä ja vahva vuorovaikutteisuus ovat

muodostuneet välttämättömiksi toimintaedellytyksiksi. Kehitys on toisaalta yhdistävää ja toisaalta eriyttävää. Eriarvoistuminen tietoverkkoihin osallisten ja osattomien välillä kasvaa. Nykypäivänä vallitseva tosiasia on: Jos et ole verkossa, et ole olemassa. Paikallismuseoiden näkyvyys verkossa on hyvin vaihtelevaa, samoin paikallismuseoiden kokoelmien sähköisen luetteloinnin käytännöt ovat hyvin kirjavat. Näissä kysymyksissä ammatillinen museokenttä on ryhtynyt avustamaan paikallismuseoita neuvomalla ja ohjaamalla, ottamalla pienten museoiden näkökulman paremmin huomioon luettelointijärjestelmiä kehitettäessä sekä rakentamalla alueellisia museoportaaleja, joissa paikallismuseot saavat verkkonäkyvyyttä. Museoaineistojen verkkosaatavuuden lisääntyminen edistää kulttuuriperintötiedon ja -tietoisuuden leviämistä ja luo uusia mahdollisuuksia palveluiden kehittämiseen.

Yhdentyvä maailmantalous ja kansainvälistyvä arki ovat ihmisten jokapäiväistä elämää. Ilmiöt monimutkaistuvat ja markkinoiden suhdannevaihtelut ovat aiempaa nopeampia. Kulttuurinen globalisaatio lisää mahdollisuutta kulttuuriseen moninaistumiseen, mutta se koetaan myös arvoja, elämäntapaa ja rakenteita uhkaavana. Museoiden tehtävä on kerätä, säilyttää ja välittää ilmiöitä ja tarinoita yhteisöjen kulttuurista ja historiasta. Ne kertovat elämästä niin menneinä päivinä kuin tänäänkin – ne auttavat muistamaan. Menneisyyden tunteminen auttaa ymmärtämään tätä päivää, mikä taas auttaa kohtaamaan tulevaisuuden. Paikallismuseoilla on tärkeä merkitys tässä ketjussa.

Kuva 1. Paikallismuseotoiminnan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat.

2.1.3 Paikallismuseot yhteiskunnallisina vaikuttajina

Suomen perustuslain mukaan vastuu kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Samoin kulttuuriperinnön tulee olla kaikkien Suomessa asuvien saatavissa ja saavutettavissa, mikä merkitsee yhtäläistä oikeutta ja mahdollisuutta osallistua ja saada elämyksiä. Paikallismuseot muodostavat koko maan kattavan, matalan kynnyksen kulttuurin lähipalveluverkoston. Museopalveluiden lisäksi ne tarjoavat väestölle mahdollisuuden osallistua kulttuuriperinnön vaalimiseen omaehtoisesti lukuisissa eri rooleissa esim. museotyöntekijänä, talkoolaisena, tapahtumajärjestäjänä, oppaana tai asiakkaana. Paikallismuseotyö on kansalaisten omaa kiinnostusta ja aktiivisuutta yhteisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön säilyttämisen eteen.

Kulttuuriperinnön vaalimisen näkökulmasta voidaan todeta että paikallismuseoiden hallinnassa ja ylläpidettävänä on kokoelmia ja museorakennuksia, jotka ovat alueellisesti ja osin jopa valtakunnallisesti merkittäviä. Paikallismuseoiden merkitystä ei kuitenkaan tulisi arvioida pelkästään ns. museoammatillisin kriteerein. Paikallisella esineistöllä, valokuvilla, rakennuksilla ja muilla aineistoilla on suuri merkitys paikallisten tarinoiden ylläpitäjänä ja välittäjänä. Niiden kautta menneisyys on läsnä tulevaisuutta rakennettaessa. Paikallismuseoiden merkitys nähdään nimenomaan paikallisidentiteettien tukijoina. Vahva itsetuntemus ja identiteetti antavat yksilölle paremmat eväät osallistua ja toimia yhteiskunnassa. Yhteisötasolla on todettu, että vahva kulttuurinen perintö ja muiden kulttuurien tuntemus lisäävät vakautta ja suvaitsevaisuutta yhteiskunnassa.

Paikallismuseotyö on laajempaa kuin vain yksittäinen makasiini tai talokokonaisuus esineistöineen. Kulttuuriperinnön vaalimiseen kuuluu paikallismuseotyötä tukevia ja sille rinnakkaisia toimintamuotoja. Niiden avulla mennyttä muistellaan, esitellään ja siirretään uusille sukupolville ja paikallistasolla myös maassa- ja maahanmuuttoprosessien yhteydessä uusille paikkakuntalaisille. Suomessa julkaistaan vuosittain kymmeniä, jollei satoja paikalliseen kulttuuriin ja tiettyyn erikoisalaan liittyviä historiateoksia. Nämä ovat arvokkaita mikrohistorian lähde- ja lähteteoksia. Paikallisen historian ja perinnetiedon tallentamista ja välittämistä ovat myös muun muassa kotiseutupolut ja kulttuurireitit verkossa ja painettuina julkaisuina, historiakalenterit ja vaikkapa joululehdet. Merkittävässä roolissa on myös paikallisten kulttuuriperintötyötä tekevien yhteisöjen ja koulujen välinen yhteistyö. Paikalliskulttuurin tuntemus auttaa osaltaan seuraavia sukupolvia ymmärtämään kulttuurista monimuotoisuutta ja arvostamaan kulttuuriperintöä.

Paikallismuseoilla on siis merkitystä paikalliskulttuurin määrittäjänä ja välittäjänä, kulttuuriperintötietoisuuden lisääjänä ja kulttuuriperintökasvattajana. Jotta paikalliskulttuuritietämys säilyisi ja välittyisi tarvitaan myös asiasta kiinnostuneita ihmisiä, minkä vuoksi harrastus- ja vapaaehtoistoiminnan sekä kansalaisaktiivisuuden merkitys ovat paikallismuseotyön kannalta keskeisiä. Paikallismuseotoiminta lisää yhteisöllisyyttä paikallistasolla ja samalla se uskottavasti myös vähentää syrjäytymistä. Toiminnalla on monia sidoksia yhteisö- ja yksilötason hyvinvoinnin edistämiseen ja niitä tulisi voida edelleen vahvistaa. Paikallismuseoiden arvo ja potentiaali sidosryhmänä ja yhteistyökumppanina muille museo- ja kulttuurialan toimijoille sekä niiden tarjoamat mahdollisuudet, kumppanuudet ja toimintamuodot muun muassa osana hyvinvointipalveluiden verkostoa ja alueellisen vetovoimaisuuden kehittäjinä tulisi nähdä aiempaa laajemmin.

2.2 Vapaaehtoistyön merkitys

Paikallismuseotyö aktivoi ihmisiä käyttämään omia taitojaan ja vahvuuksiaan, tarjoaa mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen, verkostojen luomiseen ja ylläpitämiseen sekä mielekkään tavan työskennellä tärkeiksi koettujen asioiden parissa. Paikallismuseoiden vahvuutena onkin niiden kiinnittyminen paikallisiin identiteetteihin ja niitä ympäröivän yhteisön tahto tukea museotoimintaa ja antaa siihen oma panoksensa. Kyse on merkittävästä kansalaisaktiivisuuden ja -vaikuttamisen osoituksesta sekä panoksesta yhteisen kulttuuriomaisuuden säilyttämiseksi.

Paikallismuseotoiminta on osa suomalaista järjestötoimintaa, jossa vapaaehtoistyöllä on merkittävä rooli. Eurofoundin eli Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiön tutkimuksen mukaan Suomessa tehdään paljon vapaaehtoistyötä verrattuna muihin Euroopan unionin jäsen maihin.¹ Juuri julkaistun suomalaisen tutkimuksen mukaan 39 % suomalaisista on ollut mukana vapaaehtoistoiminnassa viimeisen viiden vuoden aikana.²

Kulttuuriaktiivisuudella on suora myönteinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin. Useissa tutkimuksissa on todettu, että kulttuuriteot ja kulttuuriharrastus edistävät terveyttä. Ruotsalaistutkimukset osoittivat, että kulttuuria harrastavat elävät pitempään kuin harrastamattomat.³ Oma aktiivinen harrastaminen liittyy vielä selvemmin hyvään terveyteen ja yhteisöllinen osallistuminen lisää hyvinvointia. Eurofoundin tutkimuksen mukaan vapaaehtoistyötä tekevät ihmiset ovat tyytyväisempiä ja voivat paremmin. Myös yhdysvaltalainen raportti on osoittanut vapaaehtoistyön johtavan parempaan fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen.⁴

Kolmannen sektorin vapaaehtoisen toiminnan merkitys hyvinvoinnille ei siis perustu pelkästään sen tuottamiin palveluihin, vaan kansalaistoiminnan kasvattamaan sosiaaliseen pääomaan, joka motivoi ihmisiä toimimaan yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tutkimusten mukaan vapaaehtoinen kansalaisaktiivisuus parantaa terveyttä, minkä vuoksi vapaaehtoinen osallistuminen seura-, kerho-, ryhmä- ja harrastustoimintaan tulisi huomioida kansalaisten terveyttä edistäessä. Yhteisöllisyyden eli sosiaalisen pääoman kerääminen saattaa osoittautua kansantaloudellisesti järkeväksi ja taloudelliseksi.

Suuri osa paikallismuseoissa tehtävästä työstä tehdään vapaaehtoisvoimin. Jos tätä arvokasta talkootyön antamaa työpanosta ei olisi tai se vähenee radikaalisti, vapaaehtoisvoimin tehty työ tulee jonkun muun tehtäväksi ja maksettavaksi. Vapaaehtoistyön taloudellista arvoa on selvitetty Juhani Laasasen tutkimuksessa Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset (2011). Tutkimuksen mukaan sijoittamalla euro vapaaehtoistyöhön saadaan **kuusinkertainen tuotto** takaisin yhteiskunnalle. Vapaaehtoistyön rahallinen arvo on huomattava ja korostaa järjestöjen vapaaehtoistyön merkitystä yhteiskunnassa. Laasasen tutkimuksen kohteena olivat Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen 4 H-liitto, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ja Suomen Punainen Risti. Näiden järjestöjen vapaaehtoistyön

1 Participation in volunteering and unpaid work, Second European Quality of Life Survey. EUROFOUND - European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2011.

2 Vapaaehtoistoiminnan vuoden tutkimus. Otantatutkimus Oy, 2011.

3 Boinkum Benson Konlaan, Cultural Experience and Health: the coherence of health and leisure time activities. Umeå University Medical Dissertations, 2001.

4 The Health Benefits of Volunteering: A Review of Recent Research. Corporation for National and Community Service, Office of Research and Policy Development. Washington, DC 2007.

euromääräinen arvo ja kansantaloudellinen vaikutus on yhteensä noin 132 miljoonaa euroa ja vapaaehtoistyön keskimääräinen tuntihinta on 12,44 euroa.

Myös paikallismuseoissa tehtävällä vapaaehtoistyöllä on merkitystä. Arvion mukaan Suomen paikallismuseoissa tehdään vuosittain 280 000 talkootuntia vuosittain. Kertomalla luku Juhani Laasasen määrittelemällä vapaaehtoistyön keskimääräisellä tuntihinnalla 12,44 euroa saadaan paikallismuseotyön arvoksi noin **3,5 miljoonaa euroa**.

Juhani Laasasen tutkimustulos antaa hyvän kuvan vapaaehtoistyön kansantaloudellisesta vaikutuksesta ja merkityksestä. Tutkimustulokset osoittavat selvästi vapaaehtoistyön suuren merkityksen yhteiskunnassa sekä toiminnallisesti että taloudellisesti. Vapaaehtoistyö tuottaa säästöä, sillä yhteiskunnalle aiheutuisi lisärasitusta, jos julkinen sektori hoitaisi vastaavat tehtävät korkeammalla tuntihinnalla. Lisäksi monia erilaisia vapaaehtoistyönä toteutettavia aktiviteetteja jäisi todennäköisesti toteutumatta, mikäli ainoa tapa olisi toteuttaa ne palkallisena toimintana. Vapaaehtoistyöhön sisältyy myös toimintoja, joiden rahallinen arvo on vaikeasti määriteltävissä. Vapaaehtoistyö on kokonaisuus, joka tuottaa yhteiskunnalle merkittävää lisäarvoa ja sen roolin arvioidaan yhä korostuvan tulevaisuudessa. Joka tapauksessa vapaaehtoistyö on edelleen kolmannen sektorin järjestötyön kulmakivi, jolla on paljon annettavaa myös julkisten palvelujen kehittämisessä.

Paikallismuseot ovat tasavertaisia kulttuurin lähipalveluja, jotka tarjoavat elämyksiä, yhteisöllisyyttä, tietoa ja toiminnallisuutta. Ne toimivat oppimisympäristöinä, työllistäjinä, palveluntarjoajina, kulttuurimatkailukohteina, asiantuntijoina sekä vapaaehtoistyön ja osallistumisen areenoina.

Janne Vilkkuna

Paikallismuseoiden yhteisöllinen merkitys

Pääosa maailman museoista ovat syntyneet yksityisten ihmisten kerääminä kokoelmina, jotka ajan myötä ovat muuttuneet yhteisön kokoelmiksi ja joita ryhdyttiin nimittämään museoiksi. Osa niistä on kasvanut niin suuriksi, että niiden hoitajiksi on palkattu työntekijöitä, jolloin ne muuttuivat ammatillisesti hoidetuiksi museoiksi. Näin sekä harrastajien että ammattilaisten ylläpitämät museot ovat lenkkejä samassa kehitysketjussa!

Kokoelmat tai niiden äärelle kehittyneet museot eivät kuitenkaan ole itsessään toiminnan päämääriä, vaan ne ovat ihmisten keino ja väline oman alati muuttuvan luonnon ja kulttuurin ympäristöjen ymmärtämiseksi ja hallitsemiseksi.

Museologi Kenneth Hudson (1916–1999) esitteli 1990-luvulla ympäristökasvatuksellisen käsitteen ”Suuri museo”, joka hän mukaansa on mikä tahansa maa tai alue ”jossa jokainen rakennus, jokainen pelto ja joki ja rautatie sisältävät vihjeitä kyseisen maan menneisyydestä, kunhan katsojalla on tarvittava tieto siitä, mitä hän katsoo. Siellä täällä suuressa museossa on laitoksia, joita kutsumme museoiksi. Niiden päätehtävä on auttaa ihmistä ymmärtämään suurta museota. Ne saavat oikeutuksensa siitä, että ne katsovat ulospäin, eivät sisäänpäin.”

Samaa ympäristön lukukyvyn merkitystä korosti myös kolme vuosikymmentä aiemmin Suomen kotiseutuliikkeen suuri mies, professori Esko Aaltonen (1893–1966), joka totesi

ihmisen ja ympäristön, kotiseudun, suhteesta osuvasti: ”Jokaiselle, joka tajuaa ympäristönsä todellisuuden ja pääsee sopusointuun sen kanssa, tulee kyky vapautua hetkellisyydestä ja omaksua pitempi aikamitta, johon sisältyvät menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus.”

Nämä Hudsonin ja Aaltosen korostamat ympäristön ”ajan jäljet” ovat tärkeitä koska pystymme niiden avulla yhdistämään menneisyyden ja nykyisyyden mielekkäällä tavalla. Nuo jäljet osoittavat ennen muuta ajallisen jatkumon menneisyydestä nykyisyyteen, joka on samalla kuin lupaus tulevaisuudesta, sillä kun ymmärrämme mistä olemme tulossa ja missä olemme, pystymme ehkä myös suunnittelemaan minne menemme. Tämä jatkumo on tärkeä myös siksi, että se haastaa meidät elämään juuri nyt. Museoiden tehtävä on näin aktivoida ja yllyttää meitä ottamaan vastuun elämästämme, lähimmäisistämme ja ympäristöstämme.

Monet tunnetut museot ovat syntyneet aikanaan käskyn ”ylhäältä päin” keisarien, kuninkaiden, ruhtinaiden tai muiden valtaapitävien kokoelmista. Pohjoisessa Euroopassa museot sen sijaan ovat kansallisaatteen innoittamina syntyneet varsin usein ”alhaalta päin” omien yhteisöjensä tarpeisiin. Nämä paikallismuseot ovat periaatteessa niin lähellä yhteisöään kuin museo voi olla. Juuri siksi niissä saattaa nykyään ilmetä museoammattilaisten näkökulmasta poikkeamia esimerkiksi kokoelmien oikeanlaisesta hoidosta. Tuolloin on jäänyt ymmärtämättä paikallismuseon ensisijainen tehtävä sosiaalisena välineen ja toimintakenttänä.

Paikallisuuden merkitystä ei ole syytä vähääkään vähätellä tänä viestimien luomana nk. globaalina aikana. Kirjailija Siegfried Lenz on teoksessaan Kotiseutumuseo (Gummerus 1980, s. 133 ja 240) antanut kutojamestari Zygmunt Rogallan selittää oivallisesti paikallisuuden eli kotiseudun ja sen museon kokoelmien esineiden merkitystä seuraavasti:

”Jos te siis luulette, että kotiseutu on jokin kopeilevan rajoittuneisuuden luoma käsite, niin minä tahtoisin sanoa teille kokemuksesta että sen perustana pikemminkin on surumieliisyys ja kaipaus. Menneisyys on meille haaste, me yritämme jotenkin tehdä olemassaolomme todisteista käsitettäviä ja kestäviä, ja siihen me voimme päästä vain tietyllä rajatulla seudulla, kotiseudullamme - - ”

” - - tajusin, että kaikki esineetkin olivat osa menneen elämän sisältöä, ne olivat osaltaan auttaneet kestäämään kohtaloita, lieventäneet onnettomuutta, tehneet ilon mahdolliseksi, eivätkä ne saaneet hävitä ... sillä oikeus ja kohtuus on että esi-isiamme [ja -äitiemme] elämä ei joudu unohduksiin.

Miksikö? Siksi että heidän elämänsä on luonut pohjan meidän elämällemme. Siksi että me saamme kiittää heitä kaikista elintärkeistä kokemuksistamme, myöskin siitä huumavasta tiedosta että kaikki on katoavaista. Menneen ajan muiston kipeyttä lievittää vain se, että voimme tuntea ja tunnustaa menneisyyden mielekkyyden ja merkityksen.”

Kaikki museot ovat yhdessä arkistojen ja kirjastojen kanssa yhteisönsä muistiorganisaatioita. Jollei yhteisö itse ylläpidä ja huolla ”muistiaan”, sitä ei tee kukaan mukaan, mikä aiheuttaa vähitellen yhteisöllisen dementian. Jokainen ymmärtää miten vakava asia muistisairaus on yksilölle – yhtä vakava se on yhteisöllekin.

3 Paikallismuseotyö Suomessa

Suomen ensimmäinen paikallismuseo perustettiin Raahen vuonna 1862. Museoiden perustaminen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä liittyi kansallisen identiteetin etsimiseen sekä kansanvalistus- ja kotiseuduntutkimusaatteeseen. Sotavuosien jälkeen kiintymys kotiseutuun sekä kaupungistuva yhteiskunta synnyttivät lisää kotiseutumuseoita. Kotiseutumuseo nähtiin olennaisena osana jokaisen kunnan toimintaa.

Myöhemmin kotiseutumuseoiden rinnalle alettiin perustaa erikoismuseoita, jotka keskittyivät jonkun tietyn rakennuskokonaisuuden, ammattialan tai erikoiskokoelman säilyttämiseen. Yhteistä näille kaikille ei-ammattillisesti ylläpidetyille museoille on keskittyminen pääosin paikallisen historian tallentamiseen, aktiivisen kokoelmien kartuttamisen keskittyminen tiettyyn ajanjaksoon (yleensä perustamisaikaan) ja museotoiminnan tukeminen tiettyyn henkilöön tai taustaorganisaatioon.

Paikalliset kulttuuri- ja vapaa-ajan järjestöt ovat museoiden perinteisiä yhteistyökumppaneita. Näyttely-, markkinointi- ja projektiyhteistyötä tehdään jonkin verran alueellisten ja saman alan museoiden kesken sekä yhdessä kirjastojen ja arkistojen kanssa. Alueelliset museoyhdistykset ja esimerkiksi museoportaalit ovat edistäneet paikallismuseoiden yhteistyötä, näkyvyyttä ja saavutettavuutta. Toiminta paikallismuseoissa on osin hyvinkin monipuolista, mutta mahdollisuus olla aktiivinen ja näkyvä kulttuuritoimija ei ole realismia läheskään kaikille.

Tällä hetkellä Suomessa on 160 ammatillisesti hoidettua museota ja 730 ei-ammattillisesti hoidettua kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamaa paikallismuseota. Nämä paikallismuseot vastaavat yhteensä yli 860 eri museokohteen hoidosta ja ylläpidosta. Tässä raportissa käsitellään näitä kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamia paikallismuseoita, jotka eivät ole valtionosuuden piirissä. Paikallismuseoiden toimintaa kuvataan hankkeessa suoritettun Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kyselyn vastausten pohjalta.

3.1 Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kyselyn tulokset

Paikallismuseoiden toimintaa on aiemmin kartoitettu Museoviraston viiden vuoden välein tekemällä suppeammalla tilastokyselyllä sekä maakuntamuseoiden alueellisin kyselyin ja hankkein, mutta vuonna 2011 toteutettu kysely on ensimmäinen näin laaja ja valtakunnallinen kysely paikallismuseoille. Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kysely sisälsi

kysymyksiä 10 eri museotoiminnan osa-alueelta (perustiedot, talous, henkilökunta, avoinnaolo, museokävijät, kokoelmat, turvallisuus, näyttelytoiminta, museorakennukset ja -tilat sekä museon arvio omasta toiminnastaan). *Liite 1: Kyselylomake*

Kyselyn piiriin rajattiin kuuluviksi seuraavat kohteet:

- kohde ei ole valtionosuuden piirissä;
- kohdetta kutsutaan museoksi tai sitä ylläpitävä taho pitää toimintaansa nimenomaisesti museotoimintana;
- kohde on yleisölle avoin
ja/tai
- ylläpitäjällä on kokoelma tai kokoelmia ja/tai rakennus tai rakennuksia, jonka tai joiden säilyttäminen on ylläpitävän tahon keskeinen tavoite.

Kysely lähetettiin yhteensä 1224 kunnan, yhdistyksen, säätiön, seurakunnan, valtion, yrityksen ja yksityishenkilön omistamalle museokohteelle maaliskuussa 2011. Kyselyn kohdejoukoksi valittiin työryhmän toimeksiantoa laajempi joukko, jotta voitaisiin muodostaa mahdollisimman laaja kuva ei-ammattillisesta museo- ja kokoelmakentästä. Elokuun alkuun mennessä kyselyyn oli vastannut hieman alle 700 museota. Lisäksi maakuntamuseotutkijat antoivat ja täydensivät tietoja yhteensä 198 museosta. Kyselyn myötä 19 museota havaittiin lakkautetuiksi. *Liite 2: Paikallismuseotilaston laatiminen ja sen laatuun vaikuttavat tekijät.*

Tässä loppuraportissa käsitellään työryhmän toimeksiannon mukaisesti vain kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamia museoita, joita selvityksen mukaan on yhteensä noin 730. Nämä museot ylläpitävät yhteensä 865 museokohdetta. Kyselyn avulla saatiin tietoja yhteensä 666 paikallismuseosta, joista kunnan omistamia on 215, yhdistyksen omistamia 403 ja säätiön omistamia 48. Vastauksia saatiin noin 92 % selvityksen kohderyhmään kuuluneista museoista.

Toimeksiannon ulkopuolisilta museoilta saatiin tietoja yhteensä 240 kohteelta. Näiden omistusmuoto jakaantuu seuraavasti: yksityiset henkilöt 150, yritykset 33, seurakunnat 23, muu/epäselviä 19 ja valtio 15. Toimeksiannon ulkopuolisia paikallismuseoita käsitellään liitteessä 3: *Toimeksiannon ulkopuoliset museot.*

3.1.1 Yhdistysten omistamat paikallismuseot

Suomalaiset ovat järjestöihmisiä ja tämä näkyy myös paikallismuseotyössä. Erilaiset kotiseutu- ja museoyhdistykset, nuoriso- ja historialliset seurat ja perinneyhteisöt omistavat noin 440 museota eli lähes 61 % selvityksen kohteena olleista paikallismuseoista. Museo-toiminta voi olla vain yksi osa-alue yhdistyksen laaja-alaisessa toiminnassa, tai sitten yhdistys on perustettu nimenomaisesti museon ylläpitämistä varten. Vapaaehtoistyön ja yksittäisten ihmisten kiinnostuksen ja harrastustoiminnan merkitys kulttuuriperintötyössä on varsin huomattava: yhdistysten museoilla on hoidettavanaan yli 700 000 esineen kokoelmat ja noin 1800 museorakennusta.

Yhdistysten museoista 72 % määritteli museonsa kotiseutumuseoksi. Usein kyselyssä on kuitenkin valittu myös muita museotyyppisiä täydentämään määritelmää, sillä yhdistykset ylläpitävät usein useampia museokohteita ja -kokoelmia. Teollisuuden tai tietyn elinkei-

non historiaa käsitteleviä museoita on vastanneista 58 museota (16,6 %). Sota-, ase- ja maanpuolustushistorian museo on kolmanneksi yleisin yhdistysmuseon aihepiiri, hieman vajaa 10 % eli 34 museota on keskittynyt esimerkiksi veteraaniperinteen tai sotatapahtumiin liittyvän rakennuskohteen säilyttämiseen. Teknologia- ja liikennehistoriaan liittyviä museoita, esimerkiksi rautatie- ja automuseoita, on 30. Henkilöhistoriallisia museoita on yhdistysten hoidossa kuntia vähemmän (19 vastannutta) ja henkilöhistorialliset kokoelmat tai osastot ovat usein osa isompaa museokokonaisuutta.

Yhdistysten paikallismuseotoiminnalle leimallista on vapaaehtoistyön ja talkootyövoiman suuri merkitys, paikalliset verkostot sekä sitoutuminen ympäröivään yhteisöön, mutta toisaalta järjestötoiminnalle ominainen aaltoliike aktiivisuudessa. Kyselyn perusteella yhdistysten museoissa oman varainhankinnan osuus sekä vapaaehtoistyö ovat museotoiminnan ylläpitämisen kannalta oleellisia. Talkootyötä tehdään eniten yhdistysten museoissa, 510 tuntia eli yli 70 työpäivän verran vuodessa/museo. Yhdistysten museoilla on myös pienimmät menot, keskimäärin noin 12 000 euroa vuodessa. Yhteisten tavoitteiden eteen työskentely ja yhteisöllisyys ovat muuttumassa, mutta kiinnostusta ja valmiutta työskennellä kulttuuriperinnön hyväksi löytyy kuitenkin edelleen. Enää ei olla valmiita osallistumaan yhdistystoimintaan vuosikausia, vaan oma työpanos halutaan osoittaa tiettyyn, selkeään ja lyhytkestoisempaan projektiin. Tämä on haaste ja toisaalta myös mahdollisuus kulttuuriperinnön parissa työtä tekeville yhdistyksille.

3.1.2 Kuntien omistamat paikallismuseot

Noin kolmannes (32 %) kyselyyn vastanneista museoista on kuntien omistamia. Kaikkiaan selvityksen perusteella kunnat omistavat yhteensä noin 230 paikallismuseota. Hankkeen kyselyyn tietoja saatiin yhteensä 215 kunnan omistamasta paikallismuseosta. Kun lisäksi ammatillisista ja päätoimisista museoista 54,4 % on kuntien omistamia, voidaan todeta, että kunnat ovat merkittävässä asemassa niin ammatillista kuin ei-ammatillistakin museokenttää tarkasteltaessa.

Kuntien omistamista paikallismuseoista valtaosa, 66 % määritteli itsensä kyselyssä kotiseutumuseotyyppiseksi, paikallisen ilmiön tai oman alueen historiaan keskittyväksi museoksi. Kuntien omistamista museoista noin 14 % (29 museota) on teollisuus- ja elinkeinohistoriallisia museoita: esimerkiksi mylly-, paja- ja kauppamuseoita tai kalastukseen ja maatalouteen liittyviä museokokonaisuuksia. Suunnilleen saman verran (24 museota) on omistettu jonkun tietyn henkilön tai perheen historialle erilaisten työhuone- ja synnyinkotimuseoiden muodossa. Suurin osa kuntien paikallismuseoista siis keskittyy oman paikkakunnan perinteen, rakennuskokonaisuuden tai elinkeinojen historiaan sekä paikallisiin merkkihenkilöihin tarjoten näin rakennusaineita paikallisidentiteetille. Kunnallisen toiminnan historia näkyy paikallismuseoissa ainakin kunnallisten koulumuseoiden (10 museota, noin 5 % vastanneista) ja sairaala- ja terveydenhuoltomuseoiden (17 museota, 8,5 % vastanneista) kautta. Sota- ja maanpuolustushistoriaan liittyviä museoita on kuntien omistuksessa 10.

Kunnallisten paikallismuseoiden vuosimenot ovat vastausten perusteella noin 18 000 euroa. Kuntien museoiden kiinteistömenot ovat selvityksen kohteena olleista museoista suurimmat, yli kaksinkertaiset yhdistysten museoiden kiinteistömenoihin verrattuna. Oma varainhankinta on varsin vähäisessä roolissa, kyselyn perusteella ainoastaan 12 museossa on varainhankintatuottoja museotoimintaan liittyen. Kuntien paikallismuseot eroavat hieman yhdistysten ja säätiöiden paikallismuseoista avoinnaoloon, talkootyöhön, tapahtumiin ja museon hoitoon liittyvien tietojen osalta. Kunnalliset museot ovat vastanneiden

(132 museota) perusteella hieman yhdistys- ja säätiömuseoita lyhyemmän ajan vuodesta avoinna (noin 61 päivänä vuodessa) ja niissä järjestetään vähemmän tapahtumia. Tämä ymmärrettävästi selittyy sillä, että kunnallisissa museoissa tehdään vähemmän talkoo- ja vapaaehtoistyötä kuin muissa paikallismuseoissa eikä avoinnapitoon tai tapahtumatoimintaan ole useinkaan osoittaa taloudellisia resursseja. Toisaalta merkittävää on se, että myös kuntamuseoissa talkootyötä kuitenkin tehdään ja melko laajastikin, keskimäärin 150 tuntia vuodessa/museo eli 20 työpäivän verran.

Kuntien museoissa toimintaa on myös ulkoistettu, mikä on selkeä ero säätiöiden ja yhdistysten paikallismuseotoimintaan verrattuna. Kyselyyn vastanneista kuntien omistamista museoista 54 museota eli 25 % ilmoitti, että museon hoidosta ja avoinnapidosta vastaa joku muu kuin omistaja eli kunta itse. Useimmiten kunnallisen museon hoidosta ja avoinnapidosta vastaa paikallinen kotiseutu-, museo- tai muu yhdistys (esimerkiksi kylä- tai perinneyhdistys tai 4H-yhdistys), mutta yhteistyötä tehdään myös matkailu- ja ravintola-alan yritysten kanssa. Taustalla lienevät kuntatalouden vähenyvät resurssit, jolloin yhä moninaisempia julkisen sektorin toimintoja pyritään tuottamaan kolmannen sektorin kanssa yhteistyössä.

3.1.3 Säätiöiden omistamat paikallismuseot

Säätiöt omistavat noin 7 % ei-ammattillisista paikallismuseoista. Säätiöiden museot ovat hieman useammin profiloituneita tiettyyn aihealueeseen toiminnassaan. Kolmannes (15 museota, 34 %) säätiömuseoista on henkilöhistoriallisia museoita, jotka kertovat muun muassa Kalle Päätalon, Urho Kekkosen ja Kyösti ja Kalervo Kallion elämästä. Toinen kolmannes on kotiseututyyppejä museoita (14 museota) ja noin viidesosa (9 museota) on keskittynyt teollisuushistoriaan. Säätiöt ylläpitävät myös suurinta osaa (8 museota) paikallisista taidemuseoista, sillä kunnallisia taidemuseoita on viisi ja yhdistysten ylläpitämiä neljä.

Vastausten perusteella säätiöiden museot toimivat paikallismuseokentästä suurimmilla budjeteilla ja niille oma varainhankinta on varsin tärkeää. Säätiöiden museoilla on keskiarvoa enemmän avoinnaolopäiviä vuodessa (yli 80) ja sitä kautta myös enemmän kävijöitä. Säätiöiden omistamien paikallismuseoiden resurssien jakautumiseen vaikuttaa myös se, että ne toimivat pääsääntöisesti yhdistysten ja kuntien museoita uudemmissa rakennuksissa ja rakennusten lukumäärä on myös keskiarvoa alempi. Museoissa on myös panostettu enemmän palo- ja murtosuojaukseen, vakuutuksiin sekä pelastussuunnitelmien tekoon. Huolimatta suuremmista taloudellisista resursseista myös säätiöpohjaisissa museoissa tehdään talkoo- ja vapaaehtoistyötä, keskimäärin 7 talkoolaisen voimin. Talkootunteja säätiömuseoissa tehdään noin 420 tuntia eli 58 työpäivää.

3.1.4 Paikallismuseotoiminta alueellisesti

Paikallismuseoverkko kattaa koko maan, mutta museotoiminnan muodot ja paikallismuseokohteiden määrä vaihtelevat alueellisesti. Selvityksen perusteella eniten kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamia paikallismuseoita on Uudenmaan (91 museota), Varsinais-Suomen (68 museota), Pohjois-Pohjanmaan (65 museota), Pohjanmaan (65 museota), Pirkanmaan (58 museota) ja Etelä-Pohjanmaan (50 museota) maakunnissa. Vähälukuisimpia paikallismuseoalueita ovat Kainuu (13 museota) ja Päijät-Häme (19 museota), Keski-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa on molemmissa 21 paikallismuseota

ja Etelä-Karjalassa 22 paikallismuseota.⁵ Melko stabiilina pidetty paikallismuseokenttä on jatkuvassa liikkeessä, museoita perustetaan ja lakkautetaan suunnilleen samaan tahtiin.

Liite 4: Kuntien, yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämät paikallismuseot kunnittain, kartta.

Paikallismuseoiden omistussuhteissa on jonkin verran alueellista vaihtelua. Yhdistysten omistamia museoita on erityisen paljon Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla, Pohjanmaalla, Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla eli alueilla, joilla museoita muutenkin on runsaasti. Pohjois-Karjalassa paikallismuseotoiminta on kokonaan yhdistys- ja säätiövetoista. Enemmän kuntien omistamia paikallismuseoita kuin yhdistys- tai säätiömuseoita on kyselyn perusteella Lapin, Etelä-Savon ja Pohjois-Savon maakunnissa. Eniten säätiöpohjaisia museoita löytyy Uudeltamaalta ja Varsinais-Suomesta.

Paikallismuseoiden aihealueissa ei ole suuria alueellisia eroja. Paikallismuseokenttä on niin heterogeeninen, ettei selkeitä alueellisia erityispiirteitä voida tämän kyselyn perusteella nähdä. Paikallisia erikoismuseoita on hieman enemmän Uudellamaalla, Pirkanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla, missä paikallismuseoiden lukumäärä on kaiken kaikkiaan suuri. Pohjanmaalla on useita alueen perinteisiin elinkeinoihin kuten merenkulun ja kalastuksen historiaan keskittyneitä paikallismuseoita. Tiettyyn teollisuuden alaan keskittyneitä paikallismuseoita, kuten tehdas- ja kauppamuseoita on runsaammin muun muassa Keski-Suomen, Pirkanmaan, Pohjanmaan, Varsinais-Suomen ja Uudenmaan alueilla. Pohjois-Pohjanmaan alueella on useampi henkilöhistoriallinen museo. Sota-, ase- ja maanpuolustushistorialliset paikallismuseot ovat keskittyneet Uudellamaalle, Pohjanmaalle, Etelä-Pohjanmaalle, Kymenlaaksoon ja Etelä-Karjalaan.

Tarkasteltaessa vapaaehtoistyön määrää, museoissa toteutettuja tapahtumia ja kävijämääriä, Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Satakunnan alueiden paikallismuseot ylittävät kyselyn valtakunnallisen keskiarvon. Näillä alueilla on sekä paljon museoita että museokäyntejä, talkoolaisia ja tapahtumatoimintaa. Myös Kanta-Hämeen, Keski-Suomen, Uudenmaan, Etelä-Karjalan, Kymenlaakson ja Pirkanmaan alueiden paikallismuseot profiloituvat aktiivisina joko talkootuntien ja kävijöiden tai tapahtumien ja kävijöiden osalta. Paikallismuseotoiminta on kuitenkin niin monitahoinen ilmiö ja museot keskenään niin erilaisia, ettei toiminnan aktiivisuutta tai vaikuttavuutta voida todentaa pelkästään näillä mittareilla.

3.2 Toiminta

3.2.1 Yleisötyö

Avoinnaolo

Paikallismuseot ovat avoinna pääsääntöisesti vain osan vuodesta. Kyselyvastausten perusteella 62 % museoista on avoinna kausiluonteisesti (376 museokohdetta). Nämä museot olivat keskimäärin avoinna 48 päivää vuonna 2010. Avoinnaolopäivien määrässä on huomioitu sekä viralliset aukiolopäivät että aukioloajan ulkopuolella sopimuksesta olevat aukiolopäivät (esim. tilauksesta ryhmille). Kausiluonteisesti avoinna olevat museot ovat avoinna yleisölle pääsääntöisesti kesäaikaan. Osa museoista on avoinna koko kesäkauden kesäkuun alusta elokuun loppuun, mutta usein museo avaa ovensa juhannukselta ja on avoinna heinäkuun loppuun saakka.

⁵ Alueilla tarkoitetaan tässä maakuntia, ei maakuntamuseoiden toimialueita, jotka poikkeavat jonkin verran maakuntarajoista.

Kyselyyn vastanneista museoista 23 % on avoinna yleisölle vain sopimuksen mukaan (137 museokohdetta). Tällöin museo avataan vain tilauksesta esimerkiksi ryhmille tai tapahtumien yhteydessä. Tällaiset museot olivat keskimäärin avoinna 14 päivää vuonna 2010.

Kyselyyn vastanneista museoista 8 % on avoinna ympäri vuoden keskimäärin 226 päivää (49 museokohdetta). Osa ympäri vuoden avoinnaolevista museoista on rakennuskohteita tai museon näyttelyt ovat esillä esim. kirjastoissa tai sairaalan käytävillä. Näissä kohteissa ei ole henkilökuntaa pitämässä museota avoinna vaan museoon on vapaa pääsy vuoden jokaisena päivänä.

7 % vastaajamuseoista oli suljettuna vuonna 2010 (42 museokohdetta). Yleisimpiä syitä sulkemiselle oli museo- ja näyttelytilojen puuttuminen (kokoelmat varastoitu), museotilan remontointi, rakennusten huono kunto ja henkilöstön puute.

Kävijämäärät

Kävijämääriä tiedustelemaan kysymykseen vastasi 446 museota. Näissä museoissa kävi vuonna 2010 yhteensä noin 580 800 kävijää. Vastausten perusteella voidaan arvioida, että kaikissa Suomen paikallismuseoissa (730) käy yhteensä lähes miljoona kävijää vuosittain.

Puhtaasti kävijämääriensä perusteella Suomen paikallismuseoilmiö voidaan rinnastaa maan kookkaimpiin ammattimuseoihin. Suurimpia kävijämäärät ovat Suomen kansallismuseossa (n. 110 000 kävijää vuonna 2010), Ateneumissa (225 000 kävijää) ja Luonnontieteellisessä keskusmuseossa (152 000 kävijää). Huomion arvoista tässä yhteydessä on myös, että paikallismuseoiden aukioloaika rajoittuu pääasiassa vain kesäkuukausiin. Näin ollen voidaan todeta, että paikallismuseot tavoittavat maan kattavana verkostona huomattavan määrän yleisöä.

Kävijämääriä kannattaa tarkastella museokohteittain. Suurimmassa osassa paikallismuseokohteita kävi vuonna 2010 alle 10 000 kävijää (502 museokohdetta). Näissä museoissa kävi yhteensä 446 722 kävijää. Kävijöitä oli museokohteittain 2 – 8100 ja keskimäärin museossa oli kävijöitä 890. Museoita, joissa kävijöitä oli 10 000 tai enemmän oli vastaajien joukossa yhdeksän kappaletta. Tarkasteltaessa kävijämääriä omistuspohjan mukaan ja huomioiden kaikki vastaukset olivat säätiöiden omistamat museot vilkkaimpia, sillä niissä oli keskimäärin 1 728 kävijää museota kohden vuonna 2010. Yhdistysten ja kuntien omistamissa museoissa kävi molemmissa hieman reilu 1000 kävijää museota kohden. Säätiöiden omistamat museot ovat keskimäärin avoinna useampana päivänä vuodessa kuin kuntien ja yhdistysten omistamat museot, mikä selittää eroja kävijämäärissä. Säätiöiden omistamat museot sijaitsevat useimmiten myös Etelä-Suomessa ja kaupungeissa, joissa mahdollisia museokävijöitä on enemmän kuin pienillä syrjäkylillä sijaitsevilla kuntien ja yhdistysten omistamissa kotiseutumuseoissa. Säätiöiden omistamat museot esittelevät useammin myös Suomen merkkihenkilöitä ja taidehistoriaa, mikä osaltaan voi houkutella enemmän kävijöitä.

Kyselyssä tiedusteltiin myös koululais- ja päiväkotiryhmien sekä tapahtumavieraiden osuutta kävijämääristä. Koululais- ja päiväkotivieraiden määrän ilmoitti 267 museokohdetta. Näissä kävi yhteensä 52 747 kävijää, mikä tekee keskimäärin 198 koululais- tai päiväkotikävijää museota kohden. Säätiöiden omistamissa museoissa kävijöitä oli keskimäärin enemmän (281 kävijää) kuin yhdistysten (194 kävijää) ja kuntien (188 kävijää) omistamissa museoissa.

Tapahtumavieraiden määrän ilmoitti 285 museokohdetta. Näissä kävi yhteensä 142 448 tapahtumavierasta eli keskimäärin 500 vierasta museota kohden. Yhdistysten omistamissa museoissa kävi keskimäärin eniten tapahtumavieraita (604 kävijää) kuin säätiöi-

den (385 kävijää) ja kuntien (299 kävijää) omistamissa museoissa. Museot ovat aktiivisia tapahtumien järjestäjiä ja se on yksi niiden tärkeimmistä toiminnan muodoista ja keinoista tavoittaa yleisöä. Erityisesti yhdistysten omistamissa museoissa tapahtumavieraat muodostavat suuren ja merkittävän osan museon kävijämääristä.

Kävijämääriä tarkasteltaessa kannattaa huomioda, että ilmoitetut luvut ovat usein pienempiä kuin todelliset kävijämäärät. Monessa museossa ei ole järjestelmällistä kävijämäärän seurantaakaan vaan kävijämääräksi ilmoitetaan vieraskirjaan nimenkirjoittaneiden määrä eikä ilmaistapahtumien kävijöitä välttämättä lasketa mukaan.

Näyttelyt

Museoiden näkyvin ja tyypillisin toiminnan- ja asiakaspalvelun muoto on näyttelyt, joiden avulla museot esittelevät kokoelmiaan. Perusnäyttelyt ovat yleensä pitkäaikaisia näyttelyitä. Kyselyvastausten mukaan (463 vastaajaa) noin 55 %:ssa museoita on perusnäyttelynä teemallinen esinenäyttely, jossa esitellään omana kokonaisuutenaan esimerkiksi maatalousesineistöä, kalastusvälineistöä tai kotitalouden esineistöä. 42 % museoista puolestaan näyttelynä toimii rakennuksen aikakauden mukaan tehty sisustus. Vajaassa puolessa vastaajamuseoista (44 %) näyttelyesineet on pääosin kerätty lähialueilta ja neljäsosassa (25 %) näyttelyesineet on rakennuksen tai kohteen alkuperäistä esineistöä. Rakennuksen alkuperäistä esineistöä on esillä etenkin henkilöhistoriallisissa museoissa, mutta myös osassa kotiseutumuseoita. Erikoismuseoissa esineistö voi olla kerätty eri puolilta Suomea tai jopa ulkomailta saakka. 51 %:ssa museoista on näyttelystä kertovia tekstejä kävijöiden saatavilla ja noin 21 % museoissa on tarjolla tietoa myös muilla kuin kotimaisilla kielillä.

Kyselyvastausten mukaan (438 vastaajaa) museoiden perusnäyttelyiden ikä vaihtelee. Suurin osa näyttelyistä on tehty viimeisen 30 vuoden aikana. 1980-luvulla on tehty 19 %, 1990-luvulla 24 % ja 2000-luvulla 29 % perusnäyttelyistä. Osassa museoista on esillä vanhojakin perusnäyttelyitä, jopa ajoilta ennen sotia.

Museot järjestävät perusnäyttelyn lisäksi myös vaihtuvia näyttelyitä, jotka ovat esillä usein lyhyen aikaa. Vaihtuvien näyttelyiden avulla museot pyrkivät monipuolistamaan näyttelytarjontaansa, tuomaan esiin kokoelmiensa eri aineistokokonaisuuksia sekä houkuttelemaan kävijöitä museonsa. Vaihtonäyttelyitä tehdään usein yhteisössä muiden paikallisten perinne- tai kulttuurialan toimijoiden kanssa. Kyselyyn vastanneissa museoissa 27 % järjestettiin vuoden 2010 aikana yhteensä 368 vaihtuvaa näyttelyä. Näistä omaa tuotantoa olevia näyttelyitä oli 252 kpl (68 %, 157 vastaajaa) ja muiden tuottamia näyttelyitä 116 kpl (32 %, 69 vastaajaa).

Tapahtumat

Paikallismuseoiden tärkeä yleisöpalvelumuoto on tapahtumien järjestäminen. Näiden lisäksi museoissa järjestetään talkoita, jotka ovat museotoiminnassa mukana olevien aktiivien omia tapahtumia. Yleisölle suunnatut ja museoväen omat tapahtumat ovat luonteeltaan erilaisia, mutta niitä käsitellään tässä raportissa yhdessä kyselyn rakenteen vuoksi.

Kyselyyn vastanneista museoista 349 ilmoitti järjestäneensä tapahtumia vuoden 2010 aikana. Näissä museoissa järjestettiin yhteensä 2203 tapahtumaa (keskiarvo 6,3 tapahtumaa/museo). Aktiivisimpia tapahtumien järjestäjiä ovat säätiöiden omistamat museot (keskiarvo 7,1 tapahtumaa/museo, vaihteluväli 1-25) ja seuraavaksi yhdistysten omistamat museot (keskiarvo 7,0 tapahtumaa/museo, vaihteluväli 1-52). Kuntien omistamissa museoissa tapahtumia järjestettiin keskimäärin 4,6 kertaa vuonna 2010 (vaihteluväli 1-20).

Paikallismuseoissa järjestetään monenlaisia tapahtumia. Suosituin tapahtuma kyselyvastausten perusteella on talkoot, joita järjestetään 48 % vastaajamuseossa (382 vastaajaa). Yhdistysten omistamat museot ovat ahkerimpia talkoiden järjestäjiä sillä niistä jopa 61 % oli järjestänyt talkoita vuonna 2010. Säätiön omistamassa museossa 27 %:ssa ja kuntienkin omistamista museoista 23 %:ssa järjestettiin talkoita. Seuraavaksi yleisin tapahtuma paikallismuseossa on perinnepäivät ja -tapahtumat sekä perinnenäytökset, joita järjestettiin 42 % vastaajamuseossa. Perinnetapahtumien järjestäminen on yleistä etenkin kuntien ja yhdistysten omistamissa museoissa. Kolmanneksi suosituin tapahtuma on avoimien ovien päivät, joita järjestettiin 39 % vastaajamuseossa. Muita suosittuja tapahtumia ovat markkinat ja myyjäiset, teatteriesitykset, konsertit, seminaarit ja luennot, erilaiset kurssit, yhteislaulutilaisuudet, seurakunnalliset tapahtumat, lasten tapahtumat sekä erilaiset kokoukset ja juhlat.

Kyselyvastausten perusteella voidaan todeta, että paikallismuseoissa järjestetään aktiivisesti tapahtumia ja toiminta on monimuotoista. Järjestettyjen tapahtumien määrästä voi päätellä, että osalle museoista tapahtumien järjestäminen on merkittävä osa museotoimintaa. Paikallismuseotoiminnassa onkin tiedostettu, ettei museokohteen avoinnapiito ja kokoelmien esittely aina riitä takaamaan yleisön kiinnostusta tai lähiyhteisön tukea. Tiedon välittäminen ja perinteen siirto vaatii erilaisia ja uusiutuvia toiminnan ja yhteistyön muotoja, jotta museo saavuttaisi erilaisia yleisöjä ja olisi näkyvä toimija kulttuurikentällä. Tapahtumien järjestäminen on yksi näistä keinoista tavoittaa uusia kävijöitä. Tapahtumia järjestetään usein yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

3.2.2 Henkilöstö ja vapaaehtoistyö

Merkittävää osaa paikallismuseokentästä hoidetaan sivutoimisesti, lyhyillä työjaksoilla ja vapaaehtoisvoimin. Paikallismuseoiden toiminta 2010 -kyselyssä selvitettiin kuinka suuri osuus tehdystä työstä on palkallista ja kuinka suuri osuus vapaaehtoisvoimin tehtyä. 262 kyselyvastaajaa ilmoitti palkanneensa työntekijöitä museoon vuonna 2010. Näissä museoissa työntekijöitä oli yhteensä 570 henkilöä (keskiarvo 2,2 henkilöä/museo). Työntekijöiden työssäolopäivät yhteensä oli noin 27 000 päivää ja keskiarvo oli 109 päivää museota kohden (247 vastaajaa). Tämä vastaa noin 120 henkilötyövuoden panosta kun työpäivän pituudeksi lasketaan 7,15 h ja vuotuiseksi työtuntimääräksi 1600 tuntia. Palkattu työvoima on pääasiassa avoinnapiitohenkilöstöä eli lipunmyyjiä, oppaita ja valvojia. Osa työntekijöistä on työllistettyjä ja kaupungin kustantamia nuoria kesätyöntekijöitä. Paikallismuseot tarjoavat kesätyömahdollisuuksia nuorille ja muille työhön oppijoille. 112 vastaajaa puolestaan ilmoitti, ettei museossa ollut palkattua työvoimaa lainkaan vuonna 2010, mikä tekee 30 % kaikista kysymykseen vastanneista (374 vastaajaa). Omistajatahojen välillä ei ollut merkittäviä eroavaisuuksia työntekijöiden palkkaamisessa.

Museoalalle kouluttautunutta työvoimaa⁶ ilmoitti palkanneensa 74 kyselyvastaajaa. Museoalan työntekijöitä oli näissä museoissa yhteensä 97 henkilöä (keskiarvo 1,3 henkilöä/museo). Museoalan työntekijöiden työssäolopäivät yhteensä oli noin 5 600 päivää ja keskiarvo museota kohden oli 81 päivää (69 vastaajaa). Tämä vastaa noin 25 henkilötyövuoden panosta. 219 vastaajaa ilmoitti, ettei museossa ollut palkattuna museoalalle kouluttautunutta työvoimaa lainkaan, mikä tekee 75 % kaikista kysymykseen vastaajista (293

6 Museoalan koulutuksella tarkoitetaan korkeakoulutusta, kuten konservaattori AMK tai yliopistollinen tutkinto (museologia, historia, kulttuurihistoria, taidehistoria, arkeologia, kansatiede, etnologia, folkloristiikka). Myös museoalan opiskelijat huomioitiin tässä.

vastaajaa). Kyselyvastausten perusteella voidaan todeta, että museoammatillista ja koko-aikaista henkilökuntaa työskentelee vain pienessä osassa paikallismuseoita lyhytaikaisissa työsuhteissa. Museoammatillista työvoimaa tai museoalan opiskelijoita voidaan käyttää usein vain projektitoissa. Paikallismuseot toimivat kuitenkin tärkeinä harjoittelu- ja työssä oppimisaikoina monille museoalan opiskelijoille ja kesätyöntekijöille. Museoilla onkin tärkeä rooli näiden ryhmien työllistämässä ja sitouttamisessa työelämään.

Osassa paikallismuseoita valtaosa kaikesta työstä tehdään ilman palkkaa tai rahallista korvausta vapaaehtoistyönä. Tyypillisiä talkootöitä ovat avoimnapitotehtävät, korjaus- ja huoltotyöt, pihan hoito, siivous ja tapahtumien järjestäminen. Kyselylomakkeessa pyydettiin vastaajia ilmoittamaan arvio tehdyn talkootyön määrästä. Tehdyn työn lisäksi museoissa suoritetaan muitakin luontoissuorituksia kuten työvälineiden lainaamista ja tarvikkeiden luovutusta. Näiden luontoissuoritusten arvoa ei selvitetty kyselyssä, mutta niiden merkitystä ei kannata unohtaa kokonaisuutta arvioitaessa.

Kyselyvastaajista 361 ilmoitti, että museossa tehdään talkootyötä. Näissä museoissa talkootyöläisiä on yhteensä noin 5 300 henkilöä eli keskimäärin 15 talkootyöläistä museota kohden. Talkootunteja ilmoitettiin tehtävän yhteensä noin 156 300 eli 437 tuntia/museo (358 vastaajaa). Suurimmassa osassa museoita (236 vastaajaa) talkootunteja kertyi vuodessa alle 1000 (keskiarvo 194 tuntia/museo). 27 museota ilmoitti talkootunneiksi 1000–9999 (2 341 tuntia/museo). Vastaajien joukossa oli kaksi erittäin aktiivista museota, joissa talkootunteja kertyi yli 10 000 vuonna 2010. 50 museota ilmoitti, ettei talkootyöntekijöitä ollut lainkaan, mikä tekee 12 % kaikista kysymykseen vastanneista (411 vastaajaa).

Voidaan arvioida, että kaikissa Suomen paikallismuseoissa tehdään yhteensä noin 280 000 tuntia vapaaehtoistyötä vuosittain lähes 10 000 talkoolaisen voimin.⁷ Tämä tekee yhteensä 174 henkilötyövuotta. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei kyseessä ole vapaaehtoistyön reunailmiö vaan paikallismuseotyöhön osallistuu merkittävä määrä ihmisiä kansallisesti arvioituna.⁸ Paikallismuseotoiminta on myös siitä poikkeuksellista kulttuuritoimintaa, että toiminnassa on mukana tasapuolisesti niin miehiä kuin naisia.

Talkootyötä tehdään eniten yhdistysten omistamissa museoissa. 74 % talkootyöläisten määrän ilmoittaneista museoista oli yhdistyksen omistamia. Niissä talkootyöläisiä oli keskimäärin 16 henkilöä (266 vastaajaa) ja talkootunteja kertyi 510 museota kohden (265 vastaajaa). Myös kaksi aktiivisinta museota (yli 10 000 talkootuntia vuodessa) ovat yhdistysten omistamia. Säätiöiden museoissa talkootyöläisiä oli keskimäärin 8 (26 vastaajaa) ja talkootunteja tehtiin 423 museota kohden (27 vastaajaa). Myös kuntien omistamissa museoissa tehdään talkootyötä. Kyselyvastauksissa 69 kuntien omistamaa museota ilmoitti, että museossa työskentelee vapaaehtoisia. Talkoolaisia näissä museoissa oli keskimäärin 12 henkilöä ja talkootunteja tehtiin 148 vuonna 2010. Tästä voi päätellä, että ihmiset ovat valmiita sitoutumaan oman paikkakuntansa museon toimintaan ja tukemiseen omistusmuodosta riippumatta.

Kyselyvastauksista voi tehdä johtopäätöksen, että paikallismuseoissa talkootyön osuus tehtävästä työstä on yhtä merkittävää kuin palkatun työn. Kyselyvastauksissa ilmoitettiin 570 palkatusta työntekijästä ja 5 300 talkootyöntekijästä. Palkattua työtä tehtiin yhteensä 27 000 päivää ja talkootyötä 22 000 päivää (7,15 h/päivä).

7 Arviossa huomioitu museot, joissa vapaaehtoistyötä ei tehdä lainkaan (Talkootunnit: $730 \text{ museota} \times 0,88 = 642 \text{ museota}$. $642 \text{ museota} \times \text{keskiarvo } 437 \text{ h} = 280\,554 \text{ h}$. Talkootyöntekijät: $642 \text{ museota} \times \text{keskiarvo } 15 \text{ hklö} = 9\,630 \text{ hlö}$).

8 Vertaa: Suomen 4 H-liitossa tehtiin vapaaehtoistyötä 320 000 tuntia vuonna 2009. Juhani Laasanen, Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset (2011).

3.3 Rahoitus

Paikallismuseotoiminnan alkuaikoina kulttuuriperinnön tallennustyö on tehty pääasiassa vapaaehtoisvoimin, oman varainhankinnan ja ympäristön toimijoiden kuten kuntien tuen avulla. Myöhemmin toiminnan laajentuessa ja ylläpidettävän rakennuskannan kasvaessa yhteiskunnan tuki on tullut yhä tärkeämmäksi. Viime vuosikymmenten aikaisen yhteiskunnan muutoksen myötä sekä vapaaehtoinen harrastustoiminta että eri tahojen antama taloudellinen tuki ovat kuitenkin vähentyneet. Pelkästään väestöpohjan kaventuminen maaseudulla sekä määrällisesti että toimintakyvyltään on lamauttanut paikallismuseotyön monella paikkakunnalla. Kuntatalouden nykytilanne rajoittaa mahdollisuuksia tukea museotyötä julkisista varoista. Keskimäärin paikallismuseoiden toiminta- ja ylläpitokulut ovat kokonaisuudessaan vaatimattomat. Museot pyrkivät järjestämään vaatimattomilla summilla museoiden aukiolon sekä hoitamaan kiinteistöjä ja kokoelmia. Museoiden rahoituksesta keskusteltaessa on hyvä muistaa myös vapaaehtoistyön arvo ja merkitys museoiden ylläpidossa.

Paikallismuseoiden toiminta 2010 -kyselyssä tiedusteltiin paikallismuseoiden omistajatahoilta museoiden menoja ja tuloja. Talousosioon saatuja vastauksia on hankala arvioida ja vertailla keskenään täysin luotettavasti, koska vastausten määrä sekä tarkkuus vaihtelivat ja kysymysten vastaustavat olivat erilaisia museoittain. Esimerkiksi kuntien omistamat museot vastasivat osioon vaihtelevasti, koska museotoimen kuluja ei välttämättä ole eroteltu omaksi osakseen kuntien kulttuuritoimen budjetissa. Paikallismuseoita ylläpitävien yhdistysten toiminta taas voi olla hyvinkin monipuolista ja -alaista, eikä museotoiminnan menoja välttämättä erotella kaikista toimintamenoista. Tämän vuoksi kyselyvastauksia tukevia ja täydentäviä tietoja museoiden taloudesta on hankittu eri lähteistä. Hyväksi on käytetty muun muassa hankkeen väliraporttia varten tehtyjä selvityksiä museoiden saamista avustuksista. Lisäksi vastauksia arvioitaessa tulee huomioda, että kyselyyn ovat vastanneet pääsääntöisesti aktiivisimmat museot ja vastaamatta jättäneiden passiivisten museoiden pienet menot eivät näy tilastossa.

Museoiden menot

Kyselyvastauksista käy selkeästi ilmi, että paikallismuseotoimijat ovat hyvin erilaisia keskenään. Joukossa on hyvin pienellä budjetilla toimivia ja toisaalta myös muutama isolla budjetilla toimiva museo. Kyselyvastausten mukaan museoiden menot vaihtelivat nollostasta eurosta 250 811 euroon vuonna 2010 (387 vastaajaa). Nollabudjetin museot ovat yleensä yhdistysten omistamia museoita, joissa avoinnaolo hoidetaan talkoovoimin tai museoita, joissa ei vuonna 2010 ollut lainkaan toimintaa. Isojen budjettien museot puolestaan ovat suosittuja matkailukäyntikohteita, joiden toiminta muistuttaa yritystoimintaa.

Keskimääräiset museon menot olivat noin 12 000 € vuonna 2010 (359 vastaajaa). Näiden lisäksi kahdeksalla vastaajalla oli huomattavasti muita vastaajia suuremmat menot (yli 100 000 € vuodessa). Näitä vastauksia ei ole huomioitu keskiarvoissa. Kyselyvastausten perusteella museoiden menoissa on vaihtelua riippuen omistusmuodosta. Kyselyvastausten perusteella säätiöiden omistamien museoiden menot olivat keskimäärin 20 000 € (32 vastaajaa), kuntien museoiden menot olivat keskimäärin 15 000 € (109 vastaajaa) ja yhdistysten museoiden menot 10 000 € (218 vastaajaa).

Kyselyvastausten mukaan museoiden menoista keskimäärin kolmasosa koostuu kiinteistömenoista, kolmasosa henkilöstömenoista ja loput muista menoista. Verrattuna muihin

omistajatahoihin kuntien omistamilla museoilla suuri osa menoista koostui kiinteistöku-
luista kun taas säätiöiden museoilla ison osan menoista vei palkkakustannukset.

Museoiden tulot

Kuntien rahoitus

Kyselyvastausten perusteella käy ilmi, että museoiden tulot koostuvat monesta eri läh-
teestä. Museoiden tulopohjaa on hankala tarkasti määritellä, mutta ilmeistä kuitenkin
on, että huomattava paikallismuseoita rahoittava taho ovat kunnat. Kunnat osallistuvat
paikallismuseotoiminnan rahoittamiseen omistamalla ja ylläpitämällä museokohteita sekä
myöntämällä erityis- ja toiminta-avustuksia paikallismuseoita ylläpitäville yhdistyksille ja
säätiöille.

Kysymykseen museon menoista vastasi 112 kunnan omistamaa museota. Näiden muse-
oiden yhteenlasketut menot olivat noin 2 miljoonaa euroa vuonna 2010. Kyselyvastausten
perusteella voidaan päätellä, että museoiden tuloista suurin osa koostuu omarahoituk-
sesta. Kunnat myönsivät yhdistysten ja säätiöiden omistamille museoille kyselyvastausten
mukaan avustuksia 457 000 €.

Näin ollen kyselyn perusteella kuntien panos vastanneiden paikallismuseoiden ylläpitä-
miseen on noin 2,5 milj. €. Kuntien omistamista museoista vain noin puolet antoi talous-
tietonsa, joten todellinen summa on isompi. Kuntien talous- ja toimintatilaston mukaan
vuonna 2009 kuntien menot museot ja näyttelyt -menokohdalle olivat 3,05 milj. €.
Voidaan siis arvioida, että yhteensä kunnat rahoittavat paikallismuseotoimintaa vähintään
3 miljoonalla eurolla vuodessa.

Oma varainhankinta

Merkittävä osa paikallismuseoiden rahoituksesta koostuu omasta varainhankinnasta. Tär-
keä yksittäinen varainhankinnan tapa on periä pääsymaksua museokävijöiltä. Kyselyvasta-
usten mukaan suurimmalla osalla museoista pääsymaksutulot olivat alle 10 000 euroa ja
näiden museoiden keskimääräinen pääsymaksutuotto oli noin 1 140 euroa vuonna 2010
(207 vastaajaa, vaihteluväli 9–6 648 €). Vastaajien joukossa oli lisäksi yhdeksän museota,
joiden pääsymaksutulot ylittivät 10 000 euroa. Yhteensä kyselyvastaajat ilmoittivat saa-
neensa pääsymaksutuloja 539 967 € (216 vastaajaa). Näiden museoiden lisäksi oli 55
museota, jotka ilmoittivat, ettei niillä ollut lainkaan pääsymaksutuloja vuonna 2010. Pää-
symaksutulojen puuttuminen voi kertoa siitä, että museoon on vapaa pääsy tai museo oli
suljettuna vuonna 2010.

Kyselyssä tiedusteltiin pääsymaksutulojen lisäksi myös muita varainhankinnan tuloja.
Näitä ovat yleisemmin jäsenmaksut, vuokratuotot ja museokaupan tuotto. Kyselyvasta-
usten mukaan suurimmalla osalla museoista varainhankinnantulot olivat alle 10 000 €
ja näiden museoiden keskimääräinen varainhankinnan tuotto oli 1 880 € (142 vastaajaa,
vaihteluväli 9–9 638). Näiden lisäksi vastaajien joukossa oli 12 museota, joiden varain-
hankinnantuotot ylittivät 10 000 €. Yhteensä kyselyvastaajat ilmoittivat saaneensa varain-
hankinnan tuloja 485 976 euroa (154 vastaajaa). Lisäksi 47 museota ilmoitti, ettei niillä
ollut lainkaan varainhankinnantuloja vuonna 2010. Kunnan museoista vain 12 museota
ilmoitti saaneensa varainhankinnantuloja ja puolestaan 21 ilmoitti, ettei museolla ollut
tuloja lainkaan. Kuntien museoiden keräämä varainhankinnan tuotto oli myös keskimää-
rin muita omistajatahoja pienempi. Tästä ja huonosta vastausprosentista kysymykseen voi
päättää, että kuntien museoissa varainhankinnalla ei ole merkittävää osuutta museoiden
ylläpidon rahoittamisessa. Sen sijaan säätiöiden ja yhdistysten omistamissa museoissa

näyttäisi varainhankinnalla olevan suurempi merkitys. Ahkerimmat varainhankkijat löytyivät yhdistysten omistamista museoista ja näiden joukosta löytyivät myös kymmenen yli 10 000 euroa varainhankinnan tuloja kerryttäneet. Panostamalla varainhankintaan ja kehittämällä museokaupan tuotteita sekä muita myytäviä palveluita on osa museoista onnistunut parantamaan talouttaan. Menestyksellisiä museokaupan tuotteita ovat olleet esimerkiksi erilaiset julkaisut, vuosikalenterit ja matkamuistot.

Avustukset: yleiset toiminta-avustukset ja kohdeavustukset

Avustuksilla on tärkeä osa museoiden toiminnan rahoittamisessa. Kuten edellä on todettu, kunnat avustavat paikallismuseoita myöntämällä niitä ylläpitäville yhdistyksille ja säätiöille avustuksia. Kuntien myöntämien avustusten määrä vaihtelee. Kyselyvastausten mukaan 150 museota ilmoitti saaneensa avustusta kunnalta vuonna 2010. Avustuksen suuruus oli 100–37 750 euroa ja keskimäärin 3 044 euroa.⁹ Kuntien myöntämien avustusten määrä yhteensä oli noin 457 000 euroa. Vastaajista 42 museota ilmoitti, etteivät he ole saaneet kunnalta avustusta lainkaan.

Ainoa suoraan paikallismuseotoimintaan kohdentuva vakituinen avustusmuoto on Museoviraston jakamat harkinnanvaraiset avustukset. Avustusta voidaan myöntää kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamille museoille, pääosin kokoelmien ja rakennuskannan hoitoon sekä näyttelytoimintaan. Museovirasto myönsi vuodelle 2010 avustuksina 492 000 euroa yhteensä 135 museolle. Keskimääräinen avustussumma oli 3 640 euroa.

Vuoden 2010 aikana Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta on rahoitettu alueellisten Leader-toimintaryhmien kautta yhteensä kuutta paikallismuseoiden hanketta. Avustettavia hankkeita ovat olleet näyttelyiden tekeminen, rakennusten kunnostus, osto tai siirto sekä museotoiminta yleisesti. Yhteensä museoita on avustettu vuonna 2010 noin 134 000 eurolla.

Suomenruotsalaisessa kulttuurikentässä Svenska Kulturfonden (SKF) on suurin ja merkittävin rahoittaja. Vuonna 2010 SKF myönsi apurahoja erilaisille museotoimintaan suoraan tai välillisesti liittyville hankkeille 31 kappaletta yhteissummaltaan 131 997 euroa. Noin puolet apurahoista myönnettiin yleisesti toimintaan. Sen lisäksi rahoitettiin pääasiassa kokoelmien luettelointia ja hoitoa sekä näyttelytoimintaa.

Museot voivat saada avustusta toimintaansa myös työllistämistukien kautta. Kyselyvastausten mukaan paikallismuseot saivat työllistämistukia yhteensä 317 215 euroa vuonna 2010 (46 vastausta). Yhteensä muita kuin kunnan, valtion ja työllistämisavustuksia museot saivat yhteensä 648 920 euroa (111 vastausta).

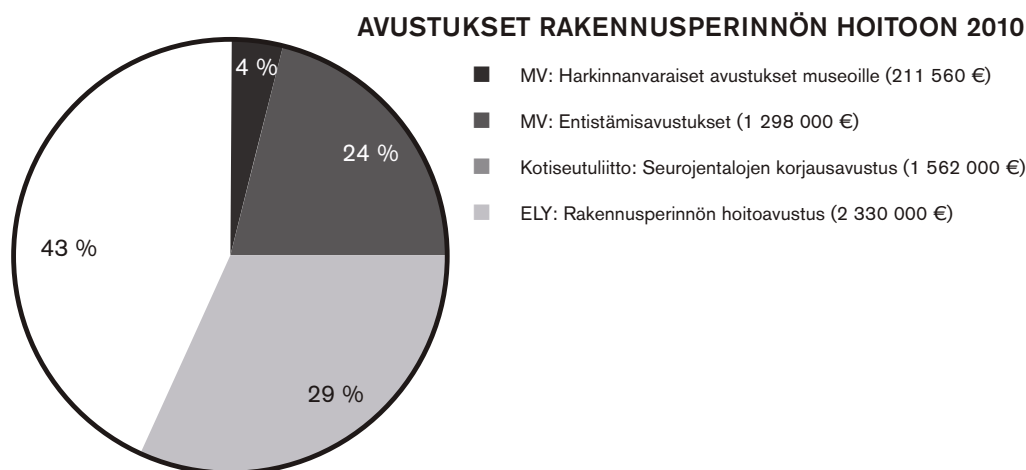
Myös muut tahot ovat satunnaisesti rahoittaneet paikallismuseotoimintaa. Näitä tahoja ovat ELY -keskukset, maakuntaliitot, Suomen kulttuurirahasto, taidetoimikunnat, Alfred Kordelinin Säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto ja muut pienemmät rahoittajat. Muilta rahoittajilta saadut avustukset ovat kohdentuneet museoihin kuitenkin satunnaisesti ja summat ovat olleet vähäisiä, joten niiden huomioiminen kokonaisuuteen nähden ei ole merkityksellistä. Taulukko 1: Paikallismuseoiden julkinen rahoitus 2010, arvio.

⁹ Tämän lisäksi yksi museo sai kunnan avustusta 129 000 euroa, jota ei ole huomioitu tilastossa.

Avustukset: rahoitus rakennusperinnön hoitoon

Kyselyvastausten perusteella paikallismuseoiden menoista kolmasosa kohdistuu kiinteistömenoihin. Kyselyyn vastanneista 24 % toivoisi taloudellista tukea ja ohjausta rakennusperinnön hoitoon. Museorakennusten korjauksiin on erittäin hankala saada avustuksia, sillä rakennusperinnön hoitoon suunnatuista valtakunnallisista avustuksista vain 4 % kohdentuu paikallismuseoille. Rakennusperinnön hoitoon myöntää avustuksia kolme tahoa: Museovirasto myöntää entistämisavustuksia valtakunnallisesti merkittävien, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten restaurointiin ja konservointiin, Kotiseutuliitto myöntää seurantaloiden korjausavustusta ja ELY-keskukset rakennusperinnön hoitoavustuksia. Mikään edellä mainituista avustusmuodoista ei kuitenkaan kohdennu museorakennusten korjauksiin.

Pelkästään museorakennusten kunnostamiseen suunnattua avustusta ei ole olemassa. Suurimpana avustuksena museorakennusten korjaamiseen toimii edellisessä luvussa mainittu Museoviraston myöntämä harkinnanvarainen avustus, jonka kokonaismäärästä osa (211 560 € vuonna 2010) kohdentuu rakennusten korjauksiin. Muiden tahojen myöntämät avustukset museorakennusten korjaamiseen ovat summiltaan vähäisiä, satunnaisia ja alueellisesti epätasaisesti jakautuneita. Verrattuna muihin rakennusperinnön hoitoon myönnettävien valtakunnallisten avustusten kanssa Museoviraston myöntämä harkinnanvarainen avustus museorakennusten korjauksiin on määrältään vähäinen (kuva 2).

Kuva 2. Kaaviossa on kuvattuna rakennusperinnön hoitoon myönnetty valtakunnalliset avustukset vuonna 2010. Vain 4 % rahoituksesta kohdistui museorakennusten korjauksiin.

Taulukko 1. Paikallismuseoiden julkinen rahoitus vuonna 2010, arvio

Paikallismuseoiden julkinen rahoitus 2010	
Valtionavustus (MV)	492 000
Kunnat*	3 050 000
Muut avustukset**	648 920
Työllistämistuet**	317 215
Kunnan avustus**	585 657
Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma	134 605
Yhteensä	5 228 397

* Kuntien talous- ja toimintatilasto 2009

** Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kyselyn vastaus

Paikallismuseoiden rahoitus tulee monesta lähteestä, mikä kertoo, että yhteiskunnan eri alueilla museotoiminta ja paikalliskulttuurityö koetaan tukemisen arvoiseksi. Julkisella rahoituksella on iso merkitys museoiden ylläpidossa, mutta myös museoiden oma varainhankinta ja erityisesti talkootyön osuus museoiden ylläpitämisessä on elintärkeää. Sponsoroinnin ja avustusten merkitys museoiden talouden turvaajina tulee varmasti kasvamaan tulevaisuudessa. Museoiden olisikin hyvä kartoittaa erilaisia yhteistyömahdollisuuksia ja -kumppanuuksia omalta lähialueeltaan ja olla aktiivinen myös oman kunnan päättäjiin toimintansa tukemiseksi.

Kaikkea työtä ei kuitenkaan voi laskea vapaaehtoisten varaan. Toiminnan ylläpito ja jatkuvuus vaativat taloudellisia resursseja ja julkista tukea. Tämä on haasteellista ja näyttää ilmeiseltä, ettei paikallismuseotoimintaa voida ylläpitää kestävästi ja vastuullisesti tällä hetkellä käytettävissä olevilla rahoitusmuodoilla. Paikallismuseotoiminnan rahoitus ei voi nojata yksittäisten säätiöiden apurahoihin tai lyhytkestoisiin ja usein tempoileviin hankkeisiin. Paikallismuseoiden rahoitus jakaantuu epätasaisesti suhteessa tarpeisiin ja museotoiminnan eri osa-alueisiin ja sitä on usein huomattavan hankalaa saada, jos vertaa muihin vapaa-ajan tai kulttuuritoiminnan sektoreihin.

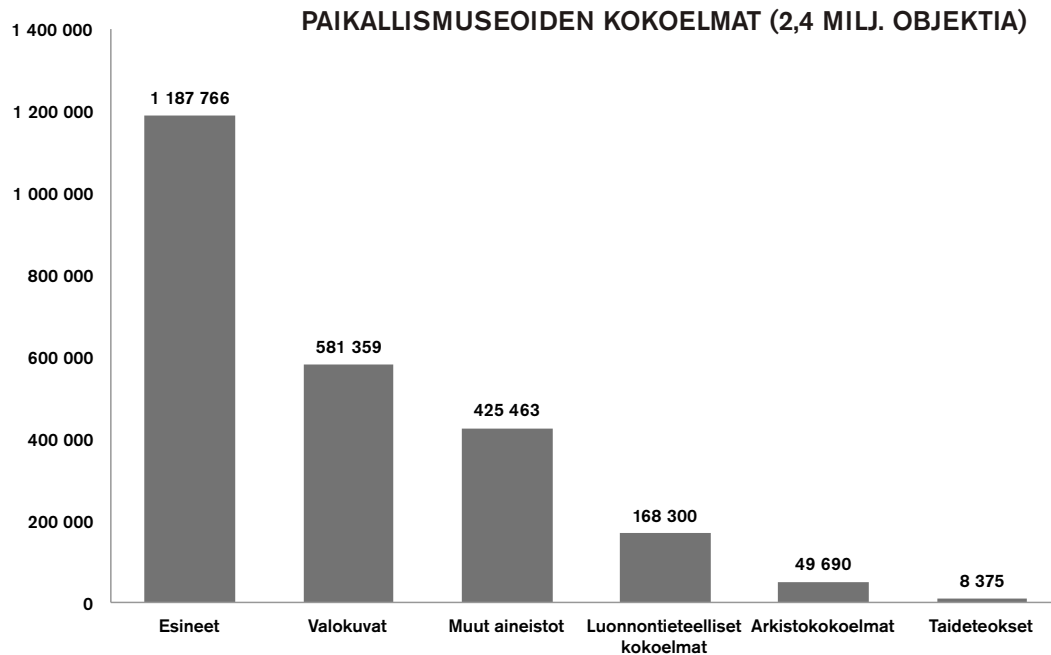
Rahoitusmahdollisuudet eivät myöskään ole alueellisesti tasavertaisesti paikallismuseoiden saatavilla rahoituslinjausten vaihdellessa suurestikin saman rahoittajatahon alue toimijoiden välillä. Erilaisten avustusten, hankerahoitusten ja apurahojen hakeminen on pienillä resursseilla toimiville paikallismuseoille vaativa prosessi. Paikoin rahoitus saattaa ohjata liiaksi museota ylläpitävän tahon toimintaa ja työn suunnitelmallisuutta kun museohanketta yritetään muokata sopivaksi tiettyyn toimenpideohjelmaan rahoituksen saamiseksi. Paikallismuseotoiminnan rahoitus ei nykyisellään mahdollista museotoiminnan suunnitelmallista kehittämistä eikä aina edes välttämättöimpien kokoelmien ja /tai rakennusten hoitoon liittyvien toimenpiteiden suorittamista. Toisaalta vapaaehtoistyön suuren osuuden vuoksi vaatimattomillakin summilla saadaan paikallismuseokentällä todella paljon aikaan.

3.4 Paikallismuseoiden kokoelmat

3.4.1 Kokoelmien laajuus ja merkitys

Museoiden tärkein tunnusmerkki ja toiminnan perusta ovat ihmisen aineellista kulttuuria edustavat kokoelmat, niiden ylläpito ja kartuttaminen. Kokoelmat ovat perustava kansallinen ja paikallinen resurssi, joita museot säilyttävät nykyisten ja tulevien sukupolvien hyväksi. Museokokoelmiin tallennettujen esineiden merkitys on tiedossa, jonka ne välittävät ihmisen, yhteiskunnan ja luonnon aineellisesta kehityksestä. Esineillä on sekä tie-teellistä että pedagogista arvoa. Museoilla on myös laajempi yhteiskunnallinen merkitys ja tarkoitus, sillä kokoelmat ja niihin liitetyt tarinat ovat osa tapaamme rakentaa maailmankuvaamme. Paikallismuseoiden esineillä on merkitystä erityisesti paikallisesti. Alueellisia tyyplejä edustavat esineet kertovat aikansa oloista ja kulttuurivaikutteista juuri kyseisellä paikkakunnalla. Erikoismuseoissa on talletettuna oman erikoisalansa esineistöä. Paikallismuseoiden kokoelmissa on talletettuna paljon aineistoa, jota ei löydy muiden museoiden kokoelmista. Kokoelmat kertovat tekijöistään, käyttäjistään ja paikallisista tapahtumista; ne kertovat ihmisistä.

Ammatillisesti hoidettujen museoiden kokoelmiin sisältyi vuoden 2010 lopussa noin 5,6 miljoonaa kulttuurihistoriallista objektia ja noin 319 000 taideteosta. Paikallismuseoiden kokoelmissa on kyselyvastausten perusteella yhteensä yli 2,4 miljoonaa objektia: esineitä, valokuvia, luonnontieteellisiä aineistoja ja arkistokokoelmia. Kokoelmien todellinen laajuus on kuitenkin vielä suurempi. Paikallismuseot kantavat siis vastuuta erittäin merkittävästä osasta yhteistä menneisyyttämme, jotta paikallinen historia ja kertomukset olisivat saavutettavissa myös tulevaisuudessa. Kotiseutumuseoiden ja paikallisten erikoismuseoiden kokoelmat tuovat esiin aineistoja, kertomuksia ja aihepiirejä, jotka eivät välttämättä tallennu ammattimuseoiden kokoelmiin. Näin kuva menneisyydestä täydentyy ja tulee myös lähemmäksi yksittäistä kansalaista.

Kuva 3. Paikallismuseoiden kokoelmat kyselyvastausten perusteella. Kokoelmien todellinen laajuus on suurempi.

Hankkeen kyselyssä kerättiin tietoja paikallismuseoiden kokoelmien määristä eri aineistoryhmissä, luettelointiasteesta, käytetyistä luettelointi- ja tallennusmenetelmistä, kartunnasta vuonna 2010 sekä kysyttiin museoiden ensisijaisia tarpeita liittyen kokoelmiin. Lisäksi museot vastasivat vapaamuotoisesti kysymykseen kokoelmiensa merkittävimmistä piirteistä, osista tai yksittäisistä esineistä. Kuntien, säätiöiden ja yhdistysten omistamista museoista kokoelmia koskeviin kysymyksiin vastasi kaikkiaan 666 museota. Näistä esimerkiksi esinekokoelmiensa määrän ilmoitti 601 museota ja valokuvakokoelmiensa määrän 222 museota, vaikka kaikilla oletettavasti on ainakin pieni määrä kumpaakin aineistoa. Tilastoja tehtäessä kunkin kysymyksen kohdalla on tarkasteltu vain niitä museoita, jotka ovat kysymykseen vastanneet.

Esinekokoelmat

Paikallismuseot ovat keränneet esinekokoelmiinsa paikallisesti arvokasta, merkittävää ja mielenkiintoista esineistöä. Ottaen huomioon Suomen laajuuden sekä maantieteellisesti että kulttuurisesti lopputulos on, että paikallismuseoiden kokoelmat eivät ole keskenään samankaltaisia, samansuuruisia tai merkityksiltään yhdenmukaisia. Paikallisen esineellisen kulttuuriperinnön tallentamisen lisäksi kokoelmiin on talletettu myös kansallisesti ja jopa kansainvälisesti arvokasta aineistoa.

Hankkeen kyselyssä 601 museota vastasi kysymykseen esinekokoelmien määrästä. Vastausten mukaan niillä oli kokoelmissaan 1 187 766 esinettä, jolloin keskiarvo on 1976 esinettä/museo. Kokoelmat vaihtelevat muutaman kymmenen esineen kokonaisuudesta aina lähes 30 000 esinettä käsittäviin kokoelmiin. Monissa kotiseutumuseoissa kokoelma painottuu 1800-luvulle ja 1900-luvun alkuun, useimmiten elämään maatalousyhteisössä. Paikalliset erityispiirteet ovat kuitenkin yleensä selvästi nähtävissä. Erilaiset seudulle tyypilliset sivuelinkeinot, koti- ja pienteollisuus sekä paikalliset tyylipiirteet ovat saaneet sijansa monissa paikallismuseokokoelmissa. Paikallisten merkkihenkilöiden elämästä kertovaa materiaalia on talletettu henkilöhistoriallisiin museoihin ja osaksi kotiseutumuseoita ympäri maata.

Esinekokoelmiin otetaan uusia esineitä erittäin vaihtelevasti. Kyselyssä tähän kysymykseen vastasi 157 museota, jotka olivat ottaneet kokoelmiinsa vuoden 2010 aikana yhteensä 12 920 esinettä, eli 82 esinettä/museo. Vastaanotetut esinemäärät vaihtelevat yhdestä esineestä jopa tuhansiin. Kokoelmien karttuminen ei aina ole suunnitelmallista tai ongelmallista vähäisten henkilöresurssien ja asiallisten säilytystilojen puuttumisen vuoksi.

Taidekokoelmat

Paikallismuseoiden taidekokoelmat ovat yleisesti ottaen pieniä ja niillä on paikallinen leima. Paikallismuseoiden kirjajaan joukkoon kuuluu kuitenkin muutama varsinainen taidemuseo, joiden kokoelmat ovat huomattavat. Nämä ovat usein yhden taiteilijan elämäntyön tallentamiseen keskittyviä museoita, joiden toiminta keskittyy oman kokoelman esittelyyn. Joissain tapauksissa järjestetään myös vaihtuvia näyttelyitä. Näiden museoiden kokoelmille on tyypillistä, etteivät ne juurikaan kasva.

Kysymykseen taideteoskokoelmien määrästä vastasi 73 museota. Niillä oli yhteensä 8 375 taideteosta kokoelmissaan keskiarvolla 114 taideteosta/museo. Koska suurin osa paikallisista taidemuseoista on säätiöpohjaisia, on säätiöiden ylläpitämällä museoilla suurin suhteellinen osuus taidekokoelmista, keskiarvo 254 taideteosta/museo ja kokonaismäärä 4 064 teosta 16 museossa. Yhdistysten ylläpitämällä museoilla (41 vastausta) on taideteoksia keskimäärin 50, yhteensä hieman yli 2 000 teosta. Taideteoskokoelmien kartunta näyttää olevan hyvin vähäistä. Kysymykseen kokoelmaan otetuista teoksista vastasi vain 8 museota, jotka olivat ottaneet vuoden 2010 aikana kokoelmiinsa yhteensä 51 teosta.

Valokuvakokoelmat

Yhteensä 222 museota vastasi kysymykseen valokuvakokoelmien määrästä. Niillä oli yhteensä 581 359 valokuvaa, keskiarvo 2 619 valokuvaa/museo. Valokuvakokoelmat kasvoivat 47 museossa yhteensä 105 387 valokuvalla. Kun tästä otetaan erilleen erään paikallismuseon 90 000 kuvan kartunta, jää jäljelle 15 387 kuvaa ja kartunnan keskiarvoksi noin 330 valokuvaa/museo. Valokuvakokoelmien kohdalla kärjistyy moni asia paikallismuseoiden nykytilanteessa: kokoelmat kasvavat, luettelointi laahaa jäljessä, kokoelmien järjestelyssä on puutteita, samoin kuin säilytystiloissa ja -olosuhteissa. Tilanteen kohentamiseksi paikallismuseoissa on ryhdytty innokkaasti digitoimaan kuvakokoelmia. Avustuksilla ja digitointiprojekteilla on saatu siirrettyä sähköiseen muotoon huomattavia määriä paikallismuseoiden valokuva-aineistoja. Tämä tuottaa kuitenkin omat ongelmansa tietotekniikan, luetteloinnin ja dokumentoinnin suhteen. Esiin on noussut paikallismuseoiden toimijoiden koulutustarpeita, joihin ei kuitenkaan vielä ole pystytty ainakaan kaikissa maakunnissa vastaamaan.

Arkistokokoelmat ja muut aineistot

Kotiseutumuseoissa arkistot ovat yleensä pieniä, kotiseutuarkistot hoitavat tämän sektorin arkistotoimintaa. Museota ylläpitävä yhdistys saattaa hoitaa myös kotiseutuarkistoa, mutta se on useimmiten erillinen museon kokoelmista. Paikallisissa erikoismuseoissa on kuitenkin laajojakin arkistokokonaisuuksia, jotkin jopa ylläpitävät oman erikoisalansa laajinta arkistoa Suomessa.

Kyselyyn vastanneista museoista 63 museota ilmoitti omistavansa arkistokokoelmia, joissa on yhteensä 49 690 arkistoyksikköä. Keskimäärin arkistoyksikköä on lähes 790/museo. Arkistoyksiköistä puhuttaessa on syytä huomioda, että arkistoyksikkö voi olla yksi kirjallinen dokumentti, kuten kirje, tai laaja asiakirjakokonaisuus. Näin ollen todellista arkistoaineistojen volyymia paikallismuseoissa on vaikea arvioida. Vuonna 2010 arkistokokoelmat karttuivat 12 museossa. Kaikkiaan kokoelmiin otettiin 680 arkistoyksikköä, keskiarvo 56 kpl/museo.

Kyselyssä tiedusteltiin myös kokoelmissa olevia muita aineistoja. Paikallismuseoissa tähän kategoriaan on kyselyaineiston perusteella useimmiten luettu kuuluviksi painotuotteet ja muut sellaiset objektit, jotka nähdään erillisinä esine-, kuva- ja arkistoaineistoista, syystä tai toisesta. Kaikkiaan muuta aineistoa tuli kyselyssä esiin 425 463 kappaletta 68 museosta. Suurimman osan tästä aineistoryhmästä muodostaa erään paikallismuseon 330 000 kappaleen kantakorttikokoelma. Muuta aineistoa on siten 95 463 kappaletta, keskiarvolla 1424 kpl/museo. Monet paikallismuseot ovat ottaneet kokoelmiinsa erilaisia audiovisuaalisia tallenteita eri medioina. Painettuja aineistoja ovat mm. kirjat, lehdet, erilaiset opetustaulut ja julisteet.

Luonnontieteelliset kokoelmat

Laajoja luonnontieteellisiä näytekokoelmia on ainoastaan muutamalla paikallisella erikoismuseolla. Muiden paikallismuseoiden kokoelmien luonnontieteellinen osa on usein peräisin yhdeltä tai muutamalta alan harrastajalta ja on siksi enemmän harrastuksen dokumentaatio kuin luonnontieteellinen otos. Luonnontieteellisiä kokoelmia ilmoitti kyselyssä omaavansa 12 paikallismuseota. Näistä yhdeksässä näytteitä oli 1-100 kpl. Kun näytteitä on yhteensä 168 300 kappaletta, niistä 168 000 on kahdessa museossa: Forssan luonnonhistoriallisessa museossa (85 000) ja Iisalmen Luontomuseossa (83 000). Nämä molemmat ovat yhdistyspohjaisia museoita.

Paikallismuseoiden näkemys kokoelmien merkityksestä

Hankkeen kyselyssä tiedusteltiin, mikä oli museotoimijoiden mielestä merkittävintä paikallismuseon kokoelmissa. Kysymykseen vastasi 321 museota. Kuten edellä eri aineistoryhmien osalta käy ilmi, paikallismuseoiden kokoelmat ovat sisällöltään ja laajuudeltaan hyvin vaihtelevia, joten myös vastaukset tähän kysymykseen ovat hyvin erilaisia. Aineistosta voi kuitenkin hahmottaa kolme selkeämmin erottuvaa teemaa, joiden kautta paikallismuseotoimijat itse näkevät kokoelmiensa merkityksen. Näitä ovat *tietty esine tai kokonaisuudet kokoelmissa, paikallisuus ja alkuperäisyys*. Muita merkitysten antajia kokoelmille ovat esimerkiksi aineiston monipuolisuus ja ikä. Kaikkiaan 194 vastaajaa piti museonsa kokoelmien merkittävimpänä piirteenä tiettyjä esineitä tai esinekokonaisuuksia (60 %). Merkittävyys vaikutti paitsi esineen omat ominaisuudet, myös sen liittymisen johonkin tunnettuun henkilöön. Kokoelmien paikallisuus koettiin niiden merkittävimmäksi piirteeksi 51 vastauksessa (16 %). Tämä onkin luontevaa paikallismuseoiden kyseessä ollessa. Myös autenttisuuden ja omistushistorian merkitys on tiedostettu paikall-

lismuseoissa. Tätä piirrettä kokoelmissaan piti tärkeimpänä 25 vastaajaa (8 %). Edellisten pääteemojen lisäksi ulkopuolelle jää 59 vastaajaa (18 %), joiden vastauksissa kokoelmien merkittäviä piirteitä ovat muun muassa ainutlaatuisuus, kokonaisuus, kokoelmien laajuus ja ”henki”.

”Täydellinen helmestysvälineistö: oihti, simpsa, summarauta, liippi, kaurakko ja soohku = 6 välinettä.”

”Kista från 1600-talet”

”Kuninkaan pöytä, jonka ääressä kuningas Kustaa IV Aadolf on ruokaillut 1806.”

”Monipuolinen kokoelma paikkakunnan paikallishistoriaa.”

”Paikallisista perheistä esineitä, joista tarinoita”

”Träbåtar som byggts i vår by”

”Kaikki museon esineet ovat kuuluneet tilalla asuneelle perheelle”

”Aidot tavarat aidossa ympäristössä”

”Esineistö on vanhempaa ja monipuolisempaa kuin vastaavissa kotiseutumuseoissa keskimäärin”

”Allt”

Paikallismuseoiden vastauksia kysymykseen: ”Mikä on mielestänne merkittävintä kokoelmissanne?”

3.4.2 Paikallismuseoiden kokoelmanhallinta

Jotta museoiden kokoelmissa olevien aineistojen tiedot olisivat nyt ja tulevaisuudessa sekä museotoimijoiden itsensä että yleisöjen saatavilla, museon kokoelmiin otetut aineistot luetteloidaan. *Luetteloinnilla* tarkoitetaan esineeseen tai materiaaliin liittyvän tiedon (kuten esimerkiksi käyttötavan, ulkonäön, materiaalin ja käyttäjästä kertovien tietojen) mahdollisimman perusteellista keräämistä ja tallentamista niin, että tieto säilyy ja on helposti käytettävissä. *Kokoelmanhallinta* tarkoittaa museotyössä sitä, että kokoelmien ja yksittäisten esineiden luettelointi-, kunto- ja sijaintitiedot ovat ajan tasalla ja kokoelmien käsittely ja säilytys on turvallista ja asianmukaista, eli että museossa tiedetään, missä esineet ovat, mitä ne ovat ja missä kunnossa ne ovat. Paikallismuseoissa, joissa toiminnan painotukset ja aktiivisuus vaihtelevat, vastuuhenkilöt tai henkilöstö vaihtuvat ja kokoelmaan liittyvä työ on usein lyhytaikaisten hankkeiden varassa, kokoelmiin liittyvien tietojen ja tarinoiden tallentaminen olisi ensiarvoisen tärkeää. Joskus tiedot kokoelmista ovat vain yhden museoaktiivin muistin varassa.

Luettelointitavat ja luetteloitujen aineistojen määrä

Kyselyllä pyrittiin selvittämään paikallismuseoiden kokoelmissa olevien aineistojen luettelointitapaa ja luetteloitujen aineistojen määrää. Näistä voidaan kuitenkin esittää vain valistuneita arvioita, sillä vastaajien määrä samoin kuin ilmoitettujen aineistojen määrä vaihteli suuresti. Suurin osa aineistoista paikallismuseoissa on luetteloitu ainakin osittain, useimmiten esimerkiksi paperilomakkeille, pahvikorteille tai muuten manuaalisesti. Esineistä on kyselyn perusteella luetteloitu paperille 62,7 % (419 vastausta, yhteensä 744 715 esinettä) ja sähköisesti eli tietokoneelle jotakin tietokantasovellusta käyttäen noin 26,8 % esinekokoelmista (202 vastannutta, yhteensä 318 382 esinettä). Paikallismuseoiden kokoelmissa olevista taideteoksista on paperille luetteloitu 71,8 % (35 vastausta, 6010 taideteosta) ja tietokoneella 14,1 % (21 vastausta, 1180 taideteosta).

Paikallismuseoiden valokuvakokoelmista noin 18 % on luetteloitu paperille (80 vastausta, 104 547 valokuvaa) ja sähköisesti 17,7 % (51 vastausta, 102 704 valokuvaa). Arkistoinneista luetteloitujen yksiköiden määrää tarkasteltaessa hieman suurempi osa (38,3 %) on luetteloitu sähköisesti (14 vastausta, 19 014 arkistoyksikköä). Useimmissa paikallismuseoissa (33 vastannutta) arkistomateriaali on kuitenkin manuaalisesti luetteloitu (17 035 arkistoyksikköä, 34,3 %). Muista aineistoista ovat luettelointitiedot useammin sähköisessä muodossa (20,3 %) kuin paperilla (5,5 %). Luonnontieteellisten kokoelmien aineistot ovat luetteloitu pääosin sähköisesti, mutta luettelointi kattaa alle 10 % ilmoitetusta näyttemäärästä.

Kokoelmien luettelointisovellus

Kyselyssä pyydettiin tietoja museon käyttämästä luettelointisovelluksesta. Kysymykseen vastasi 232 museota, eli noin kolmannes kaikista vastaajista. Käytössä on vastausten perusteella yli 20 erilaista ohjelmaa ja sovellusta, joista suurin osa on tavallisia toimisto-ohjelmia (MS Word, Excel ja Access), ei varsinaisia tietokantasovelluksia. Vastausten perusteella voidaan todeta, että paikallismuseot ovat jääneet jälkeen tietotekniikan kehityksestä ja useimmissa vasta harkitaan sähköisen luettelointijärjestelmän käyttöönottoa. Osaltaan tähän ovat vaikuttaneet edullisen (ilmaisen) luettelointisovelluksen puute suomen/ruotsinkielisenä versiona, varttuneen paikallismuseoväen kynnys ryhtyä käyttämään tietotekniikkaa ja yleinen resurssien rajallisuus paikallismuseoissa.

Tämä huolestuttava kehitys on tiedostettu ja asian korjaamiseksi on tehty paljon työtä eri puolilla maata. Eräät maakuntamuseot ovat kehittäneet yksinkertaisia luettelointisovelluksia, jotka on tarkoitettu paikallismuseoiden käyttöön. Näissä on kuitenkin ollut puutteita sekä tekniikassa että käytettävyydessä. Varsinaiset ammattimuseokäyttöön kehitetyt kokoelmanhallintajärjestelmät ovat liian kalliita ja teknisesti raskaita paikallismuseoille. Nettiselainpohjaiset luettelointisovellukset ovat hieman madaltaneet paikallismuseoiden kynnystä sähköisen luetteloinnin aloittamiseen, mutta kuten kyselyvastaukset osoittavat, niiden käyttö kuitenkin vielä melko harvinaista.

Kokoelma-aineistojen *digitointi* eli aineistojen siirtäminen sähköiseen muotoon niiden käytettävyyden ja saatavuuden parantamiseksi on haasteellista paikallismuseoille. Kaikenlaista onkin keksitty, paikalliset tietotekniikkakätevät ovat rakennelleet omia järjestelmiään paikallismuseoille, joissain tapauksissa julkisyhteisöjen tuella. Tämä erilaisten järjestelmien kirjo on aineistojen säilymisen kannalta erittäin huolestuttavaa, sillä kerran luotujen järjestelmien sisältämien aineistojen siirtäminen tulevaisuudessa uusiin järjestelmiin ei ole taattu – ei ainakaan ilman huomattavia kustannuksia. Aineistojen digitoinnin edetessä yhtenäisen sähköisen luettelointisovelluksen tarve kasvaa nopeasti ja jo olemassa olevien aineistojen siirtäminen mahdolliseen tulevaan yhtenäiseen järjestelmään tulee olemaan työläs ja kallis urakka.

3.5 Paikallismuseoiden rakennukset ja tilat

3.5.1 Rakennusten määrä ja merkitys

Rakennettu ympäristö muodostaa noin kaksi kolmasosaa kansallisvarallisuudestamme ja rakennusperintö muodostaa tästä oleellisen osan. Rakennusperintöön on sitoutunut runsaasti työtä, materiaaleja, energiaa ja pääomia. Rakennusperinnöllä on myös välillistä taloudellista merkitystä muun muassa kulttuurimatkailun kautta. Rakennusperinnön

kautta havainnollistuva historia auttaa ymmärtämään yhteiskunnan muutosilmiöitä ja ne ovat tärkeä osa kansalaisten identiteettiä. Suomen rakennuskanta on muihin Euroopan maihin verrattuna nuorta sillä rakennuksista yli 80 % on valmistunut toisen maailmansodan jälkeen. Nykyaikana historiallista rakennettua ympäristöä pidetään kaikkien yhteisenä perintönä, jota on vaalittava sen arvojen vuoksi.

Paikallismuseoilla on hallinnassaan huomattava rakennusmassa. Paikallismuseorakennusten kohdalla kyse on kuitenkin laajemmasta kokonaisuudesta kuin yksittäisten rakennusten iästä, kunnosta tai paikallishistoriallisesta merkityksestä. Paikallismuseotoiminnassa on kyse yhteisön halusta ja kiinnostuksesta säilyttää tulevaisuutta varten sekä kokoelmia että erilaisia kokonaisuuksia, kulttuuriympäristöjä. Kulttuuriympäristössä näkyy ihmisen toiminta ja suhde ympäristöönsä ennen ja nyt. Kulttuuriympäristö muodostuu muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä, maisemasta ja perinnebiotoopeista. Paikallismuseoiden monipuoliseen rakennuskantaan kuuluu sekä yksittäisiä verstaas-, kauppa- ja myllyrakennuksia, että suurempia, alkuperäisasussaan säilyneitä kokonaisuuksia kuten teollisuus- ja asuinmiljöitä. Esimerkiksi kotiseutumuseoissa on paikan alkuperäisten rakennusten yhteyteen siirretty muualta lähialueilta vanhoja rakennuksia kuten aittoja, pajoja, riisiä, vajoja, karjasuojia, latoja ja muita perinteisiä ulkorakennuksia. Osa museokohteista on rakennettu kokonaan paikalle siirretyistä rakennuksista, päärakennusta myöten. Vaikka alue kokonaisuutena on ”keinotekoinen”, yksittäiset rakennukset voivat olla erittäin hyvin alkuperäisessä asussaan säilyneitä.

Paikallismuseokohteiden yhteydessä säilytetään tai on mahdollisesti entistetty piha-piirejä, puutarhoja, kulkureittejä, laituria, linnoitus- tai teollisuusrakenteita ja muistomerkkejä. Perinnemaisemat, kuten niityt, kedot ja hakamaat ovat maaseudun rakennemuutoksen myötä lähes tyystin kadonneet ja niiden suojelemiseen herättiin Suomessa 1980-luvulla. Monet paikallismuseot sijaitsevat perinnemaisemassa ja hoitamalla omaa ympäristöään paikallismuseot ovat tehneet arvokasta työtä perinnemaisemien säilymiseksi. Kyselyyn vastanneista yli 270 paikallismuseota ilmoitti hoitavansa yhtä tai useampaa perinnemaisemaa, muistomerkkiä tai muuta kohdetta museotoimintaansa liittyen.

Kyselyssä pyrittiin selvittämään paikallismuseoiden hallitsemien rakennusten tyyppiä, määrää, kuntoa, pinta-alaa ja sitä onko rakennuksille tehty korjaussuunnitelmaa. Lisäksi selvitettiin rakennusten ja kiinteistöjen omistussuhteita. Kysymykseen museorakennusten lukumäärästä saatiin 644 vastausta. Vastanneilla museoilla oli hallinnassaan 2 946 museorakennusta, keskiarvo 4,6 kpl/museo. Kuntien museoilla (213 vastausta) rakennuksia oli 1 018, säätiöiden museoilla (44 vastausta) 154 ja yhdistysten museoilla (387 vastausta) 1 774 kappaletta. Kaikkiaan selvityksen kohteena olleiden paikallismuseoiden rakennusten kokonaismääräksi voidaan arvioida noin 3 300 kohdetta.¹⁰

Paikallismuseoiden hallinnassa olevien rakennusten ikä vaihtelee vasta rakennetuista satoja vuosia vanhoihin rakennuksiin. Kyselyssä rakennustensa iästä antoi tietoja 87 museota, kaikkiaan 1981 rakennuksesta. Vastauksissa rakennusten iät ovat usein arvioita, jotka perustuvat rakennustyyliin ja teknisiin yksityiskohtiin. Lisäksi monissa vanhoissa rakennuksissa on nähtävissä ja myös piilossa monia rakennusvaiheita, joiden absoluuttinen ajoitus on vaikeaa. Vastanneissa museoissa puolet rakennuksista (49,5 %) on rakennettu 1800-luvulla. Seuraavaksi suurin ryhmä ovat 1900-luvun rakennukset (34,1 %, 676 kpl), joista suurin osa vuosisadan alkupuolelta. Huomattavan paljon museoilla on rakennuksia myös 1700-luvulta (11,8 %, 234 kpl). 1600-luvun rakennukset

10 730 kuntien, yhdistysten ja säätiöiden paikallismuseota x 4,58 rakennusta = 3 343 museorakennusta

ovat jo selvästi harvinaisia (0,6 %, 12 kpl). Uusiakin rakennuksia paikallismuseoilla on, 2000-luvulla rakennettuja paikallismuseoiden käytössä olevia rakennuksia on 77 (3,9 %).

3.5.2 Rakennusten ylläpito ja hoito

Museorakennusten kuntoa kysyttiin paikallismuseoilta kolmella määreellä. Mikäli arvioitiin, että rakennus ei vaadi suuria korjauksia (tarve vain helposti hoituville pienille korjauksille), pyydettiin merkitsemään kohtaan *hyvä*. Jos arvioitiin, että rakennuksen kunto vaatii kohtalaisia korjauksia (esim. pärekaton uusiminen, kengitys, kuistin oikaisu), pyydettiin merkitsemään kohtaan *kohtalainen*. Jos arvioitiin, että rakennus vaatii suuria korjauksia (useita laajoja korjauskohteita tai kohteen huono kunto estää rakennuksen käytön ja/tai vaarantaa kokoelmien säilymisen), pyydettiin merkitsemään kohtaan *huono*. Rakennuksen kunnan arviointi osoittautui hankalaksi ja moni muihin kysymyksiin vastannut ei vastannut tähän. Joissain museoissa kaikki rakennukset olivat ”hyviä” ja joissain kaikki olivat ”kohtalaisia”, vaikka erikuntoisia rakennuksia on varmaankin melkein kaikissa museoissa. Vastauksia saatiin kaikkiaan 407 museolta, joilla oli yhteensä 2060 rakennusta.

Kuntien omistamia museoita oli vastaajissa 140 ja niiden kuntoa oli arvioitu 748 rakennuksen osalta. Näistä hyväkuntoisiksi arvioitiin 54,7 % (409 kpl). Kohtalainen kunto oli 37,7 %:lla (282 kpl) ja huonoiksi arvioitiin 7,6 % (57 kpl) rakennuksista. Kunnallisten museoiden taustatukena rakennusten ylläpidossa on kunnan tekninen toimi, joka yleensä parhaansa mukaan yrittää pitää museorakennukset kunnossa.

Säätiöiden omistamia museoita vastasi 23 (92 rakennusta). Hyvän kuntoarvion sai 40,2 % (37 kpl), kohtalaisen 56,5 % (52 kpl) ja huonon 3,3 % (3 kpl). Säätiöt joutuvat rakennustensa kunnossapidon puolesta yleensä turvautumaan ulkopuolisiin toimijoihin. Tämä lisää kiinteistökuluja säätiöiden museoissa.

Yhdistysten omistamista museoista kyselyn tähän osaan vastasi 244 museota, joilla on 1220 rakennusta. Kunnoltaan hyväksi arvioitiin 45,0 % (549 kpl), kohtalaiseksi 48,5 % (592 kpl) ja huonoksi 6,5 % (79 kpl). Yhdistyksissä pyritään tekemään mahdollisimman paljon talkoilla kustannusten säästämiseksi. Perinnerakentamisen tietämys ja ammattitaito vaihtelee yhdistyksissä ja aiheeseen perehdyttävän koulutuksen tarve on ilmeinen.

Koko arvioidusta rakennusmäärästä hyvän kuntoarvion sai 48,3 %, kohtalaisen 45,0 % ja huonon 6,7 % rakennuksista. Kysymykseen laadituista korjaussuunnitelmista vastasi 341 museota, joilla oli 1726 rakennusta. Voi olettaa, että niillä museoilla, jotka eivät kysymykseen vastanneet, tuskin on ainakaan enemmän korjaussuunnitelmia valmiina kuin vastanneilla. Kaikki museorakennukset tarvitsevat pitkän aikavälin korjaussuunnitelman, jotta tuleviin korjaustoimiin voidaan varautua pienin resurssein toimivissa paikallismuseoissa.

Kunnallisilla museoilla (542 rakennusta) tilanne oli paras tässä joukossa, korjaussuunnitelma oli tehtynä 26,9 %:lle (146 kpl) museorakennuksista. Ilman suunnitelmaa oli 73,1 % (396 kpl). Tilanteen taustalla on kuntien omat rakennusorganisaatiot, jotka tekevät kuntoarvioita ja korjaussuunnitelmia kuntien koko rakennuskannalle, myös museorakennuksille.

Säätiöiden hallinnoimilla museoilla (84 rakennusta) tilanne oli heikoin. Korjaussuunnitelma oli tehty vain 11,9 %:lle (10 kpl) ja ilman oli 88,1 % (74 kpl). Tosin säätiöiden museoiden rakennuskanta on keskimäärin uudempaa kuin muiden ryhmien museoilla, joten korjaussuunnitelmien tarve ei ole välitön.

Yhdistysten museoilla (1 100 rakennusta) korjaussuunnitelma oli tehtynä 17,4 %:lle (191 kpl) museorakennuksista. Tämä luku on erittäin pieni huomioiden yhdistysten

museoiden hallinnassa olevan rakennusmassan laajuuden, huomattavan iän ja kulttuuri-historiallisen arvon. Ilman korjaussuunnitelmaa on 82,6 % rakennuksista (909 kpl)

Paikallismuseoiden rakennuksia kunnostettaessa on toisinaan tehty asiantuntematto-muudesta johtuvia virheitä. Nämä olisi voitu välttää asiantuntijan laatimaa korjaussuun-nitelmaa noudattamalla. Perinteisten kansanrakennusten korjaaminen edellyttää vanho-jen teknisten ratkaisujen ja työtapojen tuntemusta sekä myös työtapojen omakohtaista hallintaa. Perinnerakentamisen asiantuntijan laatimassa korjaussuunnitelmassa kuvataan käytetyt alkuperäiset rakennusratkaisut, syntyneet vauriot ja annetaan ohjeet niiden kor-jaamiseksi. Kyselyn perusteella paikallismuseoiden rakennuskannan kokonaistilanne on huolestuttava. Vastausten perusteella 20,1 %:lla museorakennuksista on korjaussuunni-telma ja 79,9 % odottaa että sellainen tehdään.

3.5.3 Museotilat

Osalla museoista ei ole käytössään varsinaisia museorakennuksia vaan ne sijaitsevat raken-nuksissa, joiden pääkäyttäjä on joku muu kuin museo. Näitä tiloja kutsutaan tässä rapor-tissa museotiloiksi. Tällaisissa tiloissa sijaitsee kyselyyn vastanneista museoista yhteensä 96 museokohdetta (94 vastaajaa). Yksi museoista on hajasijoitettuna yhteensä 12 eri kohtee-seen.

Museoiden käytössä olevien tilojen pääasialliset käyttötarkoitukset vaihtelevat. Yleisim-min museot sijaitsevat koulussa tai oppilaitoksessa (14 kpl), kunnantalolla tai muissa kun-nan kulttuuri- tai palvelutiloissa (14 kpl), asuinrakennuksissa (12 kpl), kirjastossa (9 kpl), sairaalassa tai sairaala-alueella (9 kpl) tai rakennuksessa, joka on pääasiassa liike- tai yri-tyskäytössä (6 kpl). Näiden lisäksi museoiden näyttelyitä on paloasemilla, päiväkodeissa, erilaisissa kulttuuri- ja harrastetiloissa ja monissa muissa erilaisissa rakennuksissa. Museot sijaitsevat usein omistajatahonsa käyttämissä tiloissa ja esittelevät taustaorganisaationsa historiaa: sairaanhoitopiirien omistamat museot sijaitsevat usein sairaala-alueella, oppilai-tosten omistamat museot oppilaitoksissa ja palolaitosten omistamat museot paloasemalla. Osa museoista toimii kuitenkin vuokralaisina muiden toimijoiden omistamissa raken-nuksissa, eikä museon aihepiiri tai toiminta ole välttämättä kytköksissä tilojen omistajaan. Tällaisia ovat esimerkiksi yhdistysten omistamat kotiseutu- ja muut museot, jotka sijaitse-vat kirjastossa tai muissa kuntien omistamissa tiloissa.

Museotilat ovat hyvin erilaisia ja niiden käyttötarkoitus ja laajuus vaihtelevat suuresti. Kyselyvastausten mukaan (93 vastaajaa) museoilla eniten on käytössä näyttelytiloja, joita on yhteensä 14 969 m². Säilytystiloja oli 63 vastaajalla yhteensä 3 660 m², toimistotiloja oli 57 museolla yhteensä 1 661 m², juhla- ja tapahtumatiloja oli 31 museolla yhteensä 1 590 m² ja kahvila- ja ravintolatiloja 26 museolla yhteensä 521 m². Muissa käyttötarkoi-tuksessa oli käytössä tiloja 34 museolla yhteensä 3 223 m².

3.5.4 Turvallisuus

Museoiden turvallisuus liittyy kiinteästi rakennusten turvallisuuteen, sillä rakennusten tekninen turvallisuus auttaa suojamaan museokokoelmia ulkopuolisilta uhilta kuten tulipalolta ja varkaudelta. Myös itse rakennusten turvallisuudesta on huolehdittava luon-nonilmiöiden ja tuhotöiden varalta. Kokoelmien ja rakennusten turvaamisen lisäksi pai-kallismuseoiden turvallisuuskysymyksissä on huomioitava myös museoissa työskentelevät ja vierailevat ihmiset, jotta museotoiminta kokonaisuudessaan olisi vakaammalla pohjalla myös mahdollisissa vaaratilanteissa.

Kyselyvastausten mukaan (473 vastausta) 32 % museoista on murtohälytysjärjestelmä. Säätiöiden omistamissa museoissa 57 % on hälytysjärjestelmä (37 vastaajaa), kuntien omistamissa museoissa hälytysjärjestelmä on 34 % (149 vastaajaa) ja yhdistysten omistamissa museoissa 28 % (287 vastaajaa).

Palohälytysjärjestelmä on 32 % museoista (466 vastausta). Säätiöiden omistamissa museoissa hälytysjärjestelmä on 61 % (36 vastaajaa), kuntien omistamissa museoissa 33 % (147 vastaajaa) ja yhdistysten omistamissa museoissa 29 % (283 vastaajaa).

Pelastussuunnitelma oli tehty 23 % museoista (454 vastausta). Säätiöiden omistamissa museoissa pelastussuunnitelma oli tehty 50 % (34 vastaajaa), kuntien omistamissa museoissa 28 % (142 vastaajaa) ja yhdistysten omistamissa museoissa 17 % (278 vastaajaa). Koska pelastuslaki edellyttää pelastussuunnitelman laatimista myös kulttuurihistoriallisiin kohteisiin ja yleisötapahtumia varten, ovat kyselyn tiedot paikallismuseoiden varautumisen puutteesta hälyttävät.

Vakuutuksia koskevaan kyselyyn vastasi yhteensä 421 museota. Vastausten mukaan 80 % museoista on palovakuutus, 53 % kiinteistövakuutus, 24 % vahinkovakuutus kokoelmille ja 18 % täysarvovakuutus kokoelmille. Henkilöstölle suunnatuista vakuutuksista 35 % museoista on henkilövakuutus työntekijöille ja 33 % henkilövakuutus talkooväelle. Tämän lisäksi museoilla on monenlaisia erilaisia vakuutuksia kuten rakennusten täysarvovakuutus, vastuuvakuutus ja myrskytuho vakuutus.

Säätiöiden omistamat museot (33 vastaajaa) ovat vakuuttaneet museonsa parhaiten. Palovakuutus on 91 % museoista, kiinteistövakuutus 73 %, vahinkovakuutus kokoelmille 36 %, täysarvovakuutus kokoelmille 33 %, henkilövakuutus työntekijöille 73 % ja henkilövakuutus talkooväelle 24 %.

Kuntien omistamilla museoilla (125 vastaajaa) on palovakuutus 69 % museoista, kiinteistövakuutus 60 %, vahinkovakuutus kokoelmille 23 %, täysarvovakuutus kokoelmille 21 %, henkilövakuutus työntekijöille 34 % ja henkilövakuutus talkoolaisille 13 %. Osassa kuntien museoissa museo kuuluu omistajatahon yleisen vakuutuksen piiriin, eikä erillistä määrittelyä museon vakuutuksista ole tehty.

Yhdistysten omistamilla museoilla (263 vastaajaa) on palovakuutus 84 % museoista, kiinteistövakuutus 47 %, vahinkovakuutus kokoelmille 23 %, täysarvovakuutus kokoelmille 14 %, henkilövakuutus työntekijöille 31 % ja henkilövakuutus talkoolaisille 44 %.

Kyselyvastausten mukaan säätiöiden omistamat museot ovat kiinnittäneet huomiota enemmän turvallisuuteen kuin kuntien ja yhdistysten omistamat museot. Tämä voi johtua siitä, että säätiöiden museoilla on usein isommat tulot ja niillä on mahdollisuus sijoittaa myös turvallisuuteen. Säätiöiden omistamat museot sijaitsevat usein myös uudemmissa rakennuksissa, jolloin turvallisuuden kehittäminen on helpompaa kuin esimerkiksi kotiseutumuseoiden ulkomuseoalueilla.

Kyselyvastausten perusteella voi todeta, että paikallismuseoiden turvallisuudessa on kiinnitetty enemmän huomiota vahinkojen korvaamiseen kuin niiden ennaltaehkäisyyn. Rakennusten, kokoelmien, henkilöstön ja asiakkaiden turvallisuuden kannalta olisi kuitenkin parempi, että jatkossa pystyttäisiin parantamaan museoiden murto- ja paloturvallisuutta sekä kouluttamaan museotoimijoita hätätilanteiden varalle, jotta pystyisimme turvaamaan aineiston säilymisen tuleville sukupolville sekä museoiden toimimisen turvalisina työ- ja vierailuympäristöinä.

3.6 Paikallismuseoiden tarpeet ja tavoitteet

Kyselyn vastaajilla oli mahdollisuus tuoda esille omia tarpeitaan ja toiveitaan museotoiminnasta. Kyselyllä kartoitettiin erityisesti museoiden tarpeita liittyen kokoelmiin, henkilöstöön sekä rakennuksiin ja tiloihin. Lisäksi kysyttiin museon lähitulevaisuuden päätavoitetta sekä millaista tukea ja miltä tahoilta sitä tarvitaan. Museot toivat näkemyksiään esille runsaasti ja vastauksissa nousevat esiin riittämättömät henkilö- ja taloudelliset resurssit, huoli kokoelmista ja rakennuksista sekä museotoiminnan jatkuvuudesta. Nämä tarpeet ovat yhteisiä museon omistajatahosta riippumatta.

Tarpeet liittyen henkilöstöön

”Pätevää henkilöstöä on tarjolla ja saatavissa. Mahdollisuus palkata, on se ongelma.”

Yli puolet vastaajista (286 vastaajaa) kertoi tarvitsevansa lisää palkattua työvoimaa. Suuri osa näistä koki tarvitsevansa erityisesti museoalan työntekijöitä ja jatkuvuutta museotyöhön, *”Kesätyöntekijät ovat museoalan opiskelijoita, mutta lyhyt työjakso ei anna mahdollisuutta systemaattiseen työskentelyyn.”* Ongelmana on myös asiantuntevien oppaiden saaminen, *”Kesätyöntekijöiksi tarvittaisiin muita kuin työllistettyjä”.*

Kuntien omistamissa museoissa tarvitaan lisää resursseja museosta vastaavalle henkilölle. Vastuu kunnan museotoiminnasta on usein joko kulttuurisihteerillä, vapaa-aikasihteerillä tai kirjastotyöntekijällä. Kyselyvastauksista käy ilmi, että museoiden vastuuhenkilöt ja hallintamuodot vaihtelevat kunnittain paljonkin. Työtä hoidetaan usein osa-aikaisesti tai omien töiden ohella, *”Museon kehittämisen voimavarat ovat hyvin suppeat: osa-aikainen (80 %) kulttuurisihteerä, jonka toiminnallinen vastuualue on sangen laaja.”* Toimenkuvaan kuuluvat usein kunnan muista sivistys- ja vapaa-aikatoiminnan tehtävistä huolehtiminen, ja paikallismuseo jää usein marginaaliin. Yhden kulttuurityöntekijän aika ei ymmärrettävästi riitä museotoiminnan pitkäjänteiseen suunnitteluun tai kehittämiseen.

Yhdistysten omistamilla museoilla puolestaan on tarve saada lisää talkootyöntekijöitä. Mukaan museotoimintaan tarvitaan sekä omistautuvia talkoolaisia että nuorempaa väkeä, *”Att få nya och yngre personer att engagera sig i museets verksamhet. Medelåldern på talkoarbetarna är över 70 år!”*. Lisäresurssien saaminen työntekijöiden palkkaamiseen koetaan myös tärkeäksi, *”Ei taloudellisia mahdollisuuksia palkata väkeä.”*

Osa kyselyvastaajista kertoo tarvitsevansa lisää koulutusta, *”Kaikki koulutus, siis olemme täysin vailla museoalan koulutusta.”*

Tarpeet liittyen kokoelmiin

”Att få ett billigt och enkelt program för digitalisering av samlingarna”

Kaksi kolmasosaa vastaajista (328 vastaajaa) kertoi tarvitsevansa tukea, ohjausta, välineitä ja osaamisresursseja kokoelmatyöhön. Näistä suurimmat tarpeet liittyivät luettelointiin. Vastaajilla on tarve luetteloida museonsa kokoelmia, mutta erityisesti sähköinen luettelointi koettiin tärkeäksi. Sähköinen luettelointi nähdään kuitenkin hankalaksi ja kalliiksi toteuttaa. Myös sopiva luettelointisovellus puuttui monilta, *”Luettelointi ATK-pohjaiseksi ensi tilassa, tällä hetkellä vain paperilla”*. Osassa museoista olisi tarvetta myös kokoelman perusinventointiin ja järjestämiseen.

Lisätilan tarve on polttava ongelma monessa museossa ja kolmasosa vastaajista kokee, että kokoelmien säilytystilat ovat puutteelliset ja niitä tarvitaan lisää, *”Kaikki esineet tulee saada suojaan esim. mankeli ja höyrypannu sekä jokivene, eli säilytystiloja lisää”*. Monen museon nykyisissä säilytystiloissa olisi parantamisen varaa esimerkiksi olosuhteissa, lämmi-

tyksessä ja käytännöllisyydessä, *"Att huset hålls i sådant skick att föremålen inte tar skada av t.ex. fukt- och temperaturväxlingar"*.

Museoilla on tarvetta myös kokoelmien kokonaisvaltaiseen hoitoon. Museot haluaisivat puhdistaa ja hoitaa kokoelmiaan sekä konservoida esineitä. Monissa museoissa kokoelmien kunto täytyisi tarkistaa ja tuholaisiakin olisi torjuttava, *"Kokoelmaa ja näyttelyä ei ole hoidettu vuosiin"*.

Kokoelmien keruussa ja hallinnassa oli tarpeita osalla vastaajia. Yleisen kokoelmanhallinnan lisäksi kokoelmapoliittisen ohjelman laatiminen koettiin tarpeelliseksi, samoin nykypäivän esineistön tallentaminen. Ylipäänsä museoilla on tarve kartuttaa kokoelmiaan, mutta, myös tehdä poistoja, *"Ohjeiston laatiminen säilyttämisperiaatteista tämän päivän esineistä"*.

Pieni osa vastaajista koki kokoelmiensa ja kokoelmatietojensa turvallisuuden uhatuksi tai heikoksi. Rakennusten lukitukset ja suojaukset ovat joissain museoissa heikkoja tai olemattomia. Osalla museoista oli vaikeuksia sähköisten aineistojen turvaamisessa, *"Centraliserad uppbevaring av det elektroniska materialet"*.

Resurssien puute on useimpien ongelmien takana. Erityisesti tarvittaisiin lisää rahaa ja työntekijöitä. Kokoelmien luettelointi ja hoito viivästyy ja jopa estyy resurssien puutuessa, *"Luettelointiin keskittyvän työvoiman puute, mikä on johtanut siihen että kokoelmien tuntemus puutteellinen"*. Myös ohjausta ja opastusta museotyössä tarvittaisiin, *"Ammattimaisen avun puute"*.

Tarpeet liittyen rakennuksiin ja tiloihin

"Kattojen korjaukset, huollot, maalaus-kunnostukset ja itse maalaukset, lämmöneristysten parantaminen, aluskatteiden huolto ja yhden rakennuksen osalta rakentaminen, turvallisuusvaateet täyttävät kaiteet eri rakennuksissa ulkona ja vinttikerroksissa, portaiden korjaukset, invaluisikan rakentaminen, saunan uunin ja liitosputken uusiminen, piippujen huollot ja korjaukset päärakennuksessa ja saunalla, sähkösuunnitelman päivitys, yhden makasiinin sähköistys, ovien lukkojen korjaukset. Edellä vain suurimmat."

Paikallismuseoiden hallussa oleva rakennuskanta vaatii jatkuvaa työtä. Puolella vastaajista (305 vastaajaa) on tarve toteuttaa museorakennusten korjauksia, joista yleisin on kattojen korjaus, *"Kaikkien rakennusten katot on uusittava tai korjattava"*. Rakennuskorjaukset vaativat osaamista, suunnitelmallisuutta ja varoja, *"Korjaukset tulisi tehdä perinnerakentamiseen perehtynyt henkilö, joista on huutava pula (varsinkin edullisista)"*.

Toimivat ja asianmukaiset tilat liittyvät myös kokoelmien hoitoon: kolmas osa vastaajista ilmoitti tilatarpeikseen lisää tai parempaa säilytystilaa kokoelmille ja vajaa viidennes yleisesti uudet tai paremmat museotilat, *"Nykyinen museo liian ahdas, suunnitelmissa on siirtää museo suurempiin tiloihin"*. Suuri osa vastanneista paikallismuseoista toimii kyselyn perusteella tiloissa, jotka ovat toiminnan monipuolisuuteen nähden riittämättömät, eivät ole esteettömiä eivätkä takaa kokoelmien, työntekijöiden tai museokävijöiden turvallisuutta tai rakennusperinnön säilymistä, *"Museo sijaitsee rakennuksen toisessa kerroksessa, portaikko on kapea ja jyrkkä eikä liikuntaesteiset pääse museon tiloihin"*, *"Saada palo- ja murtohälytysjärjestelmät vastaamaan ajan vaatimuksia."*

Tukea museotoimintaan

"Asiantuntija-apua ja avustuksia"

Museot (377 vastaajaa) kokivat tarvitsevansa eniten taloudellista tukea toimintaansa. Rahaa tarvitaan yleisesti tai liittyen rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön hoitoon, kokoelmatyöhön tai henkilöresursseihin, *"Tässä vaiheessa rahallista apua, mistä tahansa ja"*

keneltä tahansa”. Rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön hoitoon, kokoelmatyöhön sekä työvoimaan liittyvissä kysymyksissä kaivataan rahallisen tuen lisäksi myös ohjausta ja neuvontaa. Asiantuntija-apua ja ohjausta museotoimintaan kaipasi viidennes vastanneista museoista, *”Esineistön varastointia ja näyttelilepanoa varten museaalista tietoa ja tukea*”.

Tuen kohde vaihtelee hieman paikallismuseon omistajatahon mukaan. Kuntien museoissa tukea toivotaan erityisesti kokoelmatyöhön ja digitointiin, asiantuntija-apuna ja ohjauksena ja tukena rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön hoitoon. Muista poiketen kuntien museoissa toivotaan myös omistajataholta eli kunnalta enemmän tukea museotoimintaan, *”Kaupungin päättäjiltä enemmän museotoiminnan ja kulttuuriperintötyön arvostusta ja varoja museolle*”. Säätiöiden museoissa tukea toivotaan pääosin rahallisena, asiantuntija-apuna ja tukena rakennusperinnön hoitoon, *”Kaikilta mahdollisilta tahoilta rahallista tukea*”. Yhdistysten museot toivovat taloudellista tukea yleisesti, tukea rakennusperinnön hoitoon ja kokoelmatyöhön ja digitointiin, *”Pengar och råd för att kunna underhålla byggnaderna*”.

Paikallismuseoiden tukijana museotoiminnassa nähdään vastausten perusteella useimmiten kunta. Tukea toivottiin myös maakuntamuseoilta, Museovirastolta ja valtiolta. Vastaukset kertovat paikallismuseotoiminnan ja -toimijoiden sitoutumisesta juuri oman alueen, paikallisen, kulttuurin säilyttämiseen ja välittämiseen. Kunta nähdään siten luonnollisena kumppanina ja tuen lähteenä, vaikka kuntatalouden nykyisessä tilanteessa kuntien tuki kulttuuri- ja museotoiminnalle tuskin ainakaan kasvaa.

Lähitulevaisuuden päätavoitteet

”Sinnitellä ja käydä olemassaolon taistelua”

Paikallismuseoiden tavoitteet liittyvät kiinteästi museoiden perustoimintoihin: rakennusperinnön ja kokoelmien hoitoon, näyttelytoimintaan, perinteen tallentamiseen ja tiedonvälitykseen sekä erityisesti museotoiminnan säilymiseen ja jatkuvuuteen *”Säilyä omaleimaisena kohteena, antaa kävijöille hetki aikaa rauhoittumiseen*”. Tunnettuuden ja saavutettavuuden lisääminen sekä uusien yleisöjen ja kohderyhmien tavoittaminen on myös ajankohtaista, *”Koko kylän kohtaamispaikka” -asetelman vahvistaminen ja käyttäjäkunnan laajentaminen*”.

Tavoitekokonaisuuksien painotukset vaihtelevat jonkin verran museoiden omistajatahojen mukaan. Kuntien museot priorisoivat näyttelytoiminnan kehittämisen, rakennusperinnön hoidon, kokoelmatyön sekä museotoiminnan jatkamisen ainakin nykytasolla, *”Päätavoitteena on museoesineistön hoito, inventointi, luettelointi*”. Säätiöiden omistamissa museoissa tavoitellaan uusia yleisöjä lisäämällä tunnettuutta ja saavutettavuutta, keskittyään perinteen tallentamiseen ja välittämiseen sekä kokoelmatyöhön, *”Asiakaslähtöisesti kiinnostava historian kuvaus, joka tekee museosta alueellisesti merkittävimmän kulttuurihistoriallisen kohteen*”. Yhdistysten museoissa tärkeintä lähitulevaisuuden toiminnassa on kokoelmatyö (inventointi, luettelointi, digitointi), rakennusperinnön hoito sekä museotoiminnan jatkuvuuden turvaaminen, *”Jäisi jälkipolville muistoksi*”.

Kaikkia vastauksia tarkasteltaessa tärkeimmiksi tavoitteiksi nousevat kokoelmien hoidon ja hallinnan kehittäminen sekä rakennusperinnön hoito. Kolmanneksi päätavoitteeksi nousee paikallismuseotyön jatkuminen. Paikallismuseotoimijat pyrkivät tekemään työtä tuleville sukupolville ja kestävällä tavalla, mutta toiminnan pitkäjänteinen suunnittelu tai kehittäminen ei resurssien puutteessa useinkaan ole mahdollista. *Liitteet 5 ja 6: Esimerkit kotiseutumuseosta ja paikallisesta erikoismuseosta*

3.7 Paikallismuseoiden kehittämishankkeet, ideahaku vuodelle 2012

Paikallismuseoiden tarpeet ja tavoitteet ovat pitkälti yhteisiä, mutta realistisia mahdollisuuksia kaikkien paikallismuseoiden jatkuvaan julkiseen tukemiseen tuskin koskaan tulee olemaan. Tämän vuoksi lähdettiin hankkeessa etsimään toimivia tapoja ratkaista yhteisiä haasteita. Hankkeessa järjestettiin ideahaku, joka suunnattiin kyselyyn vastanneille ja hankkeen toiseen vaiheeseen kiinnostuksensa ilmaisseille kuntien, yhdistysten ja säätiöiden museoille (yhteensä 344 museota). Museoilta pyydettiin ideoita liittyen seuraaviin teemakokonaisuuksiin:

- vapaaehtoistyön merkitys ja vaikuttavuus sekä vapaaehtoistyön tukeminen ja kehittäminen
- paikallisen identiteetin ja yhteisöllisyyden vahvistaminen
- kulttuuriperintökasvatuksen mahdollisuudet, kulttuuriympäristöjen vaaliminen
- uudet toimintatavat sekä yhteistyökumppanuudet ja -muodot
- yhteistyö- ja koulutushankkeet, jotka liittyvät museoiden kokoelmiin ja rakennusperintöön

Hakuajan puitteissa saatiin 52 ideapaperia, joista työryhmä valitsi 10 ideaa jatkokehittelyyn. Kriteereinä valinnoille oli liittyminen em. kokonaisuuksiin sekä ideoiden toimenpiteiden ja tuloksien hyödynnettävyys muissa paikallismuseoissa. Ideahaussa valituista hankkeista puolet oli kuntien ja puolet yhdistysten ylläpitämistä paikallismuseoista. Hankkeen projektitutkijat vierailivat syksyn aikana museoissa neuvoen ja opastaen hankesuunnitelman laadinnassa ja rahoitushakemuksen valmistelussa. Valittujen ideoiden pohjalta työstettyihin kehittämishankkeisiin on mahdollista saada harkinnanvaraista avustusta vuodelle 2012.

Valitut 10 hanketta liittyvät paikallismuseoiden ja koulujen yhteistyön kehittämiseen, kokoelmanhallinnan ja kokoelmatyön suunnitelmallisuuden kehittämiseen, kulttuuriperintökasvatukseen eri kohderyhmien kanssa, vapaaehtoistyön ja yhteisöllisyyden tukemiseen sekä uusien toimintatapojen ja yhteistyökumppanuuksien löytämiseen muun muassa tiedonvälitykseen ja taloudellisiin resursseihin liittyen. Työryhmän toiveena ja ideahaun tavoitteena on, että kehittämishankkeiden kautta on löydettävissä toimintamalleja ja kehittämisen työkaluja koko paikallismuseokentän tarpeisiin. Museoviraston museoalan kehittäminen ja tiedonhallinta -osasto vastaa hankkeiden seurannasta, tiedottamisesta ja tuesta yhdessä maakuntamuseoiden ja muiden sidosryhmien kanssa.

Lassi Saressalo

Minä, museo ja muutos

Kukahen se minä oikein olen? Keihin minä oikein kuulun? Tämä kysymyspari johdattaa meistä jokaisen selvittämään itselleen oman minuuden, identiteetin, peruspylväät. Yksilötasolla haetaan minuutta omasta persoonasta ja samastumismahdollisuuksista ja yhteisötasolla etsitään niitä viiteryhmiä, joihin halutaan kuulua ja jotka hyväksyvät jäsenekseen.

Identiteettejä on ainakin kolmea lajia. On annettuja identiteettejä, joille oikein emme voi mitään. Sukupuoli saadaan syntyessä eikä sitä tavallisesti muutella. Lapselle annetaan symboloiva nimi, kansalaisuus, usein uskonto jotka toki ovat myöhemmin muutettavissa, mutta joiden muutosprosessissa tilalle valitaan useimmiten toinen ulkopuolelta määritetty aines. Kielikin saadaan lähipiiristä. Niitähän voi oppia uusiakin, mutta äidinkielen varaanhan kielikäsitksemme rakentuu. Ihonväri samoin kuin muut fyysiset ominaisuudet ovat periytyviä ja siis annettuja. Jopa vasenkätisyys – tai oikeakätisyys – on annettu ominaisuus, jolle ei oikein mahda mitään. Kansallisuuden, uskonnon ja kulttuuriset perusarvot saamme lapsesta lähtien enkulturaatioprosessin aikana – kulttuuriinhan kasvetaan.

Rakentaessaan minuuttaan yksilö hahmottaa oman erityisen henkilöhistoriansa, joka pitkälti muovaa hänen suhdettaan toiseuteen. Tuolloin tulevat esiin myös omaksutut identiteettisisällöt, jotka liittyvät yksilön käyttäytymisstrategioihin, vuorovaikutustyyliin, joita omaksumme suhteessa muihin ihmisiin, kuten alistuvaisuusstrategia, hallitsevuus, riippuvuus.

Mutta sitten meillä on lukuisia hankittuja tai saavutettuja identiteettejä. Ne syntyvät elämän myötä ja niihin vastaaminen vaatiikin tuon toisen kysymyksen. Olemme tarhaporukkaa, koululuokkaa, Ropsilaisia tai Tepsiläisiä. Olemme unarilaisia tai inarilaisia. Kuulumme ammattiryhmään, harrastusporukkaan, olemme poliittisesti ryhmäytyneitä, kuulumme johonkin, jos meidät tuohon joidenkin ryhmään hyväksytään.

Kaikilla näillä sosiaalisilla tai kulttuurisilla kuulumisilla on oma symboliikkansa. Sini-ristilippu kertoo meistä, keltaristilippu taas toisista. Ropsin paita on erilainen kuin Tepsin. Suurella tasolla erilaisuudet ovat näkyviä: lippuja, kansallislauluja, maakuntaviirejä, mutta pienelläkin maailmalla on omat symbolinsa. Kylällä on nuorisoseurantalo, rukoushuone ja työväentalo, maamiesseuralla omansa ja marjoillakin. Nämä symboloivat sosiaalisia verkostoja. Ihmiset tekevät erilaisia asioita ja pienessäkin kylässä on monenlaista sitoutumista moneen suuntaan. Usein nämä sitoutumiset erottavat ihmiset toisistaan. Mutta parhaassa tapauksessa tällaisen erilaisten joukon yhteisenä intressinä voi olla yhteinen tavoite, yhteisöllisyys, joista nykypäivänä niin kovasti puhutaan. Ollaankin meidän porukkaa. Ollaan meikäläisiä, tehdään yhdessä.

Tästä päästäänkin paikallismuseoihin. Ne ovat nimensä mukaisesti paikalliskulttuurin symboleja – kotiseutuhistorian kertomuksia. Niiden keskeisenä tarkoituksena on kertoa ajasta, joka on ollut eikä enää palaa. Niiden avulla kukin meistä paikallisista voi kuunnella tarinaa omasta menneisyydestä tai asuinpaikkaa muuttaessaan käydä kuulostelemassa, näkemässä ja kokemassa noiden toisten menneisyyttä, toisten, joiden joukkoon on halu päästä, jos he minut jäsenekseen haluavat ottaa. Enkulturaatioprosessissa – kulttuuriin kasvattamisessa – paikallismuseoilla on tai ainakin pitäisi olla merkittävä osa. Kun lapselle konkreettisesti kerrotaan, miten ennen on ollut ja miten tehty ja annetaan mahdollisuus verrata nykyisyyteen, voidaan hänelle tarjota historian kulun ymmärrys, joka vaikuttaa identiteettirakentumiseen. Vaikka paikallismuseoesineistö etenkin maaseudulla ja pienpaikkakunnilla on agraarista, on se kuitenkin muutoksen kuvaaja. Kerropa pienelle, että ennen kynnettiin yhdellä hevosvetoisella auralla vakoa ja nyt sen tekee kahdeksankertaisena ja paljon nopeammin työkonetta perässään auralaite. Tai kun ennen haluttiin erottaa jyvät korsiasta, käytiin puimassa riihessä – nyt saman homman hoitelee kone, joka nielee pellollisen tunnin ja tekee kaiken automaattisesti. Ja että maito tulee lehmästä, villa lampaasta ja pekoni siasta. Nämä ovat tekijöitä, joiden merkitystä ei kulttuuriin opetettavan lapsen tai aikuisenkin maailmankuvan muotoutumisessa ole syytä väheksyä.

Mutta myös meikäläiselle aikansa jo eläneelle paikallismuseot tarjoavat elämyksiä. Mielenkiintoista on kuunnella ihmisten reaktioita, kun he tunnistavat museokokoelmista

esineitä ja asioita, joita itse menneisyydessään ovat kokeneet. Samalla tavalla voi tarkastella itseään ja hahmottaa oman maailmankuvansa muutosta ja samalla identiteetti muutostaan, kun katsoo ja kuuntelee esineen tarinaa ja suhteuttaa sen omaan elämänsä kulkuaan.

Sillä muutoksesta paikkamuseo parhaimmillaan kertoo. Prosessista, jota on vaikea havaita, jos ei ole jotain, millä konkretisoi menneitä. Vertailu nykyisyyden ja menneisyyden eri vaiheiden välillä on hyödyllistä itsekasvatusta. Ja muutoksen seuraaminen voi olla kovinkin mielenkiintoista. Se asettaa meidät aikamoisen filosofisen pohdinnan eteen. Ruotsalainen etnologi Ulla Brück asetti muutosprosessin analyysin seuraavasti: ”Ostin polkupyörän. Kauniin sinikeltaisen. Ajoin sillä kauan. Silloin tällöin siitä rikkoontui osia, pyörä, poljin, satula ja hankin tilalle uudet. Kunnes eräänä päivänä havaitsin, että kaikki osat paitsi runko on vaihdettu. Onko kyseessä sama polkupyörä, jonka ostin. Jos ei, missä vaiheessa siitä tuli toinen pyörä.”

Niinpä. Paikkamuseo parhaimmillaan on juuri noiden vaihdettujen pyöräosien kokoelma. Niitä ei enää tarvita, mutta ne kertovat pyörän historian. Ja minun ja meidän. Ne ovat paikallisen identiteettimme tunnuksia – symboleja. Ja se pyörän runko on kulttuurimme, joka muuttuu, mutta samalla säilyy.

Lähteet:

Brück, Ulla 1984: Identitet, lokalsamhälle och lokal identitet. Rig 3/1984. s. 68.

Liebkind, Karmela 1988: Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa. Helsinki. 66-67.

Lännqvist, Bo 1985: Identitet som kulturell resurs och manifestation. Nord-Nytt 25. s. 60.

Saressalo, Lassi 1996: Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 638. Tampere. s. 63, 67.

4 Paikallismuseotoiminnan kehittämisalueet ja toimenpideehdotukset

4.1 Tietoa, osaamista ja resursseja museotoimintaan

Koulutusmahdollisuuksien ja -aineistojen tarve

Paikallismuseotoimijoiden tietoja ja osaamista tulisi lisätä, jotta museoita voidaan kehittää suunnitelmallisesti. Paikallismuseotoimijoiden koulutusmahdollisuudet ovat kuitenkin melko vähäisiä ja hajanaisia. Maakuntamuseot järjestävät alueittain maakunnallisia museotapaamisia ja koulutustilaisuuksia ajankohtaisista asioista. Tapahtumilla on pääasiallisesti yhteistyötä lisäävä ja tiedottava merkitys. Suomen museoliitto järjestää laajasti ja monipuolisesti museoalan koulutusta jäsenilleen. Suurin osa paikallismuseoista ei ole museoliiton jäseniä, joten niiden ei myöskään ole mahdollista osallistua koulutuksiin. Paikallismuseoille tulisi suunnata oma laaja museoalan perusopetuspaketti, johon museotoimijoiden olisi helppo osallistua. Paikallismuseoissa toimii paljon innokkaita henkilöitä, jotka haluaisivat kehittää osaamistaan. Koulutusta ja osaamista lisäämällä motivoidaan toimijoita sitoutumaan paremmin suunnitelmalliseen museotyöhön. Tulevaisuudessa on vaarana, että vapaaehtoisten määrä vähenee entisestään, minkä vuoksi toimijoiden sitouttaminen on tärkeää. Osaamisen lisääminen paikallismuseotoimijoiden keskuudessa edesauttaa museaalisten toimintatapojen noudattamista ja estää virheiden tekemistä. Toiminnan suunnittelu järkipäisyyttä ja käy ylipäättään mahdolliseksi. Museoiden kokoelmien ja rakennusten turvallisuus paranee, koska mahdolliset uhat havaitaan aikaisemmin ja vastatoimenpiteisiin osataan ryhtyä ajoissa. Yleisesti saatavissa olevaa museologista tietoa pystytään hyödyntämään paremmin. Tällä tavoin pystytään säästämään aikaa, rahaa ja muita resursseja. Paikallisen osaamisen kehittämisellä on monia myönteisiä vaikutuksia, jotka liittyvät muun muassa toiminnallisuuden lisääntymiseen, motivaatioon ja hyvinvointiin. Kotiseutu- ja kulttuuriperintötyöllä on monia ilmenemismuotoja, joita paikallismuseot toiminnallaan tukevat.

Vapaaehtoistyön ja lyhyiden työjaksojen varassa toimivat paikallismuseot tarvitsevat suunnitelmallista kehittämistä ja sitoutumista siihen. Hankkeen kyselyssä yli puolet museoista kertoi tarvitsevänsä lisää työvoimaa ja osaamisresursseja. Suuri osa vastaajista koki

tarvitsevansa erityisesti museoalan osaamista ja jatkuvuutta museotyöhön sekä koulutusta. Koulutusta ja osaamista lisäämällä motivoidaan itse toimijoita sitoutumaan paremmin suunnitelmalliseen museotyöhön, jotta museon toimintaan liittyvä tieto ja osaaminen ei aina tulisi ainoastaan ulkopuolelta ja lyhytkestoisesti.

Toimenpiteet:

Suunnitellaan ja toteutetaan valtakunnallisesti koordinoitu ja sertifioitu museonhoitaja-koulutus. Suunnitellaan museotyön perusopetuspaketin sisältö ja toteutustapa. (Suomen Kotiseutuliitto, Suomen museoliitto, Finlands Svenska Hembyggsförbund, maakuntamuseot)

Kehitetään paikallismuseotoimintaa kokoelmien turvaamisen, työ- ja asiakasturvallisuuden sekä saavutettavuuden kannalta. Laaditaan turvallisuusohje paikallismuseoille (Museovirasto, maakuntamuseot)

Neuvonnan kehittäminen ja koordinointi

Maakuntamuseot, aluetaidemuseot ja valtakunnalliset erikoismuseot saavat korotettua valtionosuutta alueellisten ja valtakunnallisten tehtävien hoitamisesta. Paikallismuseoiden ohjauksesta ja neuvonnasta vastaavat pääasiallisesti maakuntamuseot, joissa työstä vastaa maakuntamuseotutkijan tai -amanuenssin nimikkeellä työskentelevä museoammattilainen työntekijä. Tutkijat avustavat ja neuvovat paikallismuseoita pääasiassa puhelimitse ja neuvontakäynneillä. Neuvonta on tärkeää ja sillä etsitään ratkaisuja usein käytännönläheisiin ongelmiin. Ammatilliset erikoismuseot neuvovat myös oman alansa paikallismuseoita.

Yhteistyö ja neuvonta paikallismuseon ja ammatillisen museon välillä ei aina ole ongelmatonta. Maakuntamuseoalueiden toimialueet eroavat maantieteelliseltä laajuudeltaan suuresti toisistaan. Myös neuvonnan piirissä olevien paikallismuseoiden ja kokoelmien määrä vaihtelee toiminta-alueilla paristakymmenestä reilusti yli 100 paikallismuseoon. Maakunnallisista tehtävistä vastaavan tutkijan työnkuvaan kuuluu usein myös muita kuin maakunnallisia työtehtäviä. Yli 50 % maakuntamuseotutkijoista tekee alueellisen neuvontatyön ohessa myös esimerkiksi kulttuuriympäristöön liittyviä viranomais tehtäviä ja maakuntamuseon omaan toimintaan liittyvää kokoelma- tai näyttelytyötä. On selvää, että alueellisen työn resurssit paikallismuseoiden ohjaus- ja neuvontatyöhön vaihtelevat suuresti. Avun saaminen on paljon myös paikallismuseotoimijoiden omasta aktiivisuudesta kiinni.

Toimenpiteet:

Käynnistetään selvitys korotettua valtionosuutta saavien maakunta- ja aluetaidemuseoiden alueellisen toiminnan vaikuttavuudesta ja kohdentumisesta. (Museovirasto, OKM)

Luodaan ja ylläpidetään Paikallismuseotoiminnan työkalut –sivusto Museoviraston verkkosivuilla. (Museovirasto)

Maakuntamuseoissa varataan riittävät resurssit paikallismuseotoiminnan ohjaamiseen ja neuvomiseen. Suositellaan, että alueellista työtä tekevän tutkijan toimen tulee olla kokoaikainen. (Maakuntamuseot)

Kehitetään paikallismuseotoiminnan tilastointia ja tilastointisovellus. (Museovirasto)

Kestävien ylläpitomallien löytäminen

Kuntien kulttuuritoiminnan on todettu tarvitsevan tuki- ja kehittämistoimenpiteitä. Museotoiminta osana paikallispolitiikassa marginaalissa olevaa kunnan kulttuuritoimintaa on usein tilanteessa, jossa kunnallisten museoiden perustoiminnot ovat paikoin ainoastaan Museoviraston harkinnanvaraisten avustusten varassa. Kuntaudistusten yhteydessä pieniä kuntien omistamia museoita siirtyy hallinnollisesti osaksi ammatillisia, valtionosuuden piirissä olevia museoita ilman, että uusien museokohteiden hoitoa kuitenkaan resursoidaan. Hankkeen kyselyn perusteella kuntien museoissa kaivataan lisää resursseja museosta vastaavalle työntekijälle sekä lisää kunnan tukea, arvostusta ja kiinnostusta omaa paikallismuseota kohtaan. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta määrittelee kunnan tehtäväksi edistää, tukea ja järjestää kulttuuritoimintaa, jolla tarkoitetaan laissa myös kotiseututyötä sekä paikallisen kulttuuriperinteen vaalimista ja edistämistä.

Paikallismuseoiden omistus- ja ylläpitovastuut vaihtelevat. Hankkeen kyselyyn vastanneista museoista 11 % museon toiminnasta vastaa joku muu kuin omistaja, ja lisää muutoksia vastuusuhteissa on odotettavissa. Yhteistyösopimukset museotoiminnan järjestämisestä ja ylläpito- ja hoitovastuista saattavat kuitenkin perustua hyvin ylimalkaisiin, vanhentuneisiin tai ainoastaan suullisiin tietoihin ja sopimuksiin. Yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämiä museoita rasittaa myös kiinteistövero, joka voitaisiin yleishyödyllisen yhteisön omistuksessa olevan kiinteistön osalta joko säätää alhaisemmaksi tai 0.00 prosenttiin. Paikallismuseota ylläpitäviltä yhdistyksiltä peritty kiinteistövero saatetaan myös maksaa kunnan avustuksena takaisin yhdistykselle.

Toimenpiteet:

OKM:n kuntien kulttuuritoiminnan kehittämishankkeessa selvitetään, mikä on kulttuuripalvelujen asema kunnan peruspalveluna sellaisissa kunnissa, jotka käyttävät yleiseen kulttuuritoimintaansa alle 15 euroa asukasta kohden. Selvitetään, miten kulttuuriperintötyö asemoituu osana kuntien kulttuuripalveluja. (OKM)

Suositetaan kunnille, että yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämien paikallismuseoiden kiinteistövero tulee linjata nollatasoon (Museoliitto, Suomen Kotiseutuliitto, Finlands Svenska Hembygdsförbund)

Kuvataan periaatteet, joilla kuntien ja museotoiminnasta vastaavien yhdistysten yhteistyöstä sovitaan. (Museovirasto, OKM)

Selvitetään, miten paikallismuseotoiminta huomioidaan ja järjestetään kuntaliitoksissa ja kerätään toimintamalleja kuntauudistusta ennakoiden. (Maaseutupolitiikan YTR, kulttuuriteemaryhmä)

Kuntien museoille myönnettäviin harkinnanvaraisiin avustuksiin edellytetään kunnalta 30 % omavastuuosuutta. (Museovirasto).

Yhdistyksiä ja kuntia kannustetaan yhteistyön lisäämiseen työntekijöiden palkkaamiseksi paikallismuseoihin.

Käynnistetään selvitys museotoiminnan vaikuttavuudesta. (Cupore, Museovirasto)

4.2 Rakennetun kulttuuriympäristön ja kokoelmien säilyttäminen ja hoito

Kokoelmanhallinnan järjestäminen ja alueellisten yhteistyömuotojen selvittäminen

Paikallismuseoiden kokoelmissa on vähintään 2,4 miljoonaa objektia. Kokoelmat muodostavat merkittävän osan yhteistä kulttuuriperintöömme. Kokoelmien säilytysolosuhteet ovat kuitenkin paikallismuseoissa usein puutteelliset ja säilytystilat riittämättömät. Kokoelma-aineistojen suunnitelmallinen hoito tai ennaltaehkäisevä konservointi ei nykyisellään ole mahdollisia suurimmassa osassa paikallismuseoita.

Paikallismuseoiden kokoelmat vaihtelevat laajuudeltaan ja luettelointitasoltaan. Kokoelmatiedot ovat edes osittain sähköisessä muodossa vain 32 % paikallismuseoista ja käytössä on yli 20 elinkaareltaan ja käytettävyydeltään toisistaan poikkeavaa sovellusta. Kokoelmatietojen pitkäaikaissäilytyksestä ei ole huolehdittu. Paikallismuseoiden kokoelmatiedot ovat vaarassa hävitä.

Hankkeen kyselyssä 2/3 paikallismuseoista kaipasi tukea, ohjausta ja resursseja kokoelmatyöhön – erityisesti luettelointiin ja digitointiin, ja lähes 1/3 paikallismuseoista on tarvetta asianmukaisille kokoelmien säilytysratkaisuille.

Toimenpiteet:

Tuetaan Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -yhteensopivien, jo olemassa olevien kokoelmanhallintajärjestelmien käyttöönottoa paikallismuseoissa maakuntamuseoiden, aluetaidemuseoiden ja valtakunnallisten erikoismuseoiden toimesta.

Tuotetaan kansallinen, myös paikallismuseoiden tarpeet huomioiva kokoelmanhallintajärjestelmä käyttöönotto Museo 2015 -hankkeen yhteydessä. (Museoliitto, Museovirasto, Valtion taidemuseo)

Tuetaan OKM:n kulttuuritilojen perustamishankkeisiin myönnettävistä avustuksista museoiden alueellisten kokoelmakeskusten perustamista, jotka tarjoavat palveluita myös ei-ammattillisille paikallismuseoille. (OKM)

Kannustetaan kokoelmatyön tekemistä yhteistyössä alueellisesti (Maakuntamuseot, aluetaidemuseot, paikallismuseot)

Museorakennusten hoidon ja turvallisuuden parantaminen

Paikallismuseoiden hoidossa on merkittävä osa maamme 1700–1900-lukujen rakennuskannasta. Paikalliset museorakennukset ovat usein rakennuskohteina maakunnallisesti tai valtakunnallisesti merkittäviä ja kohteina säilyttämisen arvoisia museotoiminnasta riippumatta. Paikallismuseoissa on rakennuksia keskimäärin viisi. Yhteensä kuntien, yhdistysten ja säätiöiden museoiden rakennuskanta on yli 3000 rakennusta. Rakennusten kunnossapito vaatii jatkuvaa työtä, jotta museo sekä kulttuuriympäristönä että tiloissa säilytettävät esineet säilyisivät. Paikallista museorakennuskantaa ei kokonaisuutena pystytty nykyresursseilla ylläpitämään tasolla, jolla sen säilyminen jatkossa olisi turvattu.

Rakennusten ylläpitoon kohdentuu tällä hetkellä yli 30 % kaikista museoiden taloudellisista ja henkilöresursseista. Vain 32 % museoista on palohälytysjärjestelmä ja vain 23 % museokohteista on tehty pelastussuunnitelma. Museorakennusten hoitoon haettavissa olevat avustukset ovat vain noin 4 % kaikista rakennusperinnön hoitoon osoitetuista avustuksista. Maakuntamuseoista vain osassa on rakennustutkijoita ja vain kahdessa

maakuntamuseossa perinnerakennusmestaritoimintaa. Käytännön ohjaus ja neuvonta korjaushankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa ei ole tasapuolisesti saatavilla. Museo-toimintaan ja rakennusten hoitoon myönnettävien avustusten vaikuttavuuden ja seuran-
nan kannalta on haasteellista, että kulttuuriympäristöalan toimijoilla on käytössä useita eri järjestelmiä, mikä aiheuttaa ongelmia esimerkiksi kulttuuriympäristöön liittyvän tiedon ajantasaisuudessa, kattavuudessa, saatavuudessa ja vertailukelpoisuudessa.

Uusien tukimuotojen löytäminen museorakennusten kunnostamiseen olisi oleellisen tärkeää, jotta riittäviä korjaustoimenpiteitä voitaisiin tehdä rakennusten säilyttämiseksi. Lisäksi jos paikallisessa hoidossa olevan rakennusperinnön säilyttäminen halutaan varmistaa, merkittävät rakennukset tulisi nykyistä tarkemmin kartoittaa ja tunnistaa, jotta turvataan avustusten mahdollisimman oikea kohdentaminen. Tämä parantaisi rakennusten kunnossapitoon käytettävien vähäisten julkisten varojen vaikuttavuutta. Työryhmä pitää tärkeänä, että museorakennusten inventointia ja arvoluokitusta jatketaan alueellisesti.

Toimenpiteet:

Selvitetään mahdollisuutta saada kohdennettu avustusjärjestelmä tai kehittää nykyisiä avustusjärjestelmiä paikallismuseoiden rakennusperinnön hoitoon. (Museovirasto, OKM)

Parannetaan viranomaisyhteistyötä ja tiedonkulkua liittyen kulttuuriympäristön rekistereihin ja tilan seurantaan. Kehitetään kulttuuriympäristöä koskevaa valtakunnallista inventointien tietojärjestelmää. (Museovirasto, maakuntamuseot)

Kannustetaan paikallismuseota aktiivisuuteen ja yhteistyöhön alueellisten rahoitusmahdollisuuksien selvittämisessä. (Paikallismuseot)

4.3 Toiminnan uudet muodot ja yhteistyömallit

Vapaaehtoistyön tukeminen ja kehittäminen

Taide- ja kulttuuritoiminnalla on tutkitusti myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin. Kulttuuri- ja taide-elämykset nähdään osana hyväksi koettua elämää. Kulttuuritoiminnan myötä syntyvä yhteisöllisyys ja verkostot auttavat elämänhallinnassa ja kauniiksi koettu rakennettu ympäristö ja taide luovat viihtyisyyttä. Kaikki nämä vaikutukset ovat läsnä myös paikallismuseotyössä. Paikallismuseotoiminta tarjoaa elämyksiä, tietoa ja kokemuksia sekä toiminnassa mukana oleville että museoissa asiakkaina käyville ihmisille. Museoilla on työllistävä ja sitouttava vaikutus monilla eri tasoilla esimerkiksi kesätyöpaikkojen, harjoittelujen, työssä oppimisen ja erilaisten erityisryhmien työtoiminnan kautta. Paikallismuseotyö aktivoi erilaisia ihmisryhmiä käyttämään omia taitojaan ja vahvuuksiaan, tarjoaa mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen, verkostojen luomiseen ja ylläpitämiseen sekä mielekkään tavan työskennellä tärkeiksi koettujen asioiden ja tavoitteiden parissa.

Kokoelmien ja rakennuskannan vaalimisen lisäksi paikallismuseot tekevät kokonaisvaltaista kulttuuriperintötyötä muun muassa ylläpitämällä kotiseutuarkistoa, hoitamalla perinnemaisemia, tarjoamalla mahdollisuuksia opetukseen ja elämysmatkailuun sekä välittämällä tietoa paikallishistoriasta julkaisujen ja näyttelyiden muodossa. Täten paikallismuseot edistävät toiminnallaan tietoisuutta paikallisesta kulttuuriperinnöstä sekä kulttuuriperinnöstä ja -ympäristöstä sekä niiden merkityksestä yhteiskunnassa laajemminkin. Tämä paikallismuseoiden tekemä työ ja sen arvo olisi nostettava yhteiskunnallisessa keskuste-

lussa esiin ja sen arvo tunnustettava sekä pyrittävä etsimään keinoja kansalaisten tekemän kulttuuriperintötyön tukemiseksi ja vahvistamiseksi.

Toimenpiteet:

Parannetaan paikallismuseoiden statusta ja näkyvyyttä sekä lisätään yhteistyötä järjestämällä valtakunnalliset paikallismuseopäivät ja jakamalla Vuoden paikallismuseo –tunnustuspalkinto. (Suomen Kotiseutuliitto, Finlands Svenska Hembygdsförbund)

Etsitään hyviä käytäntöjä vuoden 2011 ideahauulla ja mahdollistetaan kehittämishankkeiden tukeminen harkinnanvaraisilla valtionavustuksilla vuodesta 2012 lähtien. Raportoidaan kehittämishankkeiden etenemisestä ja tiedotetaan hyvistä käytännöistä ja toimivista yhteistyömalleista paikallismuseoita. (Museovirasto)

Järjestetään valtakunnallinen paikallismuseoseminaari. (JY, työryhmä, Museovirasto)

Kannustetaan ja tuetaan paikallismuseoiden toiminnan ja hoidon suunnitelmallisuutta (museon toiminnan kehittämissuunnitelmat ja rakennusten hoito- ja korjaussuunnitelmat). (Museovirasto, maakuntamuseot)

Mahdollistetaan harkinnanvaraisten valtionavustusten myöntäminen myös kulttuuriperintö- ja kulttuuriympäristökasvatushankkeisiin. (Museovirasto)

Vaikutetaan kulttuuriperintö- ja kulttuuriympäristökasvatuksen välittämien tietojen, taitojen sekä arvojen näkymiseen perusopetuksen uusiutuvissa opetussuunnitelman perusteissa. (Suomen Kotiseutuliitto)

Pyritään kehittämään kaikille avoimia työkaluja paikallismuseoiden verkkonäkyvyyden ja tiedonvälityksen tueksi (JY: ViMuseo-hanke)

Kannustetaan paikallismuseoita aktiivisuuteen kulttuuri-, matkailu- ja hyvinvointipalveluiden tuottamiseen mahdollisuuksiensa ja oman kiinnostuksensa mukaan. Selvitetään yhdessä matkailualan toimijoiden kanssa paikallismuseoiden mahdollisuutta osallistua kulttuurimatkailukoulutukseen ja kulttuurimatkailun laatutyökalujen käyttöön. (Museoliitto, Kotiseutuliitto, Museovirasto)

5 Lähteet

- Boinkum Benson Konlaan 2001. Cultural Experience and Health: the Coherence Of Health And Leisure Time Activities. Umeå University Medical Dissertations.
- Diges ry (toim). (2010) Kulttuurialan kolmas sektori. Opetus- kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:24
- Heinonen, Jouko 2010. Kotiseutumuseoiden ja muiden paikallismuseoiden synty. Suomen museohistoria. Toim. Pettersson Susanna ja Kinanen Pauliina. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna 2010.
- Hirvonen, Sini 2011. Kuka omistaa menneisyyden? Vapaaehtoiset ja virkamiehet museotoimijoina. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos.
- Huilla, Saara-Maria; Huttunen, Suvi; Hyytiäinen, Tiina; Sani-Niskala, Mari; Siltainsuu, Jenni. (2010) Suomen uudet museot [SUMU]. Helsingin yliopisto, Museologia 2010.
- Hyypä Markku T. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys.PS-kustannus, Keuruu.
- Kangas Anita, Kivistö Kalevi 2011. Selvitys kuntien kulttuuritoimen tuki- ja kehittämispolitiikasta 28.2.2011.
- Karvonen Minna, Kukko Eeva, Mattila Mirva, Teräs Ulla 2007. Museot vaikuttajina. Tarve- ja tavoitekartoitus. Yliopistopaino
- Kaunisharju, Kirsi.(2009) Luova maaseutu – luovan talouden ja kulttuurin kehittäminen maaseudulla. Opetusministeriön julkaisuja 2009:25.
- Kostet, Juhani 2007. Kokoelmien muodostuminen. Museologia tänään. Toim. Kinanen Pauliina.Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2007.
- Kuntien toiminta- ja taloustilasto 2009, Museot ja näyttelyt.
- Laasanen, Juhani 2011.Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen 4 H-liitto, Suomen pelastusalan keskusjärjestö, Suomen punainen risti. Helsingin yliopisto, Ruralia instituutti, Raportteja 70. 2011.
- Liikanen, Hanna-Liisa 2010.Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriönjulkaisuja 2010:1
- Maaseutuvirasto. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013, hankelistaus. Maaseutuviraston www-sivut (<http://www.mavi.fi/fi/index/tietopalvelut/tietoaaineistot/hankkeet.html>)
- Museoiden arviointimalli. Toim. Kaukonen Marianna, Kukko Eeva, Mattila Mirva ja Teräs Ulla. Yliopistopaino 2007.
- Museotilasto 2010. Toim. Kaukonen Marianna, Vihanto Terhi. Museovirasto 2011
- Museovirasto. Harkinnanvaraiset avustukset museoille vuodelle 2010. (<http://www.nba.fi/fi/hava2010>)
- Museovirasto. Kulttuuriympäristö. <http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto>
- Paikallismuseotoiminnan kehittäminen. Työryhmän väliraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:17. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2011.
- Participation in volunteering and unpaid work, Second European Quality of Life Survey. EUROFOUND - European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2011
- Pihlaja, Ritva.(2010) Kolmas sektori maaseutukunnissa. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti; Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, kansalaisjärjestöteemaryhmä; Kunnallissalan kehittämissäätiö.

Rakennusperintöstrategia: Valtioneuvoston päätös 13.6.2001: Osaamista, vastuuta ja voimavaroja rakennusperinnön hoitoon. Ympäristöministeriö 2001.

Salminen, Elina.(2011) Monta kuvaa menneisyydestä – Etnologinen tutkimus museokokoelmien yksityisyydestä ja julkisuudesta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2011.

Suomen kulttuurirahasto. Keskusrahasto ja maakuntarahastot, myönnetyt apurahat 2007-2010. Suomen kulttuurirahaston www-sivut (<http://www.skr.fi/default.asp?docId=12642>).

Svenska kulturfonden. Lista på mottagare.

(http://www.kulturfonden.fi/svenska/beviljade/lista_pa_mottagare

The Health Benefits of Volunteering: A Review of Recent Research. Corporation for National and Community Service, Office of Research and Policy Development. Washington, DC 2007.

Vapaaehtoistoiminnan vuoden tutkimus. Otantatutkimus Oy, 2011.

MUSEOIDEN TOIMINTA VUONNA 2010**Paikallismuseotoiminnan kehittäminen -hanke**Palautetaan **15.4.2011** mennessä:

Museovirasto

Museoalan kehittäminen

PL 913, 00101 HELSINKI

1. MUSEON PERUSTIEDOT**MUSEON NIMI JA OSOITE**

(merkitkää päämuseon lisäksi mahdolliset muut museokohteet)

Perustamisvuosi Avaamisvuosi

MUSEON OMISTAJA

Kiinteistön, rakennusten ja kokoelmien omistaja (HUOM! Mikäli eri omistajia, merkitkää mitä omistus koskee)

☐	Valtio	☐	Seurakunta, nimi
☐	Kunta	☐	Yritys, nimi
☐	Säätiö, nimi	☐	Yksityishenkilö, nimi
☐	Yhdistys, nimi	☐	Muu, mikä?

Jos museon hoidosta ja avoinnapidosta vastaa muu kuin omistaja, niin kuka?

MUSEONNE ON (voitte valita usempia vaihtoehtoja)

- ☐ Kotiseutumuseotyyppinen museo (esim. kotiseutumuseo, ulkomuseo, talomuseo, esinemuseo, makasiinimuseo)
- ☐ Koulumuseo
- ☐ Laitos-, oppilaitos- tai järjestömuuseum (esim. kirjastomuseo, yhdistysmuseum, palolaitosmuseum)
- ☐ Kirkollinen museo
- ☐ Henkilöhistoriallinen museo (esim. kirjailijakoti, taiteilijakoti, yhdelle henkilölle tai perheelle omistettu kotimuseo)
- ☐ Sota- , ase- tai maanpuolustushistoriallinen museo
- ☐ Teollisuus- ja elinkeinohistoriallinen museo (esim. paja-, ruukki-, tai myllymuseum, kauppamuseum, tehdas- ja yritysmuseot, metsämuseum, kalastus-, metsästys- ja maatalousaiheiset museot)
- ☐ Teknologia- ja liikennehistoriallinen museo (esim. auto- ja moottorimuseot, tie-, vesi- ja raideliikennemuseot, ilmailualan museum, puhelin- ja radiomuseum, sähkömuseum)

- ☐ Lääketieteen tai terveydenhoitoalan museo (esim. apteekki-, sairaala- ja parantolamuseo)
- ☐ Arjen ja asumishistorian museo
- ☐ Luonnontieteellinen museo (esim. luontokokoelma, kivi-, kasvi- tai eläinmuseo)
- ☐ Harrastusmuseo (esim. urheilu- ja liikuntamuseot, hevosmuseot, musiikki- ja soitinmuseot)
- ☐ Taidemuseo (esim. ateljeekoti, galleria)
- ☐ Erikoiskokoelma (esim. pullo-, kahvikuppi- tai postimerkkimuseo)
- ☐ Muu, mikä? _____

2. MUSEON TALOUS vuonna 2010

Museotoiminnan menot	Museotoiminnan tulot
Palkat ja palkkiot sivukuluineen	Kunnan avustus (ei koske kunnallisia museoita)
Kiinteistömenot	Valtionavustus (esim. Museoviraston harkinnanvarainen avustus)
Muut menot	Työllistämistuet
	Muut avustukset
	Pääsymaksutulot
	Varainhankinnan tulot (jäsenmaksut, vuokratuotto, myyntituotot)
	Muut tulot
	Omistajatahon omarahoitusosuus
Menot yhteensä	Tulot yhteensä

3. MUSEON HENKILÖKUNTA vuonna 2010

Palkattujen työntekijöiden määrä (lkm)	
Palkattujen työntekijöiden työssäolopäivät yhteensä (lkm)	
Työntekijöistä museoalan koulutuksen saaneita (lkm)	
Museoalan koulutuksen saaneiden työssäolopäivät yhteensä (lkm)	
Vapaaehtois-/ talkootyöhön osallistuneiden henkilöiden lukumäärä yhteensä (lkm)	
Arvio talkootuntien määrästä	

Mitkä ovat suurimmat tarpeenne liittyen henkilöstöön?

4. MUSEON AVOINNAOLOAIKA vuonna 2010

Kaikkien museokohteiden avoinnaolopäivien määrä **yhteensä** vuonna 2010: _____

Museokohde	Avoinna ympäri vuoden	Kausiluonteisesti, ajalla:	Vain sopimuk- sen mukaan	Museo on toistaiseksi suljettu *)	Avoinnaolo- päivät yhteensä 2010:

*) jos museo on suljettu, merkitkää syy, miksi:

5. MUSEOKÄVIJÄT vuonna 2010

Kaikkien museokohteiden kävijämäärä **yhteensä** vuonna 2010: _____

Museokohde	Kävijämäärä yhteensä	Kävijöistä koululais- ja päiväkotiryhmiin kuulu- via (lkm)	Kävijöistä tapah- tuma- vieraita (lkm): *)

*) Millaisia tapahtumia tai muuta toimintaa museossa järjestettiin 2010? (voitte valita useampia vaihtoehtoja)

☐ perinnepäivät ja -tapahtumat, työnäytökset

☐ avointen ovien päivät

☐ markkinat tai myyjäiset

☐ kansainvälinen museopäivä

☐ teatteriesitykset ja konsertit

☐ talkoot

☐ seminaarit ja luennot

☐ kädentaito- tai muut kurssit

☐ muita tapahtumia, mitä?

Tapahtumien määrä **yhteensä** museossa vuonna 2010: _____

6. MUSEON KOKOELMAT vuonna 2010

	Lukumäärä (kpl)	Näistä luetteloitu paperilla (kpl)	Luetteloitu tietokoneella (kpl)	Otettu kokoelmiin vuoden 2010 aikana (kpl)
Esineet				
Taideteokset				
Luonnontieteell. kokoelmien näytemäärä				
Valokuvat				
Arkistoaineisto, arkistoyksikköä *)				
Muu aineisto, mikä?				

* Muut kuin kotiseutuarkistokokoelmaan kuuluvat yksiköt

Luetteloinnissa käytetty ohjelma:

☐ Access	☐ Renki
☐ Excel	☐ Kantapuu
☐ Word	☐ Cumulus
☐ Musketi	☐ Polydoc
☐ Muusa	☐ Memoron
☐ Logica	☐ Antikvaria
☐ muu, mikä? _____	

Mitkä ovat suurimmat tarpeenne liittyen kokoelmiin?

Mikä on mielestänne merkittävintä museonne kokoelmissa?

7. MUSEON TURVALLISUUS

Onko museossanne palohälytysjärjestelmää?

- ☐ EI ☐ KYLLÄ, millainen? _____

Onko museossanne murtohälytysjärjestelmää?

- ☐ EI ☐ KYLLÄ, millainen? _____

Onko museollenne tehty pelastussuunnitelma?

- ☐ EI ☐ KYLLÄ, vuosi: _____

Selvitys museon vakuutussuojasta:

☐ Palovakuutus

☐ Kiinteistövakuutus

☐ Täysarvovakuutus kokoelmille

☐ Muu, mikä? _____

☐ Vahinkovakuutus kokoelmille

☐ Henkilövakuutus työntekijöille

☐ Talkooväen henkilövakuutus

8. MUSEON NÄYTTELYTOIMINTA vuonna 2010

PERUSNÄYTTELY

Miltä vuodelta museon perusnäyttely on? _____

Rastittakaa kohdat, jotka kuvaavat museonne perusnäyttelyä.

☐ Teemallinen esinenäyttely (esimerkiksi ruuanlaitto, käsityöt, maatalous.)

☐ Rakennuksen aikakauden mukainen sisustus

☐ Rakennuksen/kohteen alkuperäisistä esineistä koottu näyttely

☐ Pääosin muualta kerättyistä esineistä koottu näyttely

☐ Näyttelyssä on näyttelytekstejä

☐ Näyttelyssä on riittävä valaistus

☐ Näyttely on esteetön

☐ Näyttelystä on tarjolla tietoa muillakin kuin kotimaisilla kielillä

☐ Muuta, mitä? Kuvaile museon perusnäyttelyä:

VAIHTUVAT NÄYTTELYT

Teittekö vuonna 2010 omaa vaihtuvaa näyttelyä museolle tai muihin tiloihin?

☐ EI

☐ KYLLÄ, kuinka monta: _____

Oliko museossanne tai muissa tiloissa esillä jonkun muun tekemä näyttely?

☐ EI

☐ KYLLÄ, kuinka monta: _____

[illegible][illegible][illegible][illegible]

9.2. MUSEOTILAT (Tähän vastataan, jos museo sijaitsee rakennuksessa, jolla on muitakin käyttäjiä)

Rakennuksen pääasiallinen käyttötarkoitus ja rakennusaika:

Rakennuksessa museon käytössä olevat tilat:

pinta-ala m²

	Näyttelytilaa	
	Säilytystilaa	
	Toimisto- ja työtilaa	
	Juhla- tai tapahtumatilaa	
	Kahvila- tai ravintolatilaa	
	Muita tiloja, mitä:	

9.3. MUUT TILAT JA KOHTEET(Museorakennusten ja museotoiminnan **lisäksi** käytössä olevat tilat, esimerkiksi erilliset varastot, näyttelytilat yms.)pinta-ala m²

	Näyttelytilaa	
	Säilytystilaa	
	Toimisto- ja työtilaa	
	Juhla- tai tapahtumatilaa	
	Kahvila- tai ravintolatilaa	
	Muita tiloja, mitä:	

Onko teillä museotoimintaan liittyen hoidossanne muistomerkkejä, perinnemaisemakohteita tai muita kohteita?

☐ EI☐ KYLLÄ, mitä kohteita?**9.4. KIINTEISTÖVERO JA TILATARPEET**

Maksatteko kiinteistöveroa?

☐ EI☐ KYLLÄ

Mitkä ovat suurimmat tarpeenne liittyen rakennuksiin ja tiloihin?

10. MUSEON ARVIO OMASTA TOIMINNASTAAN JA TOIVEITA TULEVAISUUDELLE

Mikä on parasta museossanne?

Mikä tekee museostanne erityisen?

Museonne päätavoite lähitulevaisuudessa?

Millaista tukea museotoimintaanne tarvitsette ja miltä tahoilta?

Muita kommentteja:

KUNTIEN, YHDISTYSTEN, SÄÄTIÖIDEN, SEURAKUNTIEN JA VALTION OMISTAMAT MUSEOT:

Tämän kyselyn avulla selvitetään laajasti kaikkien Suomen museoiden toimintaa ja resursseja. Myöhemmin Paikallismuseotoiminnan kehittäminen -hankkeessa jatketaan yhteistyöverkostojen, kehittämistarpeiden ja paikallisten menestystarinoiden kartoittamista yhdessä kiinnostuneiden museoiden kanssa.

Oletteko kiinnostuneet osallistumaan selvityksen toiseen vaiheeseen?

☐ EI ☐ KYLLÄ

Kiitos vastauksestanne!

Kyselyn vastaaja täyttää:

Nimi	sähköpostiosoite
Lähiosoite	puhelin
Postinumero ja postitoimipaikka	Museon verkkosivun www-osoite

Jos museotoiminnasta vastaa joku muu kuin kyselyn täyttäjä, merkitkää museon yhteyshenkilön tiedot:

Päiväys ja allekirjoitus

PAIKALLISMUSEOTILASTON LAATIMINEN JA SEN LAATUUN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Kyselyn laatiminen ja käsittely

Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kysely laadittiin työryhmän tueksi ja sen laatimisesta vastasi työryhmän kanssa yhteistyössä Museoviraston museoalan kehittämisen ja tiedonhallinnan osasto yhteistyössä Turun museokeskuksen ja Lapin maakuntamuseon kanssa. Kyselyssä haluttiin selvittää paikallismuseotoimintaa mahdollisimman laajasti. Museotoimintaan kuuluu monia erilaisia toiminnan osa-alueita, minkä vuoksi kyselystä tuli pitkä ja osittain työläs vastata. Kyselyvastausten käsittelyssä käytettiin Museotilasto.fi -sovellusta, jonne on kerätty ammatillisia museoita koskevat tilastotiedot vuodesta 2008 lähtien. Museotilaston käyttö asetti omat haasteensa kyselyn rakenteeseen ja kysymysten laatimiseen.

Kyselyyn pystyi vastaamaan paperilomakkeella tai internetissä Museotilasto.fi -verkkosovelluksessa. Kyselyvastausten tilastointi tehtiin verkkosovelluksen avulla, jonne myös postitse tulleet paperivastaukset siirrettiin. Lähtökohtana vastausten käsittelyssä oli, että museoiden antamat tiedot hyväksytään sellaisenaan. Mikäli vastauksissa oli puutteita tai epäselvyyttä, pyrittiin ne selvittämään ottamalla yhteys vastaajaan. Täydentäviä tietoja kerättiin myös maakuntamuseotutkijoilta ja aiemmista selvityksistä.

Tilaston kattavuus

Loppuraportin tilasto kattaa maan ei-ammatillisesti hoidetut museot, jotka ovat kuntien, yhdistysten ja säätiöiden ylläpitämiä. Kuntien museoiden ryhmään on luettu mukaan kuntayhtymien omistamat museot (esim. sairaanhoitopiirit). Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kysely lähetettiin yhteensä 726 paikallismuseolle maaliskuussa 2011. Näistä yhdistyksen museoita oli 444, kuntien museoita 223 ja säätiön museoita 59. Elokuun alkuun mennessä kyselyyn oli vastannut 477 museota eli 66 % museoista. Näistä museoista 302 museota vastasi kyselyyn paperilomakkeella, 166 museota sähköisesti Museotilastoon ja 9 muulla tavoin esimerkiksi sähköpostilla. Näiden lisäksi maakuntamuseotutkijat antoivat ja täydensivät tietoja 189 museosta. Yhteensä tietoja saatiin 666 museosta eli 92 % kohderyhmästä. Näistä yhdistysten omistamia museoita oli 403, kuntien omistamia 215 ja säätiöiden omistamia museoita 48. Kyselyn myötä 2 kunnan ja 4 yhdistyksen museota havaittiin lakkautetuiksi.

34 % kyselyn saaneista museoista ei vastannut kyselyyn. Syyt vastaamattomuuteen voivat olla moninaiset. **Yhdistysten** (vastaamatta 154 kpl, 35 %) ja **säätiöiden** (vastaamatta 21 kpl, 36 %) omistamien museoiden toiminnassa on piirteitä, jotka hankaloittavat tällaisiin kyselyihin vastaamiseen. Tehtävät museotoiminnassa on usein jaettu useille vastuuhenkilöille ja kyselyn vaatimien tietojen kerääminen heiltä on saattanut olla liian työlästä. Henkilöiden väliset ristiriidat voivat myös estää tietojen keräämistä eri henkilöiltä. Aktiivisissa yhdistyksissä ja säätiöissä toimintaa puolestaan voi olla niin paljon, että tällaiset vähemmän kiireelliset ja työläät asiat saattavat hautautua muiden töiden alle. Joissain museoissa palkattua henkilökuntaa on harvoin, eikä vapaaehtoisten aika riitä vastaamaan aikaa vieviin kyselyihin. **Kunnallisten** (vastaamatta 74 kpl, 33 %) museoiden vastuu-

henkilöt puolestaan ovat usein ylityöllistettyjä ja hyvin kiireellisiä, eikä museolle annettu työpanos ole suuri. Kyselyyn kerättävät tiedot taloudesta, kävijämääristä, kokoelmista ja rakennuksista sijaitsevat myös usein eri lähteissä ja niiden saaminen ja erittely kunnan kirjanpidosta voi olla aikaa vievää ja työlästä.

Tilaston luotettavuus

Museotilaston voi katsoa antavan melko luotettavan yleiskuvan kyselyyn vastanneista museoista. Luotettavuuteen vaikuttaa se, että kyselyvastaukset olivat osittain puutteellisia ja osa museoista oli vastannut vain osaan kysymyksistä. Tämän vuoksi kaikkia vastauksia ei voi vertailla keskenään täysipainoisesti. Kyselyvastauksiin sisältyy todennäköisesti myös yksittäisiä ja museokohtaisia virheellisyyksiä, jotka eivät tarkastuksissa käyneet ilmi. Kyselyyn sisältyi myös mittareita, joita ei kaikissa museoissa seurata. Kokonaislukujen ja keskiarvojen kannalta niillä ei ole kuitenkaan ratkaisevaa merkitystä. Tilastosta on poistettu huomattavan poikkeukselliset vastaukset, jotka eivät ole kokonaistilanteen huomioiden vertailukelpoisia muiden vastausten kanssa.

Kyselyvastauksissa esiintyy horjuvuutta vastausten tarkkuudessa. Esimerkiksi vastaukset talkootuntien määristä perustuvat arvioihin. Vapaaehtoistyön merkityksen ja arvon laske- miseksi edellytetään tarkkoja tietoja työmäärästä ja siihen käytetyistä resursseista. Paikal- lismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kyselyn avulla ei näitä tietoja saatu, minkä vuoksi arvoa on vaikea laskea eikä esimerkiksi vapaaehtoistyön arvoon ja määrä voi luotettavasti verrata paikallismuseoissa tehtävän palkatun työn arvoon ja määrään.

Kyselyvastausten kävijämääriä tarkastellessa kannattaa huomioida, että kävijämäärien laskentatavat vaihtelevat museoittain. Osassa museoista ei ole järjestelmällistä kävijämää- rän seurantaakaan vaan kävijämääräksi ilmoitetaan vieraskirjaan nimenkirjoittaneiden määrä eikä ilmaistapahtumien kävijöitä välttämättä lasketa mukaan. Nämä seikat vaikuttavat annettuihin kävijämäärätietoihin alentavasti. Myös rakennuksia koskevat vastaukset perus- tuvat usein arvioihin. Kyselylomakkeessa pyydettiin esittämään arviot rakennusten raken- nusajasta ja pinta-alasta. Myös määritelmä rakennuksen kunnosta voi perustua nopeasti tehtyyn arvioon ja mielikuvaan rakennuksen kunnosta.

Taloulosioon saatujen vastausten määrä kyselyssä oli melko alhainen ja kysymyksiin oli vastattu eri tavoilla, minkä vuoksi vastauksia on hankala arvioida ja vertailla keskenään täysin luotettavasti. Esimerkiksi kuntien omistamat museot vastasivat osioon vaihtelevasti, koska museotoimen kuluja ei välttämättä ole eroteltu omaksi osakseen kuntien kulttuuri- toimen budjetissa. Lisäksi rakennusten korjaukset ja muut kiinteistöhuollon kustannuk- set menevät usein kunnan kiinteistöpuolen budjetista ja museotyöstä vastaavan henkilön (esim. kulttuurisihteerin) tekemän työn osuutta museolle ei ole useimmiten määritelty, eikä palkkakuluja ole tämän vuoksi pystytty ilmoittamaan. Toisaalta museoita ylläpitävien yhdistystenkin menoissa ei välttämättä eroteta museotoiminnan menoja koko yhdistyk- sen toimintamenoista.

Kaikkia kyselyvastauksia arvioitaessa tulee huomioida, että kyselyyn ovat todennäköi- semmin vastanneet aktiivisimmat museot. Museot, joiden toiminta on hiljaisempaa eikä niiden ylläpitoon ole pystytty panostamaan viime vuosina, ovat todennäköisemmin jättä- neet vastaamatta kyselyyn. Koska tuloksia voidaan kertoa vain vastanneista museoista, voi yleiskuva vaikuttaa todellista tilannetta paremmalta (kävijämäärät, tapahtumien määrä, talkoolaisten määrä ym.).

Vapaasanakentissä ja museoiden esittämässä toiveissa ja tavoitteissa nousee esille pääl- limmäisenä museaaliset asiat kuten kokoelmien digitointi ja rakennusten kunnostus.

Museot ovat ehkä halunneet korostaa näitä asioita, koska kyselyn toteuttajana on Museo-
virasto. Jonkun muun tahon totuttamassa kyselyssä voisi esille nousta enemmän asiakas-
palveluun ja toiminnallisuuteen liittyvät asiat, jotka ovat monelle museolle tärkeitä toi-
minnanmuotoja.

Kyselyvastausten luotettavuutta tulee jatkossa lisätä kehittämällä kyselylomaketta, jotta
vastaaminen helpottuisi ja vastauksista saataisiin enemmän vertailukelpoista tietoa.

TOIMEKSIANNON ULKOPUOLISET MUSEOT

Paikallismuseoiden toiminta vuonna 2010 -kysely lähetettiin työryhmän toimeksiantoa laajemmalle museojoukolle. Kyselyn piiriin rajattiin kuuluvaksi kaikki kohteet, jonka toimintaa ylläpitävä taho pitää museotoimintana (katso tarkemmin luku 3.1). Määritelmä oli laaja ja sen avulla pyrittiinkin saamaan ensimmäisen kerran perusteellista tietoa mahdollisimman monesta museokohteesta ja -kokoelmasta omistustahosta riippumatta.

Kysely lähetettiin lähes 500 toimeksiannon ulkopuoliselle museolle. Nämä museot vastasivat kyselyyn yllättävän hyvin ja vastauksia saatiin yhteensä 240. Vastaajajoukko koostui hyvin erilaisista toimijoista ja sitä on haasteellista kuvata yhtenä kokonaisuutena. Museoiden todellista määrää on myös vaikea arvioida, mutta museoita on joka tapauksessa enemmän kuin kyselyyn vastaajia. Kyselyvastausten tuloksia ei käydä läpi seikkaperäisesti, mutta vastaajista on tuotu esille tärkeimmät asiat yleiskuvan saamiseksi.

Erityisen runsaasti saatiin tietoja yksityisten ihmisten omistamista museoista, joista kyselyyn vastasi 150 museota. **Yksityisten** henkilöiden omistamat museot ovat useimmiten yhden henkilön tai perheen keräämiä museokokoelmia eli niin sanottuja kotimuseoita. Kokoelmat koostuvat tyypillisesti jonkin tietyn tilan vanhasta talonpoikaisten elämästä, jota esitellään talon vanhassa aitassa tai kyseessä voi olla tietyn erityisteen ympärille kerätty kokoelma. Osa museoista toimii hyvinkin aktiivisesti pitämällä museota avoinna säännöllisesti ja järjestämällä tapahtumia, mutta osa esittelee kokoelmaansa vain tutuille ja muille harvoille museovieraille sopimuksen mukaan. Kyselyyn vastanneissa yksityisissä museoissa (110 vastaajaa) kävi vuonna 2010 yhteensä 80 019 kävijää eli keskimäärin 727 kävijää museota kohden (vaihteluväli 4–17 200).

Yritysten omistamilta museoilta vastauksia saatiin 33. Yritykset omistavat useimmiten toiminnastaan kertovan museon. Näissä museoissa esitellään yrityksen toiminnan perustamisvaiheita ja historiaa vuosien varrelta. Osa museoista ei välttämättä liity yrityksen historiaan vaan ne toimivat yhtenä yritystoiminnan muotona, jossa yrityksen asiakkaat voivat vierailla asioidessaan yrityksessä. Muutama yrityksen omistama museo on kunnan omistaman yrityksen omistamia ja joukossa on myös museon toimintaa varten perustettu yritys. Yritysten omistamien museoiden joukossa on sekä ympärivuoden, kausiluonteisesti että sopimuksesta avoinnaolevia museokohteita. Kyselyyn vastanneissa museoissa (22 museota) kävi yhteensä 101 442 kävijää vuonna 2010 eli keskimäärin 4 611 kävijää museota kohden (vaihteluväli 30–42 000).

Seurakuntien omistamat museot (23 vastausta) ovat useimmiten kirkkomuseoita, jotka esittelevät kirkollista aineistoa. Suurin osa museoista on avoinna kausiluonteisesti ja kirkossa pidettävien tilaisuuksien yhteydessä. Kyselyyn vastanneissa museoissa (13 vastausta) oli yhteensä 6 120 kävijää vuonna 2010 eli keskimäärin 471 kävijää museota kohden (30–1 540). Näiden lisäksi Turun tuomiokirkon museossa kävi 149 854 kävijää.

Valtion omistamista museoista (15 vastausta) vastaavat muun muassa Museovirasto, Rajavartiolaitos, Suomen Pankki ja Puolustusvoimat. Museot esittelevät usein ylläpitävän organisaation toimintaan liittyvää historiaa. Kyselyssä mukana oli myös muutama Museoviraston museokohde, joiden avoinnapidosta vastaa jokin muu taho kuin Museovirasto. Valtion kohteista puolet on avoinna kausiluonteisesti ja loput ympärivuoden tai sopimuksesta. Kyselyyn vastanneissa museoissa (11 vastausta) oli yhteensä 102 577 kävijää vuonna 2010 eli keskimäärin noin 9 325 kävijää museota kohden (vaihteluväli 1200–25 000).

Muita kyselyyn vastanneita museoiden omistajatahoja (19 vastausta) olivat muun muassa kuolinpesät, kiinteistöyhtymä ja Metsähallitus.

Myös muilla kuin kuntien, yhdistysten ja säätiön omistamilla museoilla on runsaasti esine kokoelmia ja rakennuksia hallussaan. Kyselyyn vastanneissa museoissa (176 vastaajaa) on yhteensä 633 rakennusta, mikä tekee keskimäärin 3,6 rakennusta museota kohden. Yksityisten ihmisten omistamissa museoissa (123 vastaajaa) on määrällisesti eniten rakennuksia (414 kpl). Suurin osa yksityisten omistamista rakennuksista on vanhoja talonpoikaisrakennuksia navettoineen ja aittoineen. Osa museoista sijaitsee yksityiskäytössä olevissa rakennuksissa, joissa museolle on varattu tilat osaan rakennuksesta. Valtion omistamilla museoilla on hallussaan yhteensä 74 rakennusta (10 vastaajaa) ja ne sijaitsevat usein kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa rakennuksissa: J.L. Runebergin koti, kanavatoimintaan liittyvät rakennukset, Langinkosken keisarillinen kalastusmajamuseo ja Seilin kirkkomuseo. Yritysten omistamilla museoilla (18 vastaajaa) on hallussaan yhteensä 100 rakennusta. Yritysten omistamat museot sijaitsevat hyvin erilaisissa rakennuksissa. Yleisiä ovat yrityksen toimintaan liittyvät rakennukset kuten esimerkiksi voimalaitos ja huopatehdas, mutta yrityksillä on hallussaan myös vanhoja talonpoikaisia pihapiirejä. Seurakuntien omistamilla museoilla (7 vastaajaa) on hallussaan yhteensä seitsemän rakennusta. Museot sijaitsevat useimmiten kirkossa tai kellotapulissa.

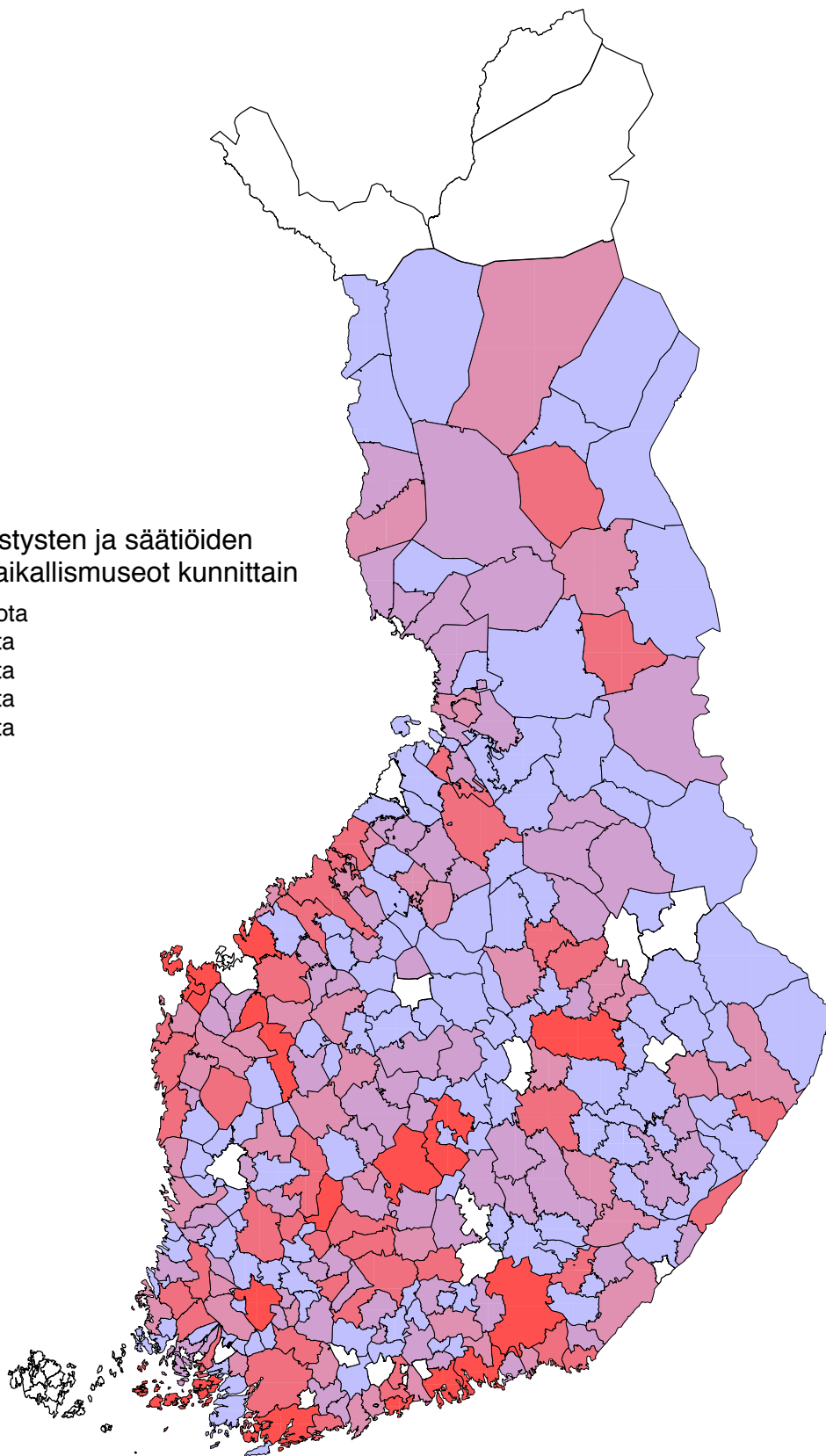
Kokoelmien määrää tiedustelleeseen kysymykseen vastasi yhteensä 171 museota. Näissä museoissa on yhteensä 181 466 esinettä, mikä tekee keskimäärin 1 067 esinettä museota kohden. Yksityisten ihmisten omistamissa museoissa on yhteensä 107 952 esinettä (106 vastaajaa) ja keskimäärin 1 028 esinettä, yritysten omistamissa museoissa on yhteensä 34 298 esinettä (24 vastaajaa) ja keskimäärin 1 429 esinettä ja valtion omistamissa museoissa on yhteensä 32 003 esinettä (10 vastaajaa) ja keskimäärin 3 200 esinettä. Seurakunnan omistamissa museoissa (17 vastaajaa) puolestaan on yhteensä 2 232 esinettä ja keskimäärin 131 esinettä. Seurakunnan omistamissa museoissa esineiden määrä on kohtalaisen pieni, mutta museoihin on talletettuna erittäin arvokasta kirkollista aineistoa. Lisäksi vastaajamuseoissa on jonkin verran taide-, valokuva- ja arkistoaineistoa.

Muut kuin kuntien, yhdistysten ja säätiöiden omistamat museot eivät yleensä kuulu Museoviraston, Suomen museoliiton tai maakuntamuseoiden neuvonnan ja tuen piiriin. Museoiden voi olla vaikea saada toimintaansa apua ja rahoitusta eri tahoilta. Museot ovatkin poikkeuksellisesti saadusta tuesta usein hyvin iloisia *”Savonlinnan maakuntamuseon neuvonta ja tuki on ollut toiminnalle ensiarvoisen tärkeää, toivottavasti se jatkuu!”*. Kyselyvastausten perusteella moni museo kaipaa tukea toimintaansa. Erityisesti tarvitaan museoammatillista neuvontaa ja asiantuntemusta, apua kokoelmien hoitoon ja luettelointiin, rakennusten korjaamiseen ja rahoitusta toimintaan *”Kaikki apu pienelle museolle on tarpeen.”* Osa museoista kaipaa erityisesti arvostusta ja kiinnostusta *”Yhteiskunnan taholta pieni rahallinen tuki tai edes myötätunto olisi tervetullutta.”* Apua kaivataan yleisimmin Museovirastolta, maakuntamuseosta ja omasta kunnasta. Kyselyvastausten mukaan osa museoista pärjää hyvin omillaan, eikä tarvitse mitään apua keneltäkään.

Museoiden runsas määrä kertoo keräily- ja perinneharrastuksen suuresta suosiosta. Yksityiset ihmiset ja eri organisaatiot kokevat tärkeäksi tallentaa ja esitellä yleisölle mennyttä aikaa. Tallentamalla oman yhteisönsä tai tietyn erityisalan historiaa museot edistävät historian tuntemusta ja osallistuvat yhteisen kulttuuriperintömme säilyttämistyöhön. Osa museoista tekee arvokasta työtä ja näissä museoissa on osittain myös sellaista aineistoa, mitä ei ole paikallis- tai ammatillisissa museoissa. Osa näistä museokohteista on myös suosittuja yleisökohteita ja tarjoavat kävijöilleen mielenkiintoisia elämyksiä ja tietoa menneestä.

Kuntien, yhdistysten ja säätiöiden
ylläpitämät paikallismuseot kunnittain

- 7 - 18 museota
- 4 - 7 museota
- 3 - 4 museota
- 2 - 3 museota
- 1 - 2 museota

ESIMERKKIMUSEO 1: KOTISEUTUMUSEO

Kotikylän kotiseutumuseo sijaitsee pienessä kunnassa. Kotiseutumuseo on perustettu 1950-luvulla paikallisen kotiseutuyhdistyksen toimesta, joka edelleen ylläpitää museota. Museolla on lähes 2000 esinettä kokoelmassaan ja lisäksi jonkin verran valokuva- ja arkistoaineistoa. Museon kokoelmat koostuvat perinteisestä talonpoikasesineistöstä, joka on kerätty museoon omalta kylältä ja lähialueilta. Museon kokoelmat ovat erityisesti paikallisesti merkittävät ja sieltä löytyy arvokkaita kokonaisuuksia mm. naisten tekstiileitä ja kalastusvälineitä. Onpa museon kokoelmiin saatu jopa 1600-luvulta peräisin oleva säätyläisten arkku. Kokoelmien säilytystilat ovat puutteelliset ja yhdistyksen väki toivookin saavansa lämmitettyä säilytystilaa arvokkaille kokoelmilleen. Museon pihapiiriin on siirretty yhteensä viisi rakennusta: päärakennus, navetta, aitta, sauna ja riihi. Rakennukset ovat 1800-luvun ja 1900-luvun taitteesta ja edustavat alueensa kansanrakentamista parhaimmillaan. Rakennusten ylläpito ja kunnostus vaativat yhdistyksen väeltä jatkuvaa työtä. Rakennusten kunnostamisessa tärkeää ovat ulkopuoliset avustukset ja ammattitaitoinen osaaminen, joka hankitaan usein ostopalveluna.

Museo avataan yleisölle juhannuksen jälkeen ja sitä pidetään avoinna elokuun puoliväliin saakka viitenä päivänä viikossa. Museossa käy asiakkaita kesässä noin 1000, joista puolet koostuu tapahtumavieraista. Tapahtumien järjestäminen onkin tärkeä yleisöpalvelun muoto ja museossa järjestetään joka vuosi museokauden avajaiset, joka on avoimien ovien päivä. Heinäkuussa järjestetään perinnepäivät, jossa yleisö voi tutustua perinteisiin työmenetelmiin kuten kehräämiseen, tuohikontin tekemiseen ja voin kirnuamiseen. Perinnepäivien järjestämisessä yhteistyötä tehdään paikallisten yhdistysten kanssa. Mukana ovat olleet vuosien varrella mm. paikalliset Martat ja Lionsit.

Museoon palkataan joka kesä avoinnapidosta huolehtimaan kesätyöntekijä. Usein työntekijä on juuri koulunsa päättänyt nuori tai työvoimatoimiston kautta saatu työllistetty. Edellisenä kesänä museoon oli palkattuna museoalan opiskelija joka luetteloi museon kokoelmia digitaaliseen muotoon. Suuri osa museotyöstä tehdään talkoovoimin. Aktiivisia talkoolaisia museossa on 15 ja talkootunteja kertyy vuodessa yhteensä noin 500. Talkoovoimin hoidetaan museon päivittäiseen arkeen liittyviä asioita, pihan hoitoa sekä tapahtumien järjestäminen. Yhdistyksen väki toivoo toimintaan mukaan lisää aktiivisia ja nuoria vapaaehtoisia. Paikallismuseo on tärkeä osa kyläläisten identiteettiä ja se lisää alueen yhteisöllisyyttä. Paitsi, että kulttuuriharrastukset ja vapaaehtoinen kansalaistoiminta lisää teki-jöidensä hyvinvointia ja edistää terveyttä, tarjoaa paikallismuseo elämyksiä ja tietoa myös muille paikallisille ja matkailijoille.

Museon menot vuodessa on noin 10 000 euroa. Tästä kolmasosa menee kesätyöntekijän palkkaan. Kolmasosa menee kiinteistömenoihin eli sähköön ja korjaustöihin ja loput muihin kuluihin. Kolmasosan menoista museo kattaa omalla varainhankinnalla. Se koostuu pääasiassa jäsenmaksuista, pääsylipputulosta ja tapahtumien tuotoista. Kunnalta museo avustusta vuosittain 3 000 euroa ja loput kulut katetaan muunlaisin avustuksin. Talkootyö on korvaamaton lisä museon ylläpidossa ja ilman sitä museon avoinnapito ja hoito ei ehkä onnistuisikaan.

ESIMERKKIMUSEO 2: PAIKALLINEN ERIKOISMUSEO

Suomen Kolkutinmuseo sijaitsee pienessä kaupungissa. Kolkutinmuseo on perustettu 1980-luvulla paikallisten asianharrastajien toimesta, erään harrastajan keräämän kokoelman pohjalte. Nämä innokkaat perustivat yhdistyksen, joka edelleen ylläpitää ja hoitaa museota, vaikka museon kokoelmat siirtyivät kaupungin omistukseen 1990-luvun alussa. Museolla on lähes 1000 esinettä ja valokuvaa kokoelmassaan ja lisäksi jonkin verran arkistoaineistoa. Museon kokoelmat koostuvat perinteisistä kolkuttimista, joka on kerätty museoon paikkakunnalta ja osaksi ympäri maata. Museon kokoelmat ovat erityisesti paikallisesti merkittävät ja sieltä löytyy harvinaisia kokonaisuuksia pronssikolkuttimissa ja ovikelloissa. Lahjoituksena Englannista on museon kokoelmiin saatu 1800-luvulta peräisin oleva viktoriaanisten ovikellojen kokoelma. Museon näyttelytilat sijaitsevat kaupungin kulttuuritalolla ja ovat laajuudeltaan noin 150m². Osa kokoelmista on säilytystilassa kunnantalon kellarissa.

Museo on avoinna yleisölle viikonloppuisin ja kesäkuusta elokuun puoliväliin saakka viitenä päivänä viikossa. Museossa käy asiakkaita vuodessa noin 2000, joista tapahtumavieraita on noin 300. Avointen ovien päivien lisäksi kesäkaudella järjestetään Kolkutinpäivät, jossa yleisö voi tutustua kolkuttimiin, niiden valmistukseen perinteisillä menetelmillä ja tehdä ostoksia Kolkutintorilla. Yhdistys pyrkii muutaman vuoden välein tekemään museoon teemanäyttelyn kokoelmien esittelemiseksi ja uusien yleisöjen tavoittamiseksi. Kaupungissa ja lähiseudulla järjestettävien isompien tapahtumien tai teemavuosien yhteydessä kaupungin vapaa-aikasihteeri ja yhdistyksen puuhamiehet pyrkivät löytämään tavan yhdistää kolkutinmuseon tapahtumat tai näyttelyaiheet muuhun kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen toimintaan.

Suurin osa museossa tehtävästä työstä, kuten avoinnapito, kokoelmien hoito, tapahtumien järjestäminen sekä näyttelyiden suunnittelu ja rakentaminen, tehdään yhdistyksen toimesta ja talkoohengessä. Aktiivisia talkoolaisia museoyhdistyksessä on 16 ja talkootunteja kertyy vuodessa yhteensä noin 700. Lakkautetun lukkotehtaan entisistä työntekijöistä on löytynyt uusia innostuneita ja erikoisosaamista mukaan yhdistyksen toimintaan. Kaupunki vastaa museotilojen kunnossapidosta ja huoltotoista. Museon kokoelmat on inventoitu ja luetteloitu kahtena kesänä 2000-luvun alkupuolella, kun kaupunki sai valti-onavustusta kokoelmatyöhön.

Museon menot vuodessa on noin 18 000 euroa, joka koostuu pääosin kiinteistömenoista ja kaupungin viranhaltijan palkkamenosta (20% työajasta kulttuuritoimintaan). Museon pääsymaksutulot ovat noin 2500 euroa. Museon käytännön toiminnasta vastaava yhdistys saa vuosittaista yleisavustusta kaupungilta 4000 euroa. Lisäksi yhdistys hoitaa pienimuotoista museokauppatoimintaa ja julkaisee vuosittain kokoelmakuvien pohjalta koostetun Kolkutinkalenterin, jonka myyntitulot suunnataan museotoimintaan. Kaupungin ja yhdistyksen yhteistyö perustuu vakiintuneisiin toimintatapoihin ja keskinäiseen luottamukseen. Yhdistyksen jäsenet haluavat oman henkilökohtaisen kiinnostuksensa pohjalta tehdä edelleen töitä museon eteen, vaikeivät kokoelmia enää omistakaan. Kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen yhä pienenevä budjetti taas ei mahdollistaisi museon säännöllistä avoinnaoloa tai tapahtumatoimintaa ilman yhdistyksen mittavaa panosta. Välillä yhdistys toivoisi kaupungin taholta enemmän panosta museon kehittämiseen ja toiminnan suunnitteluun, mutta tällä hetkellä molemmat osapuolet ovat järjestelyyn tyytyväisiä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2012 ilmestyneet

- 1 Instituutista toimintakeskukseksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin asemaa ja tehtäviä koskeva selvitys
- 2 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö; Ratkaisuja digiajan haasteisiin

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

Kopijyvä Oy (y-tunnus 0289075-6)
Verkkokauppa: www.kopijyva.fi/kopistore
julkaisumyynti@kopijyva.fi
Puhelin: (017) 266 2600
Myllykatu 8, 70110 KUOPIO
vain verkkokauppamyynti

ISBN 978-952-263-128-2 (nid.)
ISBN 978-952-263-125-1 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0327 (painettu)
ISSN 1799-0335 (PDF))

Helsinki 2012